

VLASTIVĚDNÝ SBORNÍK

OKRESU
NOVÝ JIČÍN

SVAZEK 8-9

Publikace

Vlastivědného ústavu
v Novém Jičíně

MNICHOV NENI JEN HISTORIE
Sborník materiálů, 1965

CESTOU BOJŮ K VÍTĚZSTVÍ
Sborník materiálů, I. a II., 1965

GREGOR MENDEL
ZAKLADATEL GENETIKY
Památník v Hynčicích 1965

DVACÁTÉ VÝROČÍ ZALOŽENÍ STŘEDNÍ
ŠKOLY V BÍLOVCI
Upomínkový sborník, 1966

Bohumír Četyna:
RADHOŠŤ V MINULOSTI
A PŘÍTOMNOSTI, 1966

Dr. Alois Sivek:
DOPISY OTAKARA BYSTRINÝ
PETRU BEZRUCŮVI, 1967

Dr. Miloslav Baláš:
KULTURNÍ MÍSTOPIS NOVOJIČÍNSKA,
1967

K oslavám Františka Palackého 1968
vydáno:

PAMÁTNÍK PALACKÉHO 1798—1968
Sborník statí red. Dr. M. Myška,
vydalo nakladatelství Profil, Ostrava,
1968

František Palacký:
DĚJINY ČESKÉ SLOVESNOSTI

K vydání připravili
Dr. O. Králík, Dr. J. Skalička,
vydalo nakladatelství Profil, Ostrava,
1968

František Horečka:
FRENŠTÁTSKÝ LITERÁRNÍ SALÓN, 1969

Dr. SIGMUND FREUD
Památník Příbor, 1969

25 LET LIDOVÉ ŠKOLY UMĚNÍ
v Novém Jičíně, 1970

Emil Přikryl:
HELENA SALICHOVÁ, 1970

Dr. Adolf Turek:
BRATRSKÝ SBOR VE FULNEKU, 1970

Květoslav Kadlčík:
HRST POVĚSTÍ Z NOVOJIČÍNSKA
(V tisku)

Z historie Rudých odborů ve studénsko-butovické vagónce

Květoslav Kadlčík

Po vzniku ČSR 28. října 1918 byla převážná většina českých dělníků ve vagónce ve Studénce-Butovicích odborově organizována v Odborovém sdružení československém (OSČ), ovládaném sociálními demokraty. Jen malá část dělníků byla v křesťansko-sociálních odborech a odborech československých socialistů. Německé odborové organizace tvořily zvláštní skupinu. Když však definitivně zkrachovaly plány na oddělení německých pohraničních území od Československa, s jehož existencí se velmi těžce smířovali i předáci německé sociální demokracie, svolali němečtí sociální demokraté v dubnu 1919 samostatnou konferenci německých odborářů do Teplic a založili separátní ústřednu, zvanou „Zentralgewerkschaftskomision des deutschen Gewerkschaftsbundes“, se sídlem v Liberci (Ústřední odborová komise německého odborářského svazu, zvaná později Liberecký svaz). Tím se osamostatnily německé odbory a brzy nato byla v září 1919 ustavena i samostatná německá sociálně demokratická strana v Československu. I když založením Ústřední odborové komise vzniklo další silné odborové středisko, udržovala OSČ nadále vedoucí postavení mezi odborovými svazy v ČSR.¹⁾ Rozpory mezi pravicí a revoluční levicí v sociálně demokratické straně vznikaly i v odborech a přiosťřily se zejména po prosincové generální stávce v roce 1920 a založení KSČ v květnu 1921.

Na závodech vznikly po říjnu 1918 živelně důvěrnické sbory a továrenské výbory, jejichž existence neměla zákonité opory a také jejich činnost a pravomoc byla různá. Měly charakter revolučních dělnických orgánů. Jen v hornictví byly zavedeny závodní rady, které měly záhy oporu v zákoně. Od 1. ledna 1922 vstoupil v platnost zákon o závodních výborech, které byly zřizovány ve všech závodech s počtem nad 30 stálých zaměstnanců, kdežto v hornictví byly ponechány závodní rady. Dělnický deník upozornil 11. ledna 1922, že 1. lednem 1922 skončila funkce všech dosavadních důvěrnických a továrních výborů, a tím i platnost těch částí kolektivních smluv, které jednají o jejich zřizování, organizaci a pravomoci.²⁾ Závodní výbory měly sice proti závodním radám omezenou pravomoc, která i tak byla často formální, avšak přece jen byly v závodech významným činitelem, neboť vedení závodu je muselo brát v úvahu v hospodářských a sociálních otázkách a v akciových společnostech měly závodní výbory právo zúčastňovat se zasedání správní rady a dozorčích orgánů s hlasem poradním.³⁾

Odboráři ve vagónce ve Studénce-Butovicích zaujímali důležité postavení mezi revolučními odboráři na Novojičínsku i v rámci ostravské odborové župy. Jejich práce byla velmi ztížena poválečnou výrobní krizí, která záhy a mnohem intenzivněji postihla vagonářskou výrobu než jiná průmyslová odvětví. K 1. únoru 1922 bylo z vagónky propuštěno 120 dělníků.⁴⁾ Propouštění postihlo především mnoho komunistů, revolučních odborářů a členů Federované dělnické tělocvičné jednoty (FDTJ). Dne 24. března 1922 bylo oznámeno propuštění dalších 541 dělníků, takže jejich počet z bývalých 1600 klesl na 700 dělníků. Současně byla vypovězena i kolektivní smlouva. Touto situací se

zabýval důvěrnický sbor vagónky na své schůzi 21. března 1922 a žádal, aby župní odborová rada v Ostravě svolala k nastávajícímu mzdovému boji a k propouštění dělnictva župní konferenci všech odborových organizací na severovýchodní Moravě a ve Slezsku, na niž by byl dohodnut společný postup dělnictva. Důvěrnický sbor vagónky ve Studénce-Butovicích vyzval zároveň OSČ, aby učinilo kroky k hromadné obraně dělnictva proti generálnímu útoku zaměstnavatelů na dělnickou třídu. Ve své výzvě zdůrazňuje, že k úspěšnému boji musí být vytvořena jednotná bojová fronta bez rozdílu politického přesvědčení, odborové příslušnosti a náboženství. Na světovou ofenzivu kapitalistů nechť je odpovědí světová ofenziva dělnictva.⁵⁾ Jak těžko se dosahovalo jednoty dělnictva, svědčí oslavy 1. máje 1922 v Butovicích. Ačkoliv dělníci v obci byli téměř vesměs zaměstnanci vagónky, konaly se v obci dva tábory lidu. Jeden tábor uspořádali komunisté a němečtí sociální demokraté v zahradě závodního hotelu a česky na něm referoval s. Barta a německy německý sociální demokrat Otto Titze z Opavy. Táboru se zúčastnilo 400 osob, z toho 50 německých sociálních demokratů. Čeští sociální demokraté konali společný tábor s národními a křesťanskými socialisty. Jejich průvodu se zúčastnilo asi 200 osob, z toho 50 dětí.⁶⁾

Mezitím se marně jednalo o úpravu mezd kovodělníků. Když jednání ztroskotalo, byli kovodělníci zaskočeni zprostředkujícím návrhem ministra sociální péče, sociálního demokrata Gustava Habrmána, jehož kompromisní návrh OSČ přijalo. Dle tohoto návrhu měly být mzdy kovodělníků v době od 25. dubna do 30. června 1922 sníženy o 10 % a v době od 1. do 3. července o dalších 5 %. Na schůzi sboru kovodělníků důvěrníků ve Vítkovicích bylo rozhodnuto, aby se o kompromisním návrhu vyjádřili dělníci na závodech.⁷⁾ Na schůzi kovodělníků ve vagónce ve Studénce-Butovicích byl vyslán pravicový sekretář kovodělníků Kaspřík z Ostravy, avšak dělníci ho vyhnali a 90 % přítomných hlasovalo proti nové smlouvě.⁸⁾

Na konferenci opozičních kovodělníků z ostravské průmyslové oblasti, konané 9. srpna 1922, uvedl zástupce vagónky ve Studénce-Butovicích, že závod trpí trvale nedostatkem práce, proto jsou dělníci ze závodu neustále propouštěni. Prozíravým postupem závodního výboru, v němž mají komunisté většinu, bylo docíleno alespoň toho, že propuštěným dělníkům je vypláceno zvláštní odbytné. Dále uvedl, že pracovní a organizační poměry nejsou ve studénské vagónce tak rozhárané jako v závodech, kde převládají sociální demokraté. Většina dělníků v závodě jde za opozicí.⁹⁾ Opoziční hnutí proti oportunistické politice OSČ bylo v Butovicích silné a vyvrcholilo 14. září 1922 tím, že se dělníci vagónky přihlásili k jednotným odborům v Rudé odborové internacionále (ROI). Tohoto dne zasedala správní rada vagónky ve Studénce-Butovicích a usnášela se na dalším omezení výroby v závodě a propouštění dělnictva. Současně byla svolána i schůze dělnictva závodu, na niž o nejbližších pracovních úkolech a významu Odborové internacionály hovořil tajemník Nádvorník z Ostravy. Po čilé debatě přijali přítomní jednomyslně rezoluci pro vstup do jednotných odborů v Rudé odborové internacionále.¹⁰⁾ Dělníci ve vagónce ve Studénce-Butovicích byli tak na dnešním území Novojičínka první, kteří se přihlásili k Rudým odborům.

V roce 1922 byla z OSČ vyloučena řada odborových svazů, v jejichž čele stáli komunisté. Když se ukázalo, že jednání o jejich znovupřijetí do OSČ je marné, založily vyloučené svazy na svém sjezdu v říjnu 1922 Mezinárodní všeodborový svaz (MVS), tzv. Rudé odbory, a staly se členy Rudé odborové internacionály. Rudé odbory ve vagónce ve Studénce-Butovicích se už první měsíce po svém ustavení dostávaly do

velmi těžké situace, kterou bez společného postupu s pracujícími jiných závodů nestačilo rozřešit. Vedení vagónky totiž oznámilo, že pro nedostatek práce a provozního kapitálu propustí v druhé polovině listopadu 1922 všechno dělnictvo závodu v počtu 700. Po jednání se zástupci dělnictva a státními orgány si závod ponechal jen 100 dělníků a 600 dělníků propustil na neurčitou dobu na neplacenou dovolenou. Propuštění dělníci zůstali ve stavu továrny, která slíbila, že budou postupně přijímáni, popřípadě povolávání na střídavé směny, jestliže závod obdrží slíbené objednávky pro Československé státní dráhy ve výši 50 milionů Kč. Místo jednotného postupu všeho dělnictva za této situace došlo mezi komunisty a českými sociálními demokraty k ostrému konfliktu, neboť sociální demokraté rozšiřovali zprávy, že při opětovném zahájení výroby bude vedení závodu přijímat dělníky německé národnosti a komunisty na úkor českých dělníků, zejména těch, kteří se exponovali v Butovicích v národnostních bojích. Čeští sociální demokraté se tak snažili oživit národnostní spory z let před I. světovou válkou a rozbit jednotu dělnictva v závodě.¹¹⁾

V prvních měsících po založení Ústředny MVS v Praze v říjnu 1922 se jednotlivé místní skupiny MVS samy přihlašovaly do Ústředny MVS v Praze. Teprve 11. února 1923 byla svolána krajská konference mzdové a agitační komise, sekce kovodělníků MVS v Ostravě, na níž bylo zastoupeno 10 skupin s 19 delegáty. Za místní skupinu kovodělníků MVS v Butovicích byl jako delegát přítomen Karel Štechr, který byl zvolen do krajské komise MVS v Ostravě.¹²⁾ Ke konci února 1923 se v Ostravě konala také první konference revolučních odborářů-dřevodělníků. V návrhové komisi byl zástupce místní skupiny dřevodělníků z vagónky ve Studénce-Butovicích s. Bischof. Na konferenci bylo konstatováno, že ve vagónkách byly v uplynulém roce 1922 sníženy nejvíce mzdy, a to o 43,75 %.¹³⁾

O úkolech komunistů v odborech byla na Ostravsku uspořádána řada schůzí a konferencí. V Butovicích se na toto téma konala schůze 9. září 1923 odpoledne a večer téhož dne v Bílovci. Referentem byl člen výkonného výboru (ústředního výboru) KSČ tajemník Rudolf Kohn.¹⁴⁾ Správná politika KSČ a Rudých odborů v závodě a v obci Butovicích byla ověřena obecními volbami, které se konaly 16. září 1923. KSČ obdržela 379 hlasů a 7 mandátů, z nichž byli dva radní, s. Josef Schwager a Adolf Schwan. Němečtí sociální demokraté získali 311 hlasů a 5 mandátů, z nichž obsadili místo I. náměstka. KSČ byla v Butovicích druhou nejsilnější politickou stranou v obci za německými nacionály.¹⁵⁾ Růst Rudých odborů byl trnem v oku sociálním demokratům, kteří chtěli zabránit vlivu revolučních odborů na dělnictvo. Počet členů MVS stále stoupal, neboť za rok 1923 vzrostl počet kovodělníků MVS v ostravské oblasti z 1648 na 3112 členů, čili se zdvojnásobil. Revizní zprávu na II. konferenci kovodělníků MVS, konané 23. března 1924, přednesl Karel Štechr z Butovic, který byl zvolen do předsednictva.¹⁶⁾ Po krajské konferenci svolala mzdová a agitační komise sekce kovodělníků MVS v Ostravě do všech důležitějších průmyslových středisek cyklus schůzí pro kovodělníky. Program schůzí byl aktuální a referoval na nich s. Sejpek z Prahy o poměrech dělníků u nás, o starobním a invalidním pojištění, o vyplácení podpor v nezaměstnanosti podle gentského systému a o zákonu o dělnických dovolených. V Butovicích se tato schůze konala 30. dubna 1924.¹⁷⁾

Ve vagónce ve Studénce-Butovicích se sociální demokraté snažili o to, aby se zástupci Rudých odborů nedostali do závodního výboru, nebo alespoň aby získali co nejméně zástupců. Spojili se s německými nacionály, a tak jim pomohli k druhému

mandátu a k funkci místopředsedy. 50 českých dělníků volilo komunisty. Při volbách do závodního výboru v létě 1924 se proti komunistům nejvíce exponovali sociálně demokratičtí funkcionáři Příkryl a Ermis.¹⁸⁾ Komunisté získali při volbách do závodního výboru vagónky ve Studénce-Butovicích 4 mandáty, sociální demokraté 5 mandátů, českoslovenští socialisté a křesťanští socialisté nezískali žádný mandát.¹⁹⁾

Na výzvě k sjezdu závodních rad důlních podniků a závodních výborů průmyslových podniků v Ostravské župě je mezi kovoprůmyslovými závody uvedena i vozovka ve Studénce-Butovicích a podepsáni jsou Josef Schwager a František Krischke.²⁰⁾ Podle zprávy z Dělnického deníku z 31. října 1924 byl do obvodní správy MVS v Ostravě zvolen za vagónku ve Studénce-Butovicích s. Reimer.²¹⁾ Úspěšná politika komunistů v Butovicích byla potvrzena při volbách do Národního shromáždění ČSR 15. listopadu 1925. KSČ se stala nejsilnější stranou v obci, neboť z 1859 hlasů do poslanecké sněmovny získali 446 hlasů a z 1590 odevzdaných hlasů do senátu získala 378 hlasů. Čeští sociální demokraté získali do poslanecké sněmovny 95 hlasů, do senátu 83 hlasů a němečtí sociální demokraté do poslanecké sněmovny 318 hlasů a do senátu 289 hlasů.²²⁾ Pro komunisty v Butovicích úspěšný výsledek voleb do parlamentu byl jejich odpovědí nejen na neustále stagnující výrobu v místní vagónce, ale i odpovědí na krizi v KSČ, kterou v letech 1924–1925 vyvolal Bubník, vyloučený v první polovině roku 1925 z KSČ, který se při svém zájezdu na Ostravsku v srpnu 1925 pokoušel rozbít jednotu strany v této důležité průmyslové oblasti.²³⁾

Ve vagónce ve Studénce-Butovicích existovala mimo místní skupinu kovodělníků MVS i místní skupina dřevodělníků MVS, o které se však nezachovaly téměř žádné zprávy. Ve zbytcích archivu Rudých odborů v Butovicích se zachovaly dva koncepty žalob podaných dělníky proti vedení vagónky ve Studénce-Butovicích. První žaloba o vyplacení nemocenského ve výši 285,45 Kč byla podána 16. března 1926 u okresního soudu ve Fulneku, druhá žaloba o vyplacení nemocenského ve výši 263,78 Kč byla podána u téhož soudu 21. listopadu 1927. Jednalo se o protiprávní postup vedení závodu, který odmítal vyplácet dělníkům nemocenské dávky, když oddělení vagónky, v němž dělník pracoval, bylo v době jeho nemoci zastaveno pro nedostatek práce. Toto jednání bylo v rozporu s ustanovením § 82 pracovního řádu kolektivní smlouvy sjednané 22. října 1922. Jména dělníků nejsou na konceptech žaloby uvedena. Koncepty žalob sestavovaly Rudé odbory, aby i právní cestou hájily zákonitě nároky dělníků, o něž se vedení závodu snažilo je připravit.²⁴⁾

Vagonářský průmysl se od poválečné hospodářské krize nevzpamatoval. Dělnictvo vagónky ve Studénce-Butovicích trpělo trvalou nezaměstnaností. I když se v závodě pracovalo jen 3–4 dny v týdnu, bylo výjimkou, když dělník byl zaměstnán 3–4 měsíce v roce. Na schůzi nezaměstnaných v Butovicích konané 17. prosince 1926 byla sestavena rezoluce, kterou 8. ledna 1927 odeslal okresní hejtman v Novém Jičíně Břetislav Ščáva předsednictvu zemské politické správy v Brně. Rezoluce se vyslovuje proti gent-skému systému při vyplácení podpor v nezaměstnanosti, neboť postihuje odborově neorganizované dělnictvo a velmi zatěžuje odborové organizace finančně. Nezaměstnaní nežádají almužnu, ale reklamují právo na práci. Proto žádají opatření práce nezaměstnaným. Stát nechť ihned zahájí investiční práce. Státní podpora v nezaměstnanosti ať je alespoň ve výši 140 Kč týdně. Sezónním dělníkům nechť je vyplácena podpora v době, kdy jsou bez práce. Vydát nařízení, aby dělníci byli do zaměstnání přijímáni jen přes okresní zprostředkovatelnu práce a zavést účinnou kontrolu jejich

činnosti. Obce a okresy nechť zahájí nouzové práce. Pro nezaměstnané v obcích nechť jsou zřízeny obecní kuchyně. Rezoluci podepsali Josef Schwager a Karel Štechr.²⁵⁾ Na programu veřejné schůze místní organizace KSČ v Butovicích, svolané 24. února 1927 v závodním hotelu, byla opět dráhota, nezaměstnanost, daňová reforma a další útoky buržoazie na dělnickou třídu. Schůze se zúčastnilo přes 100 osob, z toho 20 žen. Referenti, poslanec KSČ z Ostravy Petr a odborový sekretář Pfeffer, rovněž z Ostravy, vylíčili situaci po válce, kdy byla buržoazie velmi slabá a stačilo energické vystoupení pracujících, aby byla svržena. Dnes je na koni a výsledkem jejího hospodaření je 80 miliard státních dluhů. Od převratu 28. října 1918 bylo na církevní potřeby věnováno 362 miliónů Kč, ruští uprchlíci, wrangelovci, pobírají ročně 70 miliónů Kč, generál Gajda pobíral 90.000 Kč ročně, zatímco na nezaměstnané bylo vydáno 10 miliónů Kč. Engliš chce snížit invalidní důchody a na Masarykovu ligu proti tuberkulóze se žebrá. Na venkově se šíří fašismus.²⁶⁾

Organizace komunistické mládeže na Ostravsku byly rozhodnutím policejního ředitelství v Ostravě 29. září 1922 s okamžitou platností zakázány, avšak rozhodnutím výkonného výboru KSČ z 3. června 1923 našlo toto hnutí útočiště a ochranu v místních organizacích KSČ, při nichž si mladí soudruzi začali zakládat své sekce mládeže.²⁷⁾ Okresní politická správa v Novém Jičíně podávala 19. července 1926 předsednictvu zemské politické správy v Brně zprávu, že podle důvěrného zjištění je v Butovicích spolek „Komunistická mládež“, který zahájil činnost v listopadu 1925. Spolek spadá pod krajské řízení v Ostravě a čítá 40 členů ve věku od 15 do 24 let. Předsedou spolku je Karel Tomášek, věk 21 let, Butovice č. 324, místopředsedou je dělník Emil König, 21 let, Butovice č. 288, pokladníkem Adolf Buček, 21 let, Butovice č. 325, jednatelem Jan Kovařík, 24 let, Butovice č. 322 a kolportérem Jan Jílek, 23 let, Butovice č. 345. Schůze jsou konány jednou měsíčně v knihovně závodního hotelu a dostavují se na ně řečníci z Ostravy, zejména Schmied a Baran. Státní zastupitelství zavedlo trestní řízení pro neoprávněné vyvíjení spolkové činnosti a četnictvo provedlo domovní prohlídku. Dne 5. srpna 1926 bylo okresnímu soudu ve Fulneku oznámeno, že u funkcionářů bylo zabaveno: 1 pokladní kniha, 21 výtisků časopisu „Rote Jugendwacht“, 16 svolání, 66 letáků, 4 přihlášky, 17 listů spolkové korespondence, 1 brožura, 6 předplatních listů, 2 organizační řády, 1 zápisník, 1 spolkové razítko, 2 odznaky a 1 brožura „Proč bojujeme za jednotnou frontu“. Na návrh státního zastupitelství byl spor postoupen okresnímu soudu pro přestupky v Praze, který 5. července 1926 sdělil, že trestní řízení bylo podle § 412 zastaveno.²⁸⁾

Nekompromisní postoj komunistů, ať ve straně či v Rudých odborech a v FDTJ při boji za práva dělnické třídy, se také projevil při obecních volbách v Butovicích konaných 27. listopadu 1927. Komunisté získali 430 hlasů a 7 mandátů, z nichž obsadili II. náměstka (Josef Schwager) a jednoho radního (Alois Hanke). Komunisté měli o 3 hlasy méně než sociální demokraté, kteří se spojili s malodomkáři. Nejvíce hlasů získali němečtí nacionálové s počtem 491 hlasů.²⁹⁾

O situaci ve vagónce ve Studénce-Butovicích na pokraji veliké hospodářské krize v roce 1929 nám poskytuje informace zápis ze schůze závodního výboru, která se konala 9. května 1929. Schůze se zúčastnilo 7 členů závodního výboru, a to Josef Schwager, Josef Piša, Emil Krischke, Halfar, Alois König a Josef Koschatský. Až na Halfara byli ostatní členové závodního výboru členy KSČ. Soudruhi Schwager ze správního výboru vagónky sděluje, že vyhlídky na zaměstnanost v závodě jsou velmi špatné, neboť

není naděje ani na domácí, ani na zahraniční objednávky. K situaci v podpůrném fondu teprve zaujme správní rada závodu stanovisko, avšak při tom bylo zdůrazněno, že dělnictvo musí přispět také svým podílem. Soudruh Schwager dále sdělil, že bez vědomí dělnických důvěrníků mají být do závodu přijati mladí dělníci, ač jsou ještě ve stavu závodu nezaměstnaní dělníci. Přítomní důvěrníci toto opatření závodu rázně zamítli a rozhodli, že protest bude přednesen ředitelství závodu. Bylo doporučeno, aby nezaměstnaní ze závodu byli zaměstnáni v závodě v Kopřivnici. Proti tomu by se správní rady nemusily vzpírat, neboť se jedná o zapracované dělníky, což je v zájmu obou firem. Vztahy mezi dělníky a mistry, jakož i jinými zaměstnanci, úředníky, jsou neudržitelné, zejména pro různé zbytečné sekýrování a nadávání. Úkolový systém v závodě je v takovém stavu, že o úkolové práci nelze již mluvit. Ostré stanovisko bylo zaujato vůči parťákům, kteří berou plat za celý týden, zatímco ostatní osazenstvo závodu je zaměstnáno jen 4 dny. Parťáci tedy berou neoprávněně peníze, o něž jsou ošizeni dělníci. Jako přímá provokace se jeví postoj mistrů při propočítávání výdělků v úkolových mzdách. Co nejostřeji je nutno postupovat proti systému přesčasových hodin, zejména v oddělení speciálních vrtáků. Toto svinstvo panující v závodě lze odstranit jen úzkou spoluprací všech dělnických důvěrníků, při čemž je nutno odsoudit jednání předsedy sboru důvěrníků v závodě soudruha Ermise, který nekoná své povinnosti a velmi ztěžuje práci. Bylo usneseno zaslat českým organizacím dopis, aby byly informovány o Ermisově chování. Závěrem bylo rozhodnuto, aby všechny uvedené stížnosti byly v nejbližších dnech předneseny ředitelství závodu, aby nepořádky byly odstraněny.³⁰⁾

Z jednání závodního výboru vagónky ve Studénce-Butovicích poznáváme, že si komunisté, členové Rudých odborů, při řešení poměrů na závodě počínali velmi energicky a iniciativně ve prospěch dělnictva. Velmi vážná byla otázka přijímání mladého dělnictva, které ředitelství závodu zaměstnávalo raději než dělníky starší, kterým musilo podle kolektivní smlouvy více platit. Zvýšené vykořisťování je patrné i z poměru mistrů a úředníků k dělnictvu, při čemž se obě kategorie těchto zaměstnanců jevíly jako věrní přísluhovači vykořisťovatelského vedení závodu, jak srážkami z úkolových prací dělnictva, tak i povýšeným a hrubým jednáním vůči němu. Jiný šlendrián byl ve vyplácení přesčasových hodin preferovaným dělníkům, zatímco ve stavu závodu byli nezaměstnaní dělníci. Tímto zvýhodněním části dělnictva se snažili vykořisťovatelé rozbít jednotu dělnictva. Podobně si chtěl závod vychovat přísluhovače z parťáků, kterým platil více, než si zasloužili. Komunisté v závodním výboru odhalili i činnost hlavního závodního důvěrníka Ermise, reformisty, který nekoná své povinnosti, poškozují dělnictvo a tříští jeho jednotu. Uchovaný zápis závodního výboru dobře a povolaně ilustruje poměry ve vagónce ve Studénce-Butovicích před nástupem veliké hospodářské krize.

Úsilí komunistů v boji za zlepšení postavení dělnické třídy bylo korunováno úspěchem KSČ v Butovicích ve volbách do Národního shromáždění ČSR, neboť KSČ získala při volbách do poslanecké sněmovny 415 hlasů a do senátu 363 hlasů a stala se nejsilnější stranou v obci. Za nimi zůstali němečtí sociální demokraté s 271 hlasy do poslanecké sněmovny a s 332 hlasy do senátu. Politika německých sociálních demokratů byla voliči v Butovicích odsouzena, zatímco čeští sociální demokraté získali, neboť z 95 hlasů stoupl počet na 119 hlasů do poslanecké sněmovny a do senátu z 83 hlasů na 108 hlasů.³¹⁾

Po vítězství Gottwaldova vedení v KSČ v roce 1929 zahájili likvidátoři v MVS boj o rozbití jednoty revolučních Rudých odborů, avšak III. sjezd MVS v květnu 1929 dovršil porážku likvidátorů i v MVS a přijal usnesení o přebudování organizační struktury na průmyslové svazy a přenesení těžiště odborové práce na závody. Celostátně se práce Rudých odborů zkonsolidovala až v roce 1930, kdy bylo dosaženo nových úspěchů i v práci Rudých odborů ve vagónce ve Studénce-Butovicích.

Poznámky a vysvětlivky:

Vagónka ve Studénce-Butovicích byla založena na pozemcích v dolní části katastru obce Butovic, téměř na hranicích obce Studénky, ve vzdálenosti několika set metrů od nádraží ve Studénce. Z obchodních důvodů byl závod nazván „Továrna na vagóny ve Studénce“, později „Studénská továrna na vagóny“, pak „Moravskoslezská vozovka, akciová společnost ve Studénce“, nyní „Československé vagónky Tatra, n. p. Studénka“. Všechny dělnické organizace ve vagónce měly sídlo v Butovicích, kde se také konala jejich schůze. Situace byla komplikována ještě tím, že Studénka byla česká obec a patřila k okresu Bílovec ve Slezsku, kdežto Butovice byly německou obcí, od založení továrny v roce 1901 se silnou českou menšinou, a patřily k okresu Nový Jičín na Moravě. Teprve v roce 1959 byly obce Butovice a Studénka sloučeny v město Studénku.

- 1) Autorský kolektiv, Nástin dějin československého odborového hnutí, nakladatelství Práce, Praha 1963, str. 122—123, 129—130
- 2) Dělnický deník, roč. V., čís. 10 ze dne 11. ledna 1922
- 3) Autorský kolektiv, Nástin dějin československého odborového hnutí, nakladatelství Práce, Praha 1963, str. 437, poznámka č. 3 ke kapitole IV.
- 4) Dělnický deník, roč. V., čís. 28 ze dne 24. ledna 1922
- 5) Dělnický deník, roč. V., čís. 81 ze dne 23. března 1922
- 6) Dělnický deník, roč. V., čís. 118 ze dne 4. května 1922
- 7) Dělnický deník, roč. V., čís. 113 ze dne 27. dubna 1922
- 8) Dělnický deník, roč. V., čís. 135 ze dne 21. května 1922
- 9) Dělnický deník, roč. V., čís. 206 ze dne 11. srpna 1922
- 10) Dělnický deník, roč. V., čís. 237 ze dne 16. září 1922
- 11) OA Nový Jičín, fond OÚ Nový Jičín, presidiální spisy 1922, č. j. 757 ze dne 18. listopadu 1922; dále Dělnický deník, roč. V., čís. 296 ze dne 28. listopadu 1922
- 12) Dělnický deník, roč. VI., čís. 35 ze dne 13. února 1923
- 13) Dělnický deník, roč. VI., čís. 50 ze dne 2. března 1923
- 14) Dělnický deník, roč. VI., čís. 154 ze dne 7. července 1923
- 15) Gedenkbuch der Gemeinde Botenwald, založena 1924, zápis za rok 1923, díl II.
- 16) Dělnický deník, roč. VII., čís. 72 ze dne 27. března 1924
- 17) Dělnický deník, roč. VII., čís. 101 ze dne 1. května 1924
- 18) Dělnický deník, roč. VII., čís. 194 ze dne 24. srpna 1924
- 19) Dělnický deník, roč. VII., čís. 201 ze dne 31. srpna 1924
- 20) Dělnický deník, roč. VII., čís. 195 ze dne 24. srpna 1924
- 21) Dělnický deník, roč. VII., čís. 251 ze dne 31. října 1924
- 22) Gedenkbuch der Gemeinde Botenwald, založena 1924, díl II., zápis za rok 1925
- 23) Dělnický deník, roč. VIII., čís. 181 ze dne 7. srpna 1925
- 24) Zbytek archivu Rudých odborů v Butovicích:
Koncept žaloby okresnímu soudu ve Fulneku ze dne 18. března 1926 na obnos 285,45 Kč, bez uvedení jména žalobce; Koncept žaloby okresnímu soudu ve Fulneku ze dne 21. listopadu 1927 na obnos 263,71 Kč, bez uvedení jména žalobce.
- 25) SA Brno, fond „Komunisté“, B 40 361 č. 426/27
- 26) SA Brno, fond „Komunisté“, B 40 361 č. 426/27
- 27) Ctibor Nečas, Tři stránky z kroniky pokrokového mládežnického hnutí na Novojičínsku, vydal OV KSČ v Novém Jičíně, Nový Jičín 1963, str. 20

²⁸⁾ SA Brno, fond „Komunisté“, B 40 361 č. 3295/27

²⁹⁾ Gedenkbuch der Gemeinde Botenwald, založena 1924, díl II., zápis za rok 1927

³⁰⁾ Zápis o zasedání závodního výboru Studénské továrny na vagóny ze dne 9. května 1929, zapsal Alois König, Zbytek archivu Rudých odborů v Butovicích

³¹⁾ Gedenkbuch der Gemeinde Botenwald, založena 1924, díl II., zápis za rok 1929

³²⁾ Autorský kolektiv, Nástin dějin československého odborového hnutí, nakladatelství Práce, Praha 1963, str. 196—197

Zmizelé památky na Kotouči

Cyril Hykel

Ve 3. ročníku Vlastivědného sborníku okresu Nový Jičín 1969 je článek Emila Hanzelky: Zmizelé památky na Kotouči (str. 22—25). Ve druhém odstavci píše autor: V jeskyni Čertově díře zřídili (t. j. jezuité — pozn. aut.) boží hrob a na temeni Kotouče postavili dvě kaple dřevěné a sedm křížových zastavení. V roce 1699 byly tu postaveny dva zděné kostely O kostely pečovali poustevníci.“ Odstavec končí:“ V náhradu za zbořené kostely byl na temeni Kotouče postaven nejprve dřevěný kříž a roku 1884 kříž kamenný, který byl za německé okupace přenesen na nové místo nad jeskyní Sipkou, kde stojí podnes.“

Data, která autor uvedl, nejsou správná, jakož i doba přenesení kříže. Zajímalo mne, odkud vzal autor tyto údaje. Publikaci, v nichž se píše o Kotouči jako o poutním místě, je dost. Sám mám osm publikací novějších a jednu starší, tištěnou v roce 1704, cd p. Tannera, Hora Olivetská. Kromě tištěných prací mám také dvě kroniky psané: Martina Bára v opise a Tomáše Žerdíka v originále.

Při hledání a srovnávání se ukázalo, že jedině Dr. Kellnerová ve svém článku Kotouč-hora Olivetská věřila údajům Tannerovým v Hoře Olivetské, a tak tato knížka byla hlavním pramenem pro její stať. Jako P. Tanner končí i ona údajem, že v roce 1660 byl postaven na Kotouči první kostel.

Ostatní brali své údaje z Moravského Kravařska roč. 1898, a to buď z článku Antonína Ugwitze na str. 139 nebo z článku Boh. Blažka na str. 217-218. Oba, jak dále uvidíme, znali také Tannera, ale této jeho zprávě nevěřili a tvrdí, že v tomto roce byla postavena druhá kaple. Dokázat, kdo má pravdu z toho, co jsem měl po ruce, se nedalo. A tu mi pomohl P. B. Juroška, který sebral velké množství pramenů k dějinám toho, co jezuité na Kotouči postavili. Ochotně mi je zapůjčil a kromě nich také knihu Rehoře Volného: „Kirchliche Topographie von Mähren. I. Abtheilung. Olmützer Erzdiöcese. 1859. (Místopis kostelů na Moravě. I. díl. Olomoucké arcibiskupství.)“ Pak už šlo určit, kde je pravda.

Mnohé zprávy, které budu citovat, zapsal Vincenc Ottopal, farář štramberský (1816-42). Dva díly jeho zpráv jsou uloženy: Moravský zemský archiv, Brno, G 11. Sbírka rukopisů Frant. muzea 19/I. Příště se na něho budu odvolávat pouze jménem — viz Ottopal.

Nyní už máme tolik materiálu, že můžeme určit jak přesná data, tak i postup

všeho, co se na Kotouči dělo, když byli jezuité jeho pány. Tuto první dílčí část označíme písmenem A). Pod značkou B) uvedeme vše, co pojednává o zboření kostelů a pod C) vše o kříži postaveném v náhradu za zbořené kostely. Nakonec shrneme a budeme mít přesnou zprávu o všem, co se na Kotouči odehrálo.

Ve druhé části článku srovnáme, zjistíme prameny, pokud bude možno, případné chyby opravíme ve všech publikacích, které píší o této věci. Též porovnáme zprávu o Kotouči jako o poutním místě ve II. dílu „Pamětní knihy města Štramberka“. Vyčárkované v citátech znamená vynechání nedůležitého.

▲

1. Kronika Martina Bára, zápis na str. 275

(Originál v majetku rodiny Litschmanovy v Olomouci. Mám v opise). Je to nejstarší zápis o Kotouči z roku 1647, kde se píše:

„Léta od narození Syna Božího 1647 za důstojného velebného a . . . pana patera Tamasiho., za úřadu v městě Štramberku burmistra Jana Nayvara Na den paměti slavného nanebevstoupení Krysta Pana začala se veliká puť na kopcy Kotuči, jenž od toho času slouti má hora Olivetská. Kdežto pro památku rozdílne 7 slupův jest vystavěno tajemství umučení našeho Spasitele obsahuje. Na samém pak vrchu hory te na skale figura umučení Krysta Pana aneb krucifix podobným způsobem vystavěn jest.“ Podívejme se, co o tom píše P. Tanner ve své knížce „Hora Olivetská.“ Byl osobně roku 1660 ve Štramberku a na Kotouči a píše, co tu vše tehdy viděl a co zjistil o činnosti jezuitů od roku 1647 na Kotouči. (Nakonec něco povíme o jeho díle a životě.)

2. „Hora Olivetská“, kap. VII., str. 43—44

„Léta tehdy 1647 . . . vyzdvižen jest ponejprvé na vrchu té hory, která patří k západu a půlnocy (nebo druhý pahrbek ku polední, pravil jsem že posvěcen jest Nanebevstoupení Božymu) kříž vysoký dřevěnný, tak že odevšad daleko mohl spatřiti býti, a na něm obraz Krysta Pana ukřižovaného obličejem k západu patřící tak, jak na Kalvárii umučen byl.“ Dále pokračuje nahoře na str. 44.

3. Tanner: H. Oliv., str. 44

„Mimo něj (t. j. kříž na pahrbku) postaveni jsou také jini křížové neb Boží muky na sedmi rozdílých téhož vrchu místech ku památce sedm hlavních tajemství umučení Páně, první při spodku a kořenu hory, kde se cesta vzhůru počíná, jini pak vejšeji jeden od druhého náležitým rozměřením vzdálení.“

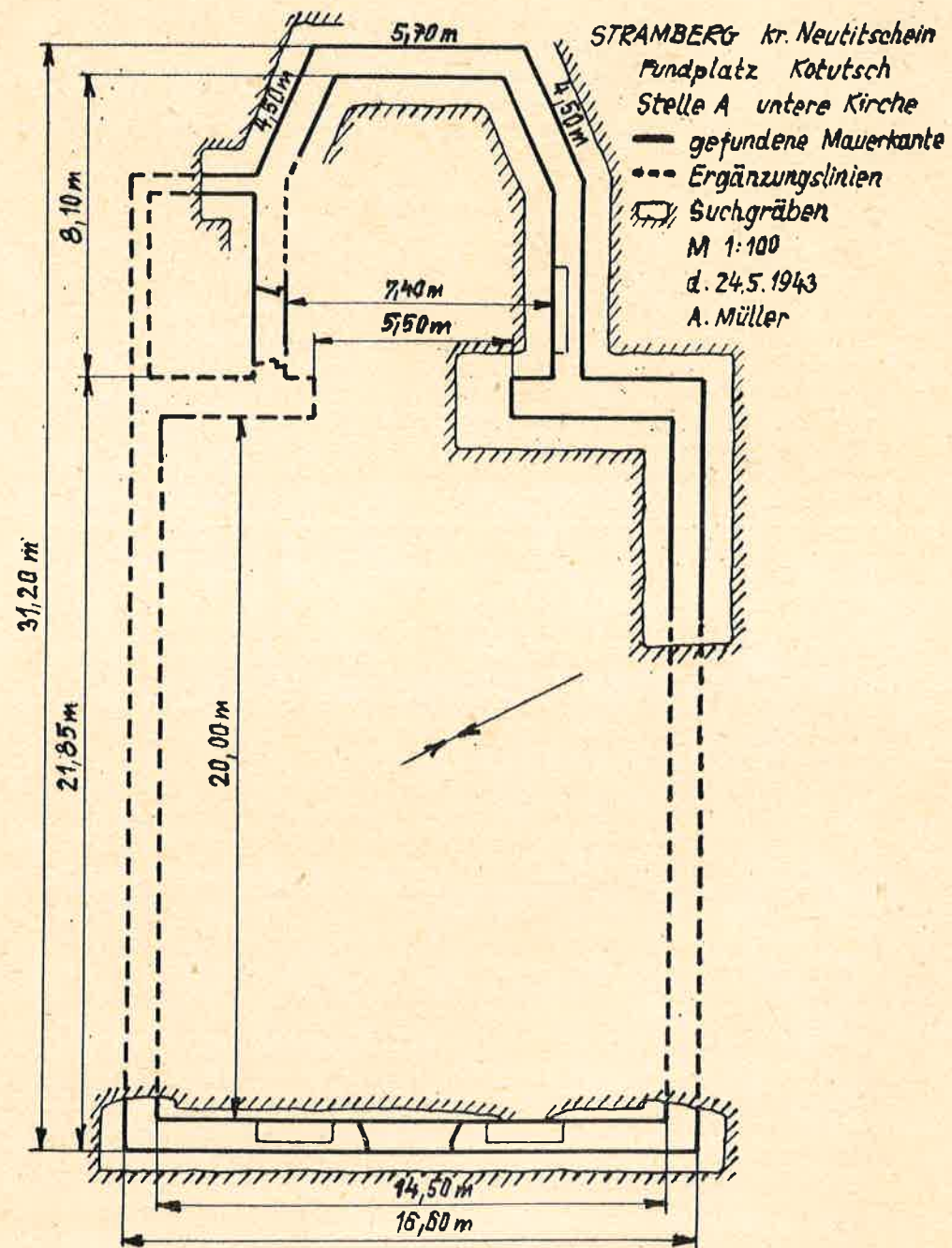
Jedním z nejdůležitějších dokladů je myslím zpráva Jiřího Czinglera, který byl novojičínským hejtmanem v letech 1663—1703, to jest plných čtyřicet let, a byl tedy i přímým svědkem toho, co se po roce 1663 na Kotouči konalo. Pro lepší přehled jsem jednotlivé údaje abecedně označil.

4. Zpráva novojičínského hejtmána Jiřího Czinglera: Štramberk, nyní hora Olivetská zvaný, Ottopal V., St. arch. Frant. muzea, Brno, G 11, L 9, 1. st. 32

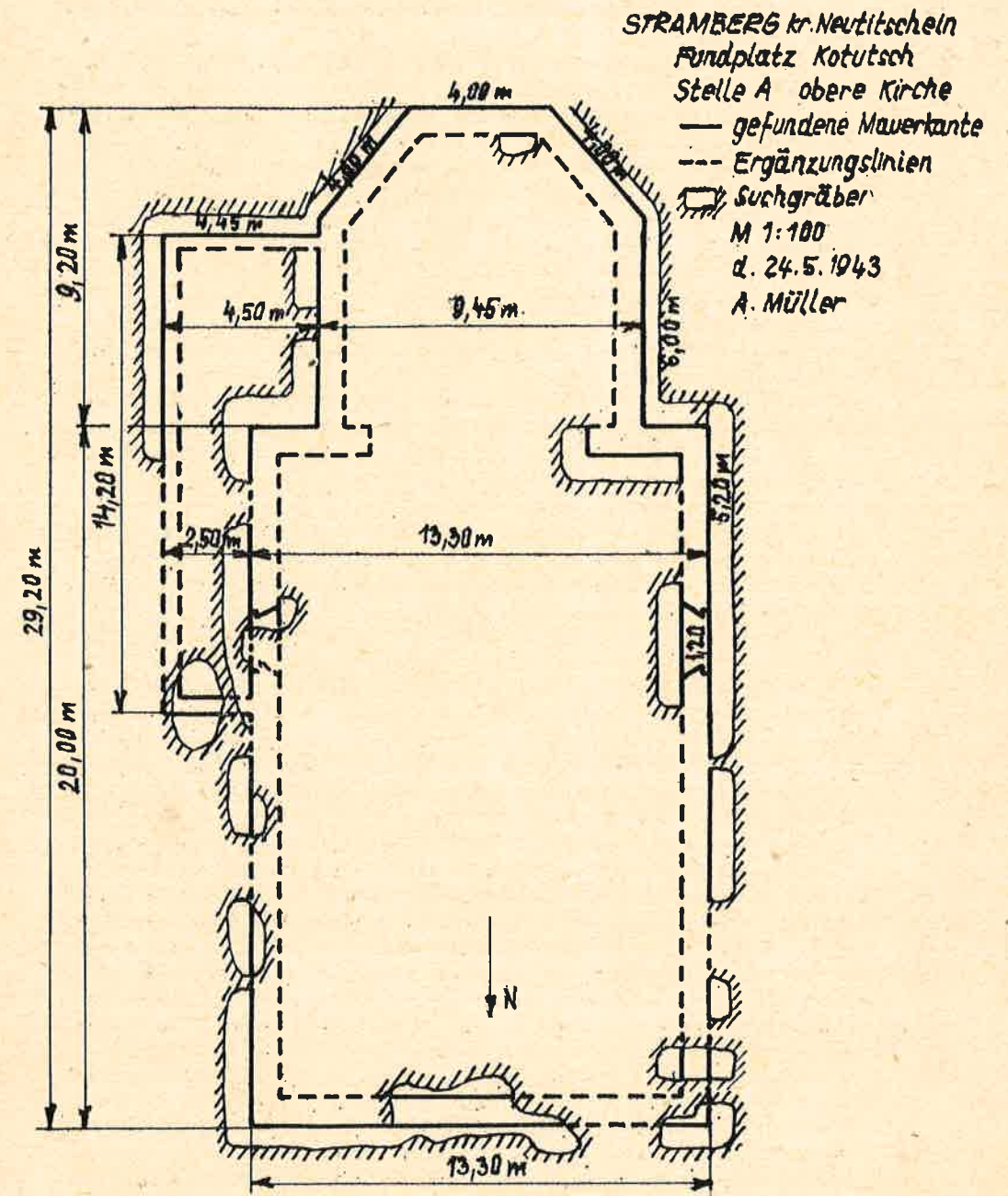
a) Za obnovu této pobožnosti (o svátku Nanebevstoupení Páně), která zanikla, když sem proniklo kacířství, vděčíme Otcům tovaryšstva Ježíšova při reformaci v zemi provedené po převzetí na panství novojičínském. Roku 1647 P. Michael Tamassi dal postavit na hoře Olivetské 7 Božích muk a nahoře, nad nynějším českým kostelem, dřevěnou kapli.

b) P. Schwertler ze dřeva kostel. (Byl rektorem 1659—1662.)

c) P. Institoris český kostel zděný. (Byl rektorem 1667—1669.)

Plánek dolního kostela pořízený A. Müllerem 24. 5. 1943 v měřítku 1:100,
Reprodukce plánu 1:200.

Plánek horního kostela pořízený A. Müllerem 24. 5. 1943 v měřítku 1:100,
Reprodukce plánu 1:200.

d) P. Christelius oltář a zděné kapličky z města, které byly ozdobeny malbami. (Byl regentem 1676—1680.)

e) P. Bockh dřevěného kostela, kostel zděný nemalým nákladem (byl regentem 1684—1688).

Tyto dva stojící kostely byly zasvěceny „Nanebevstoupení Páně“ a „Povýšení sv. Kříže.“ Czinglerova zpráva pod a) potvrzuje vše, co jsme dosud uvedli: obnovení poutě na svátek Nanebevstoupení Páně a postavení sedmi křížových zastavení. O postavení dřevěného kříže (viz. Tanner 2) se Czingler nezmiňuje, protože když roku 1663 přišel do Nového Jičína, stál už na jeho místě dřevěný kostel (1660) uvedený v jeho zprávě pod b). Ve zprávě pod a) uvádí postavení dřevěné kaple. Leč i P. Tanner o ní píše:

5. P. Tanner: Hora Olivetská, str. 44

„Od ty doby ihned ještě v ty zlý časy pobožnost se na tom místě začala procesy časté na horu vedené a služby Boží v kapličce, ještě tehdaž jen z prken vystavené, bývali.“

Autor slovy „ještě v ty zlý časy“ míní rok 1647, kdy ještě trvala 30 letá válka. Jezuité k původní pouti na Nanebevstoupení Páně přidali ještě poutě na Velký pátek a na svátek Povýšení sv. Kříže. Protože poutníků neustále přibývalo, přibývalo i staveb na Kotouči. I Tanner se o tom zmiňuje:

6. P. Tanner: Hora Olivetská, str. 45

„. . . Takže nemnoha letech již ne více na sta, než na tisíce lidu se počítalo . . . pročez na místo prvních dřevěných křížův sedm kapliček vystavěti dali . . . Nicméně po ty všechna léta žádný ještě kostel na té hoře vystavěn nebyl . . . Až léta 1660 . . . základ nového kostela tu sobotu po vzkříšení Páně, to jest 3. dne dubna položen jest ve jménu Sv. Kříže.“ Souhlasí tato jeho zpráva s Czinglerem? Ano, jest to onen dřevěný kostel uvedený pod značkou B). Leč Czingler neudal přesný rok postavení, nýbrž udává jen období 1659—1662. Toto snad bylo hlavním důvodem, proč všichni, i když znali zprávu Czinglerovu, uvádějí pro rok 1660 postavení druhé kaple, a ne kostela. A přece P. Tanner se o této věci zmiňuje třikrát. Vždyť z jeho zprávy na str. 30—31 mohli usoudit, jak pozorným a přesným je zpravodajem, neboť tato jeho zpráva je prvním svědectvím o pravěkém osídlení Kotouče. Bude zajímat jistě i archeology:

7. P. Tanner: Hora Olivetská, str. 31—32

„A toho všeho znamení neumylné i očima svýma v roku 1660 s mnohýma jinýma jsem spatřil, když se na tom místě základ pro stavení kostela kopal. Kdežto nalezeny jsou mezi rumem od tolik věkův cihly již rozdrobené, rozličné nádoby a nástroj železný jako podkova na způsob tatarské, dva sekáče podobný kuchařským sekáčům, pravidko železné, jakého zedníci k vyměřování užívají a jiné těm podobné věci. Ježto však sice nic před tím znáti nebylo, aby nějaké stavení na tom místě někdy býti mělo, neb všecko se zdálo jen pouhá skála. Tak ty zříceniny byly zarostly krom že hluboký příkop vůkol téhož místa vykopán byl, který však zda-li by od přirozenosti aneb mistrovsky učiněn byl, ne hned rozeznati se dalo.“

V této zprávě píše P. Tanner jen o kopání základů pro nový kostel. Že ten kostel byl ale skutečně postaven, potvrdí nám jiná zpráva.

8. Životice, letopisy nalezené r. 1805 v kostelní cibuli

Opsal Ottopal V. —Mor. zem. arch. Brno, Frant. muzeum 19/1

Roku 1660 byl zbudován kostel na hoře u Štramberka. Vše museli poddaní jako

robotní povinnost dovésti. Ta skála se před tím jmenovala Kotouč, ale od nynějška se má jmenovat Olivetská.

Dalším hmotným důkazem je kalvárie na hlavním oltáři farního chrámu ve Štramberku. Zakoupil ji po zrušení kostelů na Kotouči štramberský farář Antonín Marek. Píše o tom ve farní kronice z r. 1777—1787. Socha Krista z kalvárie má na hlavě vyryto datum 1660. Zjistilo se to v r. 1931 malbě při malbě kostela mistrem Jano Köhlerem, který též provedl konzervaci soch v kostele. Zemřelý řídící Blažek ofotoval hlavu s datem, čemuž jsem byl osobně přítomen. Konečně i výška kalvárie odpovídá spíše kostelu než kapli. Má výšku 3 m 75 cm.

Tím jsme myslím dostatečně dokázali správnost Tannerova tvrzení o stavbě kostela a doplnili i zprávu Jiřího Czinglera pod značkou b) přesným datem: rokem 1660. Přesné místo, kde byl postaven tento kostel, jakož i místo, kde byla postavena první kaple na Kotouči, se zase dozvíme z Tannera. Píše:

9. Tanner: Hora Olivetská, str. 68 (v knížce má mylné čís. 48) a 69

„. . . ten pahrbek Hory Olivetské, který patří ke Štramberku na západ slunce a obzvláštním proto kostelem ve jménu sv. Kříže posvěceným je okrášlen. Také druhý též pahrbek ku poledni patřící posvěcen jest Nanebevstoupení Syna Božího . . . svou také zatím skrovnou a prostou kapličku má, dokavadž se prostrannější kostel y na něm nevzdvihne.“

To tedy je ta kaplička „jen z prken vystavená (viz Tanner 5) a „kaple nad nynějším českým kostelem“, jak píše pod a) Czingler.

Nyní můžeme doplnit zprávu Czinglerovu přesným datem:

b) P. Schwertfer r. 1660 ze dřeva kostel (Byl rektorem 1659—1662)

Pod značkou c) a e) uvádí dále zpráva Czinglerova postavení dvou zděných kostelů. A jako pod b) neudává přesný rok postavení. Jmenuje pouze období. Přesná data však můžeme určit z jiných pramenů.

Pod c) praví „český kostel zděný“. Ten byl zasvěcen Nanebevstoupení Páně a byl postaven v roce 1669. Jako důkaz toho je zakládající cihla v městském muzeu ve Štramberku. Je na ní nápis:

„RPI — INSTITORIS — SIR.“ Pod tím datum 1669.

Byl to kostel dolní a největší.

Pod e) . . . kostel zděný nemalým nákladem. Byl to kostel horní a zasvěcen „Povýšení sv. Kříže“. Roky, kdy byly postaveny oba, zapsal výše zmíněný farář Antonín Marek.

10. Antonín Marek: Farní kronika štramberská z r. 1777—1787

„Roku 1787 byly kostely na hoře Olivetské rozbořeny.

Z nich hořejší byl zbudován r. 1688 a zasvěcen Povýšení sv. Kříže.

Byl zděný 16 sáhů a široký 6 a půl sáhu.

Dolejší byl vystavěn r. 1669, délky 16 sáhů a šíře 8 a půl sáhu. Zasvěcen Nanebevstoupení Páně.

Oba kostely měly jmění 1530 zl.

Podoba sv. Kříže“

Martin Bár ve své kronice také udává rok 1688 jako rok postavení kostela Povýšení sv. Kříže. (Jeho zprávu uvedu až při boření kostelů.)

Doplníme teď zprávu Czinglera:

c) P. Institoris český kostel zděný 1669.

e) P. Bockh z dřevěného kostela kostel zděný nemalým nákladem 1688. Zjistili jsme přesná data postavení kostelů a doplnili jsme tím zprávu Czinglerovu. Ještě však musíme najít odůvodnění, proč on k jednomu kostelu přidává přívlasek „český“. Vysvětlení podá nám žádost regenta Todtfellera (1672—1672) podaná olomouckému biskupovi, aby určil Velký pátek jako třetí den odpustků.

11. Regent Todtfeller olomouckému biskupovi Karlovi 16. 9. 1674

(Arcibiskupský archiv v Kroměříži)

„Aby se rozmnožila pobožnost věřících, kteří putují na horu Olivetskou..... udělil Svatý Otec náš plnomocné odpustky, jež možno získat 3 x v roce, a to na dobu 7 let.

Především v českém kostele zasvěceném Nanebevstoupení Páně o slavnosti Nanebevstoupení Páně.

Pak v německém kostele zasvěceném spásonosnému kříži v den Povýšení sv. Kříže. Potom v témž kostele německém v jeden z 6 postních pátků.“

Z uvedeného je patrné, že kostel Nanebevstoupení Páně byl pro české poutníky a konaly se v něm české bohoslužby, kdežto kostel Povýšení sv. Kříže měl německé bohoslužby pro poutníky německé.

Abychom skončili se zprávou Czinglerovou, je třeba objasnit ještě jeden údaj v části uvedené pod d). Je to: P. Christelius „... a zděné kapličky z města, které byly ozdobeny malbami.“

Zděnými kapličkami myslí určitě jednotlivá zastavení křížové cesty, která vedla na Kotouč. Co dosud víme o křížové cestě na Kotouč?

Zřízení křížové cesty na Kotouč mělo 3 vývojová období. Jako začátek prvního udávají jak Czingler pod a), tak čís. 2 a 3, (Tanner) rok 1647. U Tannera o tom máme více podrobností. Píše o ní také v čís. 6. O dokončení a uspořádání této první fáze píše zase Tanner, a to v kap. VIII.

12. Tanner: H. Oliv., str. 49

„...Až posavad na té hoře Olivetské sedm toliko kapliček bylo, při kterých tyto bolestné tajemství (ač ještě vymalované nebyli, ale teprve v léta 1660 připravené jsou) se pamatovali.“

Pokračuje pak dále a jmenuje jednotlivá tajemství každé ze sedmi kapliček.

Shrňme-li vše, máme tento výsledek:

Roku 1647 postavil P. Tamassi na Kotouči od jeho úpatí až na západní jeho vrchol 7 křížových zastavení neb boží muka. Byly to nejprve dřevěné kříže. Později místo nich postaveno 6 zděných kapliček s obrazy jednotlivých tajemství v nich. Dokončeny byly r. 1660. Sedmé zastavení bylo v kostele Povýšení sv. Kříže.

Podrobnou zprávu o II. období křížové cesty najdeme opět u Tannera v kapitole VIII. Hory Olivetské, kde na str. 49—54 jmenuje nejprve jednotlivá tajemství každého ze sedmi zastavení první křížové cesty. Dále pak pokračuje:

13. Tanner: Hora Olivetská, str. 54—56

„...Nyní pak poněvadž to příliš málo se zdálo, pro tak velkou a prostrannou horu a místo též velmi způsobilé a prostranné jest pro větší počet kapliček.....troje ještě nové stanoviště k prvnějším přidati za dobré se zdálo..... První které v polovici cesty mezi Jitčínem a Štramberkem postaven stojí posvěceno jest....., druhé totiž v pořádku nyní osmé..., třetí, totiž v pořádku nyní jedenácté..... čtvrté, jenž poslední mezy všemi místo má, jest hrob Krista Pána.... v té totižto svrchu jmenova-

né podzemní jeskyni...“ V této zprávě se poprvé dovídáme o zřízení hrobu v jeskyni Čertově díře. Ten existoval teprve od r. 1660.

Ve II. díle Hory Olivetské Tanner na str. 87—206 jmenuje tajemství jednotlivých zastavení křížové cesty. Podle něho měla nová křížová cesta 12 zastavení. Jako druhé zastavení uvádí ještě starý štramberský kostel (z něho zbyla nyní jen zvonice). Toto zastavení se nemuselo nově zřizovat, takže nová křížová cesta v II. období měla 9 kapliček, 2 zastavení v kostele štramberském a v kostele Povýšení sv. Kříže, a boží hrob v Čertově díře.

Jak dlouho trvala tato II. fáze křížové cesty, se zatím nedá určit. Jistě až do roku 1667, kdy knížka P. Tannera dostala aprobaci k vytištění.

Začátek III. období křížové cesty zatím určit nemůžeme. Též uspořádání jednotlivých zastavení neznáme. Víme, jen, že mělo prvotně 12 kapliček. Z nich se dodnes uchovalo 10. Křížová cesta začínala u Nového Jičína, kde je první kaple, pak na území Rybiho jsou kaple 3 a na štramberském katastru jich dosud stojí 6. Dvě byly ve Štramberku zbořeny. Jedna, která stála tam, kde dnes odbočuje cesta ke koupališti, v r. 1825. Druhá, která stála na místě dnešní restaurace Kotouč, byla zbořena v r. 1896. Obrazy původní křížové cesty byly zaměněny jinými, bez vztahu ke křížové cestě.

V naší uvedené zprávě Czingler pod d) sice uvádí: „P. Christelius... zděné kapličky z města...“ (1676—1680). Blažek ve svém opise Czinglera píše: „...od města...“. Zda myslí tím městem Nový Jičín, nevíme.

P. Christelius vydal též modlitební knihu pro německé poutníky putující na Kotouč. „Via olivetana-Oelberg Strassen“ v r. 1678. (Okr. archiv N. Jičín, sign. G 196, přír. 1438.) Pro pobožnost i mimo poutě na Kotouč jmenuje 15 zastavení. Pro poutníky na Kotouč udává 8 zastavení pro cestu nahoru a 5 zastavení při cestě dolů.

Shrňme-li to, co víme o II. a III. období, máme tento výsledek:

Po r. 1660 byla křížová cesta rozšířena na 12 zastavení postavením 3 nových kapliček. První z nich byla postavena na půli cesty z N. Jičína do Štramberka, t. j. v Rybím, další dvě byly postaveny na Kotouči a v jeskyni Čertově díře byl tehdy zřízen boží hrob jako 12. zastavení.

Ještě později, postavením nových kapliček, začínala křížová cesta už u Nového Jičína a měla asi 14 neb 15 zastavení. Tato zastavení byla ve 12 kapličkách, štramberském kostele (asi), v kostele Povýšení sv. Kříže a posledním byl boží hrob v Čertově díře. Z kapliček dosud 10 stojí.

Než skončíme část A, ještě malá zastávka u Tannera, abychom poznali důvody, proč byl nazván horou Olivetskou. Píše:

14. Tanner: Hora Olivetská, kap. VII., str. 41—42

„...Nebo mimo svrchu jmenované vlastnosti údolí široké, hluboké a velice prostranné pod ní ležící rovně v tu stranu jest ku poledni, jako ono opravdové údolí Josafat u Jerusalema pod horou Olivetskou... Prostředkem pak toho údolí potok, ač nevelký, teče, který též onomu v údolí Josafat potoku Cedron řečenému, podobný se mysliti může.“

B

Přesná data o uzavření a zboření zděných kostelů na Kotouči

O uzavření kostelů máme dvě zprávy:

15. Státní archiv Opava, A P V Nový Jičín, č. 2097, XVIII. A

Uzavření kostelů na Kotouči oznámeno farnímu úřadu oběžníkem č. p. 134 ze dne 10. května 1786, došlo do Štramberka 26. května.

16. Státní archiv Olomouc, fond Krajský úřad v Přerově, sign. K 88

Uzavření kostelů provedl 24. a 25. června 1786 František Xavierský Kaufmann, krajský královský komisař. Zařídil uzavření kostelů a kaplí, pořídil inventář dle předlohy. O zboření kostelů se zmiňuje vpředu uvedená zpráva 10. Antonína Marka, který píše: Roku 1787 byly kostely na hoře Olivetské rozbořeny.

Tím myslí, že v roce 1787 byly už oba kostely zbořeny. Přesnější zprávu o tom najdeme u obou štramberských kronikářů.

17. Martin Bár: Kronika, str. 332

(V soukromém majetku rodiny Litschmanovy v Olomouci.)

„1789 dne 22. máje horní kostel na Hoře začal se kasírovat.“

Datum 22. máje je však chybné, protože zpráva o zrušení došla do Štramberka teprve 26. května. O zrušení kostelů se však vědělo a snad oním datem 22. máje myslí den, kdy měřil kostely, jak dále ve svém zápisu pokračuje.

18. Tomáš Žerdík: Kronika,

(v majetku pisatele článku), str. 41—44

„Dne 9. března 1868 začal se bořiti pivovar na městě stojící ...

Při boření nalezen v plechové bání na střeše následující spis ...

Roku 1786 kostel sv. Kříže také zbořili na Kotouči. A v druhém kostele Stupení Páně již taky toho času žádné služby se neodpravjaly a zbuření jeho se očekávalo.“

Obě zprávy nám tedy určují, že v roce 1786 byl nejprve zbořen horní kostel Povýšení sv. Kříže a v roce 1787 zbořen i druhý, dolní kostel Nanebevstoupení Páně.

Tím uzavíráme kapitolu B o zboření kostelů.

C

Přesné zprávy o kříži postaveném za zbořené kostely

19. Děkanská matrika novojičinská z roku 1808, SA. Brno, B 16, 403

„... Našel se však dobrodinec, pan Antonín Kobilka, novojičinský vrchní úřední písař, svobodného stavu, který na trvalou památku oné kdysi na vrcholku hory stavající kapličky dal na svůj náklad postaviti dřevěný kříž. Tento kříž posvětil ... viceděkan a farář zdejší Ferdinand Rössner a to na Zelený čtvrtek po dokončení obřadu 2. dubna 1801.“ O osudech tohoto kříže píše Martin Bár.

20. Martin Bár: Kronika, str. 377

„Roku 1821 dne 25. decembra t. j. právě na hod Božího narození fučel takový silný vítr, že stavení převracal ... Vítr strhnul i kříž stojící na vrcholu hory Olivetské neboli Kotouče postavený roku 1801 nákladem písaře Kobylky.“

Místo dřevěného kříže byl postaven při stoletých oslavách postavení farního chrámu nový kříž kamenný. Celá stavba kříže je podrobně popsána v kronice Martina Báry. Píše o tom též farář Vinc. Ottopal.

21. V. Ottopal: Topografická zpráva štramberské farnosti 24. května 1833

Opis a překlad ve farním archivu štramberském.

Roku 1823 byla zde z milodarů na okraji strmé skalní stěny zbudována kamenná, pyramida, na níž stojí železný kříž.

Osudy tohoto kříže líčí nám pamětní kniha farního úřadu pro rok 1883.

22. Pamětní kniha farního úřadu ve Štramberku pro rok 1883

... postavila zbožnost zdejších farníků svatý kříž ..., který dne 10. června 1883

bleskem byl zbořen ... ustanoveno nový krásný kříž kamenný (dříve byl malý železný) postaviti a jej hromosvodem opatřiti.

Nový kříž kamenný byl postaven roku 1884 a téhož roku 13. července posvěcen. Data jsou uvedena na tabulce na kříži.

Tento kříž byl za první světové války přesunut na dnešní místo nad Šípkou. Podle sdělení Vincence Svobody (nar. 1902), který byl tehdy zaměstnán v lomě na Kotouči, přesun prováděli italští zajatci. Dozor nad nimi měl jejich rotmistr Balzarino, který byl v civilu sochařem (v muzeu městském je kalamář vytesaný tímto sochařem ze štramberského vápence).

Nyní shrneme všechny údaje o kříži postaveném za kostely:

V náhradu za zbořené kostely dal postaviti novojičinský písař Antonín Kobilka na vrcholu Kotouče velký dřevěný kříž. Ten strhla 25. prosince 1821 velká vichřice. Místo dřevěného kříže byl v roce 1823 za faráře V. Ottopala postaven na samém okraji strmé skalní stěny železný kříž na kamenné pyramidě. Dne 10. června 1883 jej zbořil blesk. Avšak už následujícího roku 1884 z milodarů farníků byl postaven nový kamenný kříž opatřený hromosvodem. Tento kříž byl v létě roku 1918 ke konci první světové války přesunut italskými zajatci na nynější místo nad jeskyní Šípkou.

Tím jsme ukončili naše pátrání a ověřování přesných zpráv o všem, co se na Kotouči dělo, a nyní přejdeme k porovnávání zpráv v publikacích, které o tom píší. Nejstarší z nich je kniha Řehoře Volného z roku 1859. Protože byla hlavním pramenem těch, kdož o Kotouči psali, uvedu celou stať jednající o Kotouči jako o poutním místě, ovšem v českém překladě.

Řehoř Volný: Kirchliche Topographie von Mähren, I. Abtheilung, Olmützer Erzdiöcese, III. band, Brünn 1859.

(Místopis kostelů na Moravě, I. oddělení, olomoucké arcibiskupství, III, díl, Brno 1859) str. 165 a 167

Na str. 165 nahoře popisuje nejprve Kotouč, potom se zmiňuje o tatarském vpádu na Moravu a o záchraně křesťanů, kteří se utekli na Kotouč a dále: „... Když jezuitský konvikt v Olomouci dostal panství novojičinské se Štramberkem, pojmenovali jezuité jak kopec (Kotouč) horou Olivetskou, tak potok pod ním Cedronem a bylo jimi postaveno na vrchu 7 křížových zastavení a jedna kaplička ze dřeva (1644—1649). Ta poslední, jakož i druhá, která okolo 1660 k tomu přibyla, byly však strženy a na útraty jmenovaného konviktu na témže místě v letech 1669 a 1688 dva kostely z kamene k „Povýšení sv. Kříže“ a k „Nanebevstoupení Páně“ postaveny ...

Z městečka až na horu vedly (sem tam ještě i nyní) kapličky s obrazy zastavení křížové cesty a jeden poustevník (ne-li dokonce pět) se rovněž usídlil na hoře, aby pečoval o čistotu a bezpečnost kostelů. Již po zrušení řádu jezuitského roku 1773 přestávaly slavné bohoslužby, a hlavně vzaly za své, když kostely nejvyšším nařízením roku 1787 byly zbořeny.“

Na str. 167 píše ještě jednou o Kotouči:

„V roce 1644 uteklo se před Švédy pět členů řádu jezuitského s regentem semináře P. Tamassim z Olomouce do zdejšího hradu, podporovali faráře, obrátili jedenáct nekatolíků. Obnovili bohoslužby na hoře Olivetské a tam zbudovali, jak už dříve bylo řečeno, dva dřevěné kostely a 7 křížových zastavení z náměstí. Od toho času přibývalo poutníků na to místo tak, že se např. od roku 1659 každoročně na Veliký pátek 2000, na Nanebevstoupení Páně 6000 a na svátek Povýšení sv. Kříže

zase 2000 poutníků počítalo." Ze kterých pramenů bral Řehoř Volný zprávy pro svůj článek, nevím. Jistě však neznal knížku P. Tannera: Hora Olivetská, protože by jistě k potoku Cedronu přidal i údolí Josafat. Též mu nebyla známa zpráva hejtmana J. Czinglera. Oba, jak Tanner, tak Czingler, praví, že v roce 1647 bylo postaveno 7 zastavení křížové cesty a dřevěná kaple, kdežto on uvedl období 1644—1649. Pro rok 1660 udává postavení druhé kaple, ačkoliv Tanner i Czingler praví dřevěný kostel.

Jeho zpráva o poustevnících na Kotouči je správná. Potvrzuje to:

23. Vincenc Ottopal, Zemský archiv Brno G 11, 19/1, str. 69

„Očití svědkové vyprávějí, že jednu dobu žilo na hoře Olivetské pět poustevníků ...“

„... a dosvědčují tímto, že zmíněný Makarius Reininger žil počestně po šest let poustevnický na hoře Olivetské u města Štramberka ...“

Na Štramberské faře, 17. září 1748 L. S. Ondřej Pantz, farář.“

Zpráva na str. 167 je z ročenky jezuitské koleje olomoucké, sv. II., str. 215, Cerroniho sbírka ve Státním archivu Brno.

Další zprávy o Kotouči najdeme v Moravském Kravařsku z roku 1898. Jedna je od Ant. Ugwitz a druhou napsal Bohuslav Blažek.

Nejprve porovnáme článek Ugwitz. Zároveň s ním však probereme i článek Cyrila Hykla mladšího v publikaci „600 let města Štramberka“. Jeho stať je v základě zpráva Ugwitzova, v níž zaměnil nebo vynechal některá slova. Podtržená slova u Ugwitz znamenají záměnu a slova v závorkách jsou vynechána.

I. Moravské Kravařsko (pol. okres novojický). V Příboře, nákladem učitelstva 1898 Antonín Ugwitz: Přehled dějin Moravského Kravařska, str. 119

A. Jesuité nadále činili vše, aby lid utvrdili u víře katolické. (Pročež) zařídili za regenta P. Michala Tamaszyho (1644—1648) ze Štramberka na Kotouč, který pojmenovali Horou Olivetskou (jako) obtékající jej potok Bělou Cedronem a údolí pod Kotoučem údolím Josafatským-křížovou cestu i boží muka a zbudovali na temeni hory dřevěnou kapli. V Čertově díře na Kotouči zbudovali (i) „boží hrob“.

Obnovivše r. 1747 (bývalé) pouti na Kotouč, vystavěli tu roku 1660 (za regenta P. Schwerdtfera) druhou kapli dřevěnou. Ježto pak obě kaple pro (velký) nával poutníků nedostačovaly, vystavěli jesuité na místě jejich r. 1669 zděný kostel „Nanebevstoupení Páně“ a roku 1688 prostranný (pevný) chrám „Povýšení sv. Kříže“.

Dále se pak píše o poustevnících na Kotouči a o počtu poutníků na Kotouč, což převzal z Řehoře Volného.

I. odstavec, kde píše: „... pojmenovali ... údolím Josafatským - křížovou cestu i boží muka“, svědčí o tom, že znal Tannerovu „Horu Olivetskou“.

V této citaci je třeba provést malou opravu. Ugwitz totiž v textu Tannerově zaměnil spojku, takže z jeho textu plyne jiný smysl než z původního Tannerova. Porovnáme:

Tanner: Hora Olivetská čís. 3: „postaveny jsou také jiné křížové neb boží muky. To znamená: křížové neboli boží muky, což jest jedno a totéž.“

Ugwitz: ... křížovou cestu i boží muky.

To nám praví, že křížovou cestu a ještě kromě ní boží muka. Opravíme tedy podle Tannera na: ... křížovou cestu nebo boží muka.

Ve II. odst. opravíme údaj pro rok 1660 na **dřevěný kostel**.

Zprávu o poustevnících ve III. odst. můžeme doložit dnes ještě jiným dokladem:

24. Diarium über die Rendtgeldern bei der K. und K. Adelicher Stifft Herrschaft Neutitschein Pro Anno 1782

(SAR Opava, APV Nový Jičín, sign. 554) 1782, 22. 11.:

Vor das dem Kopřivnitser Josef Posel verkaufte alte Holz von der Stramberger Einsiedlerei ... 15 Fl. 30 Kr.

V překladě:

1782, 22. 11.:

Za staré dříví ze štramberské poustevny, podané Josefu Poselovi z Kopřivnice, zapláceno ... 15 zl. 30 Kr.

B. Zboření kostelů

Ugwitz, Mor. Kravařsko 1898, str. 147:

Roku 1787 ... dva kostely na Kotouči u Štramberka uzavřeny, kteréž potom zbořeny.

Správně: V r. 1786 2 kostely na Kotouči uzavřeny, zbořen nejprve jeden v r. 1786 a druhý, dolní, v r. 1787.

C. O kříži v náhradu za kostely se nezmiňuje.

II. 600 let města Štramberka

(Vydalo Krajské nakladatelství v Ostravě k 600. výročí města Štramberka 1959.)

V této publikaci je článek: Cyril Hykel mladší: Štramberk v historii kraje.

V tomto článku píše také o Kotouči a mezi prameny uvádí i Mor. Kravařsko 1898. Jak jsem se už zmínil, tato stať o Kotouči je v základě stať Ugwitzova. Proto opravy uvedené u něho platí též pro jeho text. Avšak dvě záměny slov, která dal za slova Ugwitzova, jsou nesprávné. Potok Bělá zaměnil jménem Sedlnička. Ta však neprotéká údolím Josafat, nýbrž teče od Ženkavy. Bělá byl dnešní Bařinský potok a ten obtékal Kotouč na jižní straně. Podruhé zaměnil první kapli dřevěným kostelíkem. Víme však, že první byla skutečně dřevěná kaple a teprve potom dřevěný kostel.

B. Zboření kostelů.

O tom píše takto: „Císař Josef II. r. 1786 kostel Nanebevstoupení Páně a r. 1787 kostel Povýšení sv. Kříže na Kotouči zrušil.“

To třeba také opravit: Císař Josef II. v r. 1786 oba kostely zrušil. V roce 1786 zbořen nejprve kostel Povýšení sv. Kříže a v r. 1787 kostel Nanebevstoupení Páně.

C. O kříži postaveném v náhradu za kostely se nezmiňuje.

V Moravském Kravařsku, jak jsem se zmínil vpředu, je ještě jeden článek o Kotouči jako o poutním místě od Boh. Blažka.

III. Moravské Kravařsko — nákladem učitelstva — v Příboře 1898

Část III., Místopis Kravařska: Bohuslav Blažek, Štramberk, str. 217 a 218

A. ... Od těch dob pouti na Kotouč přestaly, až je zase r. 1647 jesuité zavedli. Tito nazvali Kotouč „horou Olivetskou“ a potok pod Kotoučem tekoucí „Cedronem“. R. 1644—1649 dal vystavěti na Kotouči P. Michael Tamaszy, jenž panství novojicko-štramberské spravoval, 7 křížových zastavení a dřevěnou kapli. P. Šverdfer (1659 až 1662) vystavěl druhou dřevěnou kapli. P. Institutoris zrušil dolejší kapli a vystavěl na témže místě r. 1699 kamenný kostel „Nanebevstoupení Páně“. Totéž učinil s hořejší kaplí P. Bockh a vystavěl kostel „Povýšení sv. Kříže“. ... ke konci 17. století počítalo se průměrně ročně na 10.000 poutníků ... Poustevníci udržovali kostely v čistotě.

V této zprávě je hodně chybných údajů. Nejprve jména regentů. Správná jména najdeme jednak u Czinglera a pak u Ottopala v jeho rukopise (viz výše).

1. Blažek píše Tamaszy (rovněž i Ugwitz), tedy -sz-. Správně však dvě s: Tamassi.
 2. Blažek píše Šverdfer — správně Schwertfer.
 3. Blažek píše Instituoris — správně Institoris.
- Chybně také uvádí dobu regentství P. Tamassiho: 1644—1649. Ten byl regentem od 1644—1648. V roce 1649 uvádí Ottopal jako regenta P. Jana Molitora.

Také je třeba opravit: P. Schwertfer (1659—1662) na dřevěný kostel místo druhou dřevěnou kapli.

P. Institoris nezrušil dolejší kapli. Ta byla na východním vrcholku. Největší chybu udělal, když napsal „... 1699 kamenný kostel Nanebevst. Páně.“ A tento chybný údaj 1699 převzal od něj i Emil Hanzelka do svého článku, místo správného 1669.

B. Zboření kostelů.

O tom píše na str. 218:

„Z rozkazu císaře Josefa II. byl kostel „Nanebevstoupení Páně“ roku 1786 a kostel „Povýšení sv. Kříže“ roku 1787 zrušen. V pamětním listě z r. 1787 dočítáme se, že kostely byly zrušeny proto, aby ...“

To je zase úplně chybné. Oba kostely byly zrušeny najednou, a to v r. 1786 (viz 15 a 16 vpředu). Zbořeny byly právě v opačném pořadí, než jaké on uvádí. Nejprve 1786 kostel Povýšení sv. Kříže a pak 1787 kostel Nanebevstoupení Páně. Pak ale pokračuje a mluví o pamětním listě z r. 1786, v němž je uvedeno přesně, kdy který kostel by zbořen (viz vpředu: Tomáš Žerdík, 18).

C. Zpráva o kříži je úplně správná.

IV. Vlastivědný sborník české monografie, svazek 50, 1913.

PhDr. Josef Bělohav: Š t r a m b e r k

A + B. Na str. 4 píše o Kotouči velmi krátce:

„Zbudovali zde sedm křížových zastavení a dvě dřevěné kaple, dolejší a hořejší. Na místě prvé zbudován r. 1699 kostel „Nanebevstoupení Páně“, na místě druhé později kostel „Povýšení sv. Kříže“, čímž příliv poutníků neobyčejně stoupl. Z rozkazu Josefa II. byly však oba chrámy zrušeny.“

Podle data 1699 převzal vše od Blažka v Mor. Kravařsku i s jeho chybnými údaji. Ty jsou opraveny (viz výše - III).

C. O kříži se zmiňuje stručně a vcelku správně.

V. Bohuslav Blažek: Š t r a m b e r k

Nákladem záložny štramberské ve Štamberku 1927

A—B. „Když jesuité nabyli panství štramberského, nazvali Kotouč „horou Olivetskou“ a potok pod Kotoučem tekoucí „Cedronem“, vystavěli 7 křížových zastavení a dvě dřevěné kaple. Později zrušili tyto kaple a vystavěli dva kostely, jež z rozkazu císaře Josefa II. byly zbořeny.“

Zpráva je velmi stručná. Mluví též o 2 dřevěných kaplích místo kaple a dřevěný kostel. Je zajímavé, že neudává letopočty postavení kostelů.

C. V náhradu za stržené kostely postaven na pokraji srázné skalní stěny kříž, který r. 1919 fa bří Gutmannové dala přenést poblíže Šípky.“

Datum přenesení kříže je mylné. Zjistili jsme, že to bylo v létě 1918, a ne v r. 1919. Tím uvedl v omyl i ostatní, kteří brali zprávy z jeho údajů.

VI. Vlastivěda moravská — Okres novojičínský

Napsal Dr. Václav Severa, Brno 1933

A. Ve stati „Štamberk“ píše na str. 231 o Kotouči jako o poutním místě.

Celá jeho stať je ve skutečnosti opis Blažka z Mor. Kravařska s nepatrnými slovními změnami. Nemusíme ji porovnávat. To jsme už probrali u Blažka (viz III. Mor. Kravařsko 1898 — Blažek: Štamberk).

Ke změnám, které udělal, patří jména regentů: místo Tamassi píše „Tomasczy“ a místo Institoris „Justituoris“.

B. Opsal také z Blažka. (Opraveno už ve III. Mor. Krav.)

C. O kříži také cituje Blažka. Končí však r. 1823. Nezmiňuje se dále o jeho zboření bleskem a postavení nového kříže.

Zajímavý je konec jeho zprávy: „Po válce celé toto místo na Kotouči bylo od průmyslového podniku Gutmannova rozebráno.“

Co se stalo s křížem, nepíše, ale zato se dovídáme, ce se stalo s místem, kde kříž stál.

VII. Českolovenská rezervace a Národní park — Štamberk Kotouč Nákladem odboru Klubu československých turistů na Štamberku 1929

Dr. Adolf Hrstka: Kotouč — hora Olivetská str. 22—23

Nejprve píše o působení jezuitů na Kotouči a pokračuje:

„... zřídili mezi Novým Jičínem a Štamberkem křížovou cestu s 12 kapličkami, na temeni Kotouče dřevěnou kapli a v Čertově díře boží hrob. R. 1660 za regenta P. Schwerdtfery postavili druhou dřevěnou kapli, a jelikož později už ani obě tyto kaple pro velký nával poutníků nedostačovaly, postavili r. 1669 za p. P. Instituriosa na místě jedné dřevěné kaple (kamenný) kostel Nanebevstoupení Páně a r. 1688 za regenta (P. Bockha) na místě druhé dřevěné kaple prostranný kostel Povýšení sv. Kříže.“

V pokračování pak píše o poustevnících na Kotouči a o počtu poutníků.

Z uvedené části poznáme ihned, že základním pramenem, z něhož autor bral své údaje, je článek Ugwitzův. Podstatně shodné jsem podtrhl (viz Mor. Kravařsko 1898, I.), Ty pak doplnil několika údaji z Blažka. Jsou v závorkách (viz III. Mor. Kravařsko). Co bylo chybného, bylo už vpředu opraveno. Jediný se však zmiňuje o 12 kapličkách křížové cesty, t. j. jejího 3. období.

B. Zboření kostelů:

„Z rozkazu císaře Josefa II. byl konečně i kostel Nanebevstoupení Páně roku 1786 i kostel Povýšení sv. Kříže r. 1787 na Kotouči stržen.“ Chybně uvedl postup zboření kostelů. Nejprve Povýšení sv. Kříže a pak kostel Nanebevstoupení Páně.

C. Zpráva o kříži, postaveném v náhradu za stržené kostely, je celkem správná. Na str. 25 mluví o přesunu kříže na Šipku a udává rok 1919. Správně má být 1918.

VIII. Národní slavnosti ve Štamberku ve dnech 27. července až 3. srpna 1932

Publikace vydána k odhalení a posvěcení pomníku sv. Václava na Kotouči. Tiskem Valašské knih- a kamenotiskárny ve Val. Meziříčí.

Obsahuje také článek autora pod značkou - jb: Několik glos k historii štramberských svatyní.

A. Autor v něm na str. 20 píše o Kotouči:

„Na vrcholu hory Olivetské byly v letech 1669 a 1688 postaveny na náklad téhož konviktu (jesuitského) dva kamenné kostely, Povýšení sv. Kříže a Nanebevstoupení Páně.“

Data jsou správná, ale názvy kostelů by měly být uvedeny obráceně.

„Od Nového Jičína byly postaveny až na vrchol kapličky křížové cesty, z nichž se dodnes několik zachovalo.“

Autor tím myslí poslední období křížové cesty.

B. Zboření kostelů:

„R. 1787 byly pak oba kostely na rozkaz císaře Josefa strženy.“ Pramenem byl Volný. Správně: V letech 1786 a 1787 byly oba kostely strženy.

C. O kříži postaveném v náhradu za kostely píše správně. Jako prvý že to byl kříž železný na kamenné pyramidě, který postavil v r. 1823 farář Ottopal. O dalších jeho osudech se dále nezmiňuje. Zprávu končí přesunem kříže a jako rok udává 1919, který zřejmě převzal od Blažka.

IX. Svatováclavské orelské slavnosti ve Štamberku 27. a 29. září 1946

Vydala Lašská orelská župa Kadlčákova v Ostravě, 1946

V této publikaci je také článek:

Kotouč — hora Olivetská, který napsala Dr. Anna Kellnerová.

A. Na začátku svého článku píše o nynějších poutích na Kotouč. Pokračuje pověstí o Tatarech pod Kotoučem a ve 3. odstavci cituje zprávu Bohuslava Blažka z „Pamětní knihy Štamberka“ o zákazu poutí na Kotouč panem Bernardem ze Žerotína.

Další část článku, která zabírá celé dvě třetiny, je stručný a upravený výtah některých kapitol I. dílu (hlavně VII.) a kapitoly „Pouť na horu Olivetskou z II. dílu knížky P. Tannera: Hora Olivetská.

V jejím článku si však tiskařský šotek zahrál se jménem Tanner. Obrátil první písmeno „n“, a tak z něj vzniklo písmeno „u“ a všude je psáno T a u n e r místo Tanner.

Protože Tanner byl jediným jejím pramenem, končí ona svůj článek jako on rokem 1660, t. j. postavením prvního chrámu na Kotouči. Jelikož Tanner neuvedl, jaký to byl kostel, domnívala se určitě, že byl zděný. O stavbě kostela Nanebevstoupení Páně říká neurčitě: „Ten byl postaven o něco později, v době, kdy už bylo Tannerovo dílo vytištěno.“ V tom má pravdu. Tannerovo dílo má aprobaci 1667 a kostel byl postaven 1669. O stavbě zděného kostela Povýšení sv. Kříže v roce 1688 se nezmiňuje.

Ve zprávě o postavení kříže v roce 1647 na vrchu Kotouče přehlédla závorky a napsala:

„... r. 1647 postaven na vrcholu hory dřevěný kříž z a s v ě c e n ý N a n e b e v s t o u p e n í P á n ě...“.

P. Tanner píše na str. 43—44: „19ta 1647... vyzdvížen jest ponejprvé na vrchu té hory, který patří k západu a půlnoci (nebo druhý pahrbek ku poledni, pravil jsem že posvěcen jest Nanebevstoupení Božímu) kříž vysoký dřevěný...“

Podle Tannera byl pahorek zasvěcen Nanebevst. Páně, a ne kříž. Proto správně znění jejího citátu: R. 1647 postaven na vrcholu hory dřevěný kříž.

B. Zboření kostelů.

O tom píše velmi krátce a bez udání roků: „Pouti na Kotouč byly zakázány a z nařízení Josefa II. oba kostely zbořeny.“

C. Kříž v náhradu za kostely.

Zpráva o kříži je správná. O přenesení kříže praví: „Po skončení první světové války byl přenesen...“. Převzala z Blažka 1927. Správně: „ke konci prvé světové války“.

Skončili jsme tímto hledání a ověřování všeho, co bylo napsáno o Kotouči v našich devíti publikacích. Údaje jsme porovnali a chybné opravili. Nyní nám ještě zbývá zjistit, jak se o tom píše v „Pamětní knize Štamberka“. Má dva díly a uložena je

v Okresním archivu v Novém Jičíně. I. díl kroniky je rukopis Bohuslava Blažka a jedná o I. světové válce. II. díl psal Augustin Raška, který po smrti Blažkově byl kronikářem od r. 1932 do r. 1939. Ten však historickou část psal z konceptu Blažkova. Zápis o Kotouči jako o poutním místě je na str. 324 II. dílu Zní takto:

10. Pamětní kniha města Štamberka, II. díl, str. 324 a 325

„V XVII. a XVIII. století byly na Kotouči dva poutní kostely.“

A. Dolejší v mělkém sedle mezi oběma vrcholky Kotouče zasvěcen památce Nanebevstoupení Páně... Na tomto místě dal tehdejší správce panství novojičínsko-štamberského P. Michael Tamaszy vystavět dřevěnou kapli Nanebevstoupení Páně v letech 1644—1649, a když tato velkým zástupům poutníků nedostačovala, zrušil ji P. Institoris a vystavil místo ní větší kamenný kostel „Nanebevstoupení Páně 1669“.

Hořejší kostel byl na nejzápadnějším vrcholku Kotouče a zasvěcen „Povýšení sv. Kříže.“ I na tomto místě bývala dříve jen dřevěná kaple, kterou v letech 1659—1662 dal vystavět P. Sverdfer. Poněvadž později poutníkům, jichž tu bývalo i deset tisíc, nevyhovovala, vystaviti dal na témže místě P. Bockh prostorný zděný velký chrám „Povýšení sv. Kříže“ roku 1688.“

V prvním odstavci opakuje Blažek obě chyby, které udělal i v Mor. Kravařsku. Je to jméno regenta a doba jeho regentství. Chybně je také udáno místo, kde stála dřevěná kaple. Dnes víme, kde stála a známe i přesný rok jejího zbudování. Avšak zde udává Blažek přesný rok postavení 1. zděného kostela. Zprávu je tedy třeba opravit takto: R. 1647 dal tehdejší správce panství novojičínsko-štamberského P. Michael Tamassi (1644—1647) na východním vrcholku vystavět dřevěnou kapli. Když tato kaple velkým návalům nedostačovala, vystavil P. Institoris v mělkém sedle mezi oběma vrcholky velký kamenný kostel Nanebevstoupení Páně r. 1669.

Ve 2. odstavci je třeba opravit pouze větu: ... Na tomto místě byl dříve dřevěný kostel, který dal r. 1660 vystavět P. Schwertfer (1659—1662).

Dále na str. 325 píše o kapličkách křížové cesty:

„P. Michael Tamaszy dal v letech 1644—1649... vybudovati také 7 kapliček křížové cesty, z nichž se uchovalo dosud na území obce 6...“. (Další část patří posledního období křížové cesty a je správná.)

Zase chyby ve jméně a době regenta. Tamassi však nepostavil kapličky. Zjistili jsme, že v r. 1647 postavil 7 dřevěných křížů, které teprve později byly nahrazeny kapličkami s obrazy a byly dohotoveny teprve r. 1660. Kapličky však byly na Kotouči, takže konec uvedeného citátu „z nichž se uchovalo 6“ patří už do období posledního — třetího.

B. Zboření kostelů.

Str. 324: „Z rozkazu císaře Josefa II. byl dolejší kostel roku 1786 a hořejší r. 1787 zbořen...“

Opakuje se zde zase chyba, kterou uvedl v Mor. Kravařsku. Postup zboření byl opačný. Nejprve hořejší a pak dolní.

C. O kříži za kostely:

Zpráva o postavení kříže je v Pamětní knize na stránce 255. Je správná a končí: „Kříž na Kotouči přemístěn závodem s temene hory k Šipce.“ Není v ní rok přesunu.

V době, kdy jsem pracoval na tomto článku, našel jsem ještě jednu publikaci, v níž se píše též o činnosti jezuitů na Kotouči. Třeba je velmi stručná, musíme ji kvůli úplnosti také porovnat. Je to publikace:

11. Štramperk — Městská rezervace státní památkové správy

Úvodní část: Štramperk — Milada Nováková a Eva Šamánková

Na str. 11 píší: „Jistě však i zde jesuité olomoučtí zahájili horlivou misijní činnost, jejíž součástí bylo i obnovení starých poutí na horu Kotouč v den svátku Nanebevstoupení páně... proto byla hora, na které postavili v letech 1644—1649 křížovou cestu a dvě dřevěné kaple, pojmenována horou Olivetskou a potok pod ní tekoucí Cedronem.“

Jejich citace „postavili v l. 1644—1649 křížovou cestu a dvě dřevěné kaple“ je chybná. Správné znění by mělo být: postavili r. 1647 křížovou cestu a dřevěnou kapli, později pak dva zděné kostely.“ Je to také krátké a správné.

Touto poslední publikací jsme skončili naši práci s hledáním a srovnáváním. Z dokladů, které jsme měli po ruce, jsme opravili mylné údaje a doplnili chybějící. Tyto prameny a doklady dokázaly ještě něco. Dosud se nevěřilo některým zprávám P. Tannera v Hoře Olivetské. Naše doklady však jasně ukázaly, že byl přesným i pravdivým zpravodajem a že všem jeho údajům se může věřit.

Známe nyní přesná data i postup všeho, co se na Kotouči tehdy dělo, (až na třetí období křížové cesty). Shrňme všechno v souhrnnou zprávu. Bude snad trochu ob-

Základní cihla z oltáře dolního kostela „Nanebevstoupení Páně“, postaveného roku 1669 za reg. P. Institorise na Kotouči ve Štramperku.

širnější. To však myslím nevádí. Správná, stručná, se z ní udělat vždycky dá. Citujeme:

Když se jesuité stali r. 1624 pány novojičínsko-štramberského panství, začali tu horlivou misijní činnost, aby utvrdili lid ve víře katolické. Proto nejprve obnovili starou pouť v den Nanebevstoupení Páně na Kotouč a zavedli kromě ní ještě dvě nové, a to na Veliký pátek a později na den Povýšení sv. Kříže. Aby celé prostředí Kotouče připomínalo poutníkům utrpení Kristovo, dali Kotouči jméno hora Olivetská, údolí na jižní straně pod ním nazvali údolí Josafat a potok obtékající po této straně Kotouč pojmenovali Cedronem.

Na Kotouči byla také poustevna. Poustevníci v ní (byli až 4) pečovali o čistotu a bezpečnost kostelů na Kotouči.

V roce 1647 za regenta P. Tamassiho (1644—1648) postavili na východním vrcholku Kotouče dřevěnou kapli zasvěcenou Nanebevstoupení Páně a na západním vztýčili dřevěný kříž s obrazem Krista. Ke kříži vedlo od úpatí hory 7 křížových zastavení. Zprvu to byly dřevěné kříže. Později postavili místo nich 7 zděných kapliček s obrazy příslušných křížových zastavení. Dohotoveny byly v r. 1660.

Poutníků na Kotouč pořád přibývalo, proto ještě v témže r. 1660 za regenta P. Schwertfera (1659—1662) byl postaven na západním vrcholku místo kříže dřevěný kostel. Křížovou cestu nyní rozšířili na 12 zastavení postavením 3 nových kapliček. První z nich postavili v Rybí. Tam bylo I. zastavení a II. zastavení pak bylo ve starém štramberském chrámu (dnes z něj zbyla jen zvonice). Na Kotouči přistavili další dvě kapličky a v Čertově díře upravili boží hrob jako zastavení dvanácté.

Příliv poutníků však rostl neustále. Z té příčiny postavil r. 1669 v mělkém sedle mezi vrcholky P. Institoris (1667—1669) velký zděný kostel Nanebevstoupení Páně a v r. 1688 regent P. Bockh (1684—1688) o něco menší kostel na místě dřevěného kostela na západním pahrbku zasvěcený také Povýšení sv. Kříže. Ten byl pro poutníky německé, kdežto větší, první, pro české poutníky.

Aby se poutě na Kotouč co nejvíce rozmáhaly, vymohli jesuité pro poutníky na tři vpředu uvedené pouťové dny plnomocné odpustky. Též křížovou cestu rozšířili na 14 nebo 15 zastavení postavením nových kapliček, takže měla nyní 12 kapliček a začínala u Nového Jičína. Z nich se dosud zachovalo 10. Jedna u Nového Jičína, 3 na území obce Rybí a 6 se jich zachovalo z původních osmi ve Štramperku.

Zrušením řádu jesuitského roku 1773 začaly poutě upadat. Uplně zanikly, když nařízením císaře Josefa II. byly poutě zakázány a kostely 24. a 25. června r. 1786 zavřeny. Ještě téhož roku 1786 byl zbořen horní kostel Povýšení sv. Kříže a v následujícím r. zbořen i druhý, dolní kostel Nanebevstoupení Páně.

O postavení kříže viz souhrnnou zprávu pod C na konci.

Nyní se musíme ještě vrátit k článku, který byl příčinou vzniku této práce a jímž práce také začíná. Je to článek Emila Hanzelky ve Vlastivědném sborníku okresu Nový Jičín. Chybný rok 1699 a zmínka o poustevnících ukazuje, že autor bral zprávy z Blažkova článku v Mor. Kravařsku z r. 1898 (str. 217—218). Spoléhal příliš na Blažkovu věrohodnost, jehož údaje až dosud nikdo nebral v pochybnost, takže po celých 72 let si nikdo tohoto mylného data nepovšiml. Teprve článek Hanzelkův nás na ně upozornil. K chybě Blažkově však přidal ještě svou, když napsal, že v r. 1699 byly postaveny dva kostely. Zprávu o kříži, asi též z Blažka, zkrátil vynecháním r. 1823, kdy byl postaven první kamenný za kříž dřevěný. A jak se dostala do jeho článku německá okupace? Snad se to dá vysvětlit následovně. — Hanzelka určitě věděl, že kříž byl

přesunut za světové války — ovšem první. Ted' se však neustále mluví pořád o II. světové válce, resp. o německé okupaci. Na I. svět. válku se jaksi úplně zapomnělo. V rychlosti, jak psal, si to ani neuvědomil, zaměnil války, a tak z toho povstala německá okupace. Zůstaneme-li však jen u slova „válka“, pak vlastně ta jeho „okupace“ (záměna válek) nám potvrzuje naši zprávu o přenesení kříže koncem první světové války. Potvrzuje to ještě další svědek, který se mi právě přihlásil. Je jím p. Josef Lyčka (narozen 1901 ve Štramberku) a který byl už tehdy v lomě na Kotouči. Říkal, že se chodil dívat, jak to Talíáni „šikovně“ dělali.

Nakonec se však musím přiznat i já k chybě, a to dosti velké. Když jsem dostal 3. číslo Vlastivědného sborníku, přehlédl jsem, ale jen tak zběžně, Hanzelkův článek. V něm mě jenom udivila pouze ta „německá okupace“. Datum jsem však jen tak přeletěl. Teprve můj pomocník v muzeu, Josef Hřáček, četl zprávu velmi bedlivě a na chybné datum mne upozornil. V obou datech je zajímavá skupina číslic: ve správném 669 a v chybném datu 699. Z muzea, kde vídám cihlu s datem 1667, mně tak utkvělo toto datum v podvědomí, že jsem četl devítku za šestku (tištěnou v čísle), tj. četl jsem skutečně 1669. Domnívám se proto, že tomu tak bylo i u Blažka. V Kravařsku se asi stala chyba tisku. Obrátili v tiskárně číslici 6 a vznikla z ní tak číslice 9.

Zaniklá výroba ledku v 2. polovině 16. století

Jan Štoviček

Beskydy v době předbělohorské pro své nerostné bohatství přitahovaly pozornost řady podnikatelů a vrchností. Významným mezníkem byla polovina 16. stol. Tehdy mimo jiné došlo k rozmachu báňské výroby (zvláště železářství), o níž se zajímali měšťané z Olomouce i ze Slezska (hlavně z Vratislavi). Jejich pozornost se obracela především na biskupské panství Hukvaldy, kde získali mj. do svých rukou výrobu sanytru a vitriolu, již byl věnován můj článek v Těšínsku č. 3/ 1969. Tam jsem se též zmínil o pokusu těžit v letech 1563—1564 sanytr na Novojičínsku (respektive kamelec), k čemuž se nyní vracím.

Novojičínské panství bylo v roce 1558 prodáno tehdejšímu majitelem Janem ml. ze Žerotína městu Novému Jičínu, které se tehdy po nezdařeném pokusu o dosažení postavení královského města stalo komorním městem a jeho panství tudíž panstvím komorním, které podléhalo správě královské české komory. Bylo považováno takto za majetek královské komory a nepřímou tak podřízeno panovníkovi, jímž tehdy byl Ferdinand I. a od roku 1564 Maxmilián II. (Statut komorního města si Nový Jičín však udržel jen do roku 1623.) Královská komora, která měla zájem o co největší zisk pro královskou pokladnu, s pozorností sledovala pokusy o báňské podnikání na svých statcích.

V 60. letech 16. stol. byl na sousedním Hukvaldsku vyráběn sanytr a vitriol, po nichž byla poptávka. Možnost obohacení přilákala do Pobeskydí též rychlebského měšťana Jakoba Metzka. Tento podnikatel náležel nejspíše k rodu rychlebských těžařů Metschků (Metzků), kteří se podíleli na dolování ve slezských Rychlebach, dnešním Złotém Stoku v Polsku. (Byli to např. v roce 1538 uváděný Matz Metschke a roku 1548 Melchior Metschke, který se o svá práva přel tehdy s Fuggery — srv. CDS XXI., Wrocław 1901, str. 59 a 106—107.) Rychlebsští těžaři nejen že bohatli z těžby zlata a stříbra, ale dodávali též vitriol (získaný sekundárně z důlních vod) pro potřeby slezských soukeníků (např. též dodávky do Opavy). Podnikání Jakoba Metzka tu fakticky na tuto činnost navazovalo.

Jakob Metzke začal s kutacími pracemi na Novojičínsku asi počátkem 60. let 16. stol. Jeho kutání zřejmě bylo zpočátku poměrně úspěšné, neboť se mu podařilo nalézt a odkryt ložisko. Stalo se tak před 16. lednem 1564. Tehdy došla do České dvorské komory nedatovaná suplika Jakoba Metzka o udělení horní svobody, zachovaná dnes v opisu ve fondu ČDKM III/57 ve Státním ústředním archivu v Praze, která je základem následující interpretace.

Mutování bylo již Metzke oznámeno na počátku kutacích prací panovníkovi, který mu udělil předběžnou propůjčku, ač mutovacím zápisem byl obvykle jen zajišťován nárok na pozdější propůjčku. (Odkrytí ložiska a zajištění dobyvatelnosti se podle báňských řádů mělo dít během 14 dnů). Nyní, tj. počátkem roku 1564, Metzke požádal o definitivní propůjčení důlního pole, čímž by se stal majitelem propůjčeného léna a zajistil by si tak řadu práv s tím spojených (např. zpracovat ložisko); ale s tím byly spojeny též povinnosti. Přední povinností bylo založení důlního díla a jeho udržování trvale v provozu. (Způsob dolování ovšem předepisován nebyl). To kladlo nároky na kapitálovou potenci těžaře. Metzke zřejmě nebyl kapitálově dost silný,

respektive se patrně vyčerpal investicemi při kutacích pracích, takže současně požádal jak o udělení horní svobody, tak „pomoci“.

Finanční situace Metzkova byla vskutku svízelná. Jak v suplice psal, kutání jej finančně devastovalo, takže zchudl a byl již proto několikrát nucen žádat panovníka o „pomoc“, aby mohl pokračovat v podnikání. Tato „pomoc“ (finanční) mu byla několikrát poskytnuta, neboť komora na jeho podnikání měla zájem (nebezpečí Turků v Uhrách). Nyní byl na tom už tak špatně, že žádal o výpomoc pouhých 50 tolarů a za to dával do zástavy polovinu podniku, a to do té doby, než mu bude udělena horní svoboda. Kutací práce ho natolik vysílily, že zde ztratil otcovský podíl z dědictví — to by ukazovalo na nerentabilitu tohoto podnikání. Nepomohla ani pomoc poddaných z novojičínského panství, které mu přidělila královská komora, ač s nimi mohl disponovat jako se svým majetkem. (Zde jsou zárodky tzv. druhého nevolnictví, které se tehdy začaly projevovat, a to pokud se týče osobně právních vztahů.) Byla to však jen pomoc ve formě potřebné pracovní síly pro podnik, ne však pomoc kapitálová. Proto se znovu obracel s žádostí o novou pomoc přímo k panovníkovi. Ve své suplice argumentoval tím, že by se rentabilním báňským podnikáním mohlo povznést celé panství a stouply by i zisky královské komory. Metzke přinesl též další návrh: navrhol, aby částí budoucího zisku bylo též využito pro dodržování chovanců novojičínského špitálu a aby mu bylo umožněno využít ve svém podniku pracovní síly žebráků a tuláků, čímž by mohl řešit i otázku sociální — chudiny. Proto naléhal na udělení horní svobody, v jejíž všemocnost marně doufal.

Metzke počítal, jak bylo v obdobném podniku běžné, vedle těžby i s přímým zpracováním suroviny — alúnu — na místě. Žádal tudíž panovníka o povolení stavby vycizovací hutě (respektive pece) — tzv. „Alumenseigen“, a to spolu s udělením horní svobody. Úpravnictví a další zpracování suroviny bylo v ní obvykle zahrnuto. Tato huť se zřejmě nelišila od podobných soudobých podniků. V hutě, která stála poblíže vodního toku, byla pražena kamenečná břidlice (za pomoci dřevěného uhlí), poté byla vyluhována v kádích vodou, až byl získán výluh: síran hlinitý, síran železitý a kyselina sírová. Převařený louh, z něhož se chemickou cestou i mechanicky odstranily železitě nečistoty, byl poté srážen potaší (popř. shnilou močí) a současně zahušťován v mělkých olověných pánvích. Čpavkem byly všechny sírany převáděny na síran hlinito-amonný (v podstatě kamenec). Ten se při chladnutí roztoku vylučoval v podobě šedé nebo nažloutlé moučky, která byla ještě před rozpuštěním ve vodě opakovanou krystalizací pročišťována. Tato technologie, která je platná pro výrobu kamence z jakostních kamenečných břidlic, mohla být podle specifické místní situace obměněna; navíc kamenec byl získáván z podobných surovin, jejichž technologická úprava byla příbuzná. (K výrobě kamence srv. např. článek L. Lososa: K počátkům naší chemické výroby, Dějiny a současnost II, 1960, č. 1, str. 44–46, zpracovaný na základě konkrétního rozboru výroby kamence v Podkrušnohoří u Chomutova; dále srv. Bibliografie dějin čs. chemického průmyslu, Praha 1967, č. 282n.) Terminologie 16. stol. totiž pod označením „alún“ (něm. Alumen — kamenec) zahrnovala vedle kamence ještě suroviny chemickým složením podobné, mající obdobné či stejné použití a vzhled jako např. hexahydrity, halotrichity apod. (Souviselo to ostatně se stavem tehdejšího chemického vědění, které se prakticky ještě nedostalo z dosahu alchymie.) Jsou to vesměs nerosty, které vznikly hydratací břidlic s příměsí pyritu, t. j. hornin sedimentárního původu, bohaté uhlíkatým materiálem a jemně rozptýleným pyritem, jež ob-

vykle doprovázejí vápence popř. sádrovce v křídových vrstvách. Jsou to však vzácné nerosty vyskytující se v malých množstvích. Jejich využití prakticky v 16. stol. nepřicházelo v úvahu, neboť nebyly známy.

Místo Metzkova podniku na výrobu kamence zůstává blíže neznámo. Vzhledem ke geologickým poměrům by bylo možno předpokládat výskyt v beskydském předhůří či na severním úbočí beskydského hřebenu ve vrstvách s těšínsko-hradištskými břidlicemi nebo ve veřovických vrstvách. Byly by to zhruba dva okruhy. Jednak by připadalo v úvahu okolí Štramberka — např. na Kotouči v doprovodu vápence — kde se v těšínsko-hradištských černých břidlicích vyskytuje příměs pyritu, jehož hydratací v puklinách vznikají sekundárně sírany. Rozkladem pyritu tak vznikl např. halotrichit tvořící šedobílé vatovité či plstnaté chomáčky v puklinách a hexahybrit vytvořený na škráloupech rozpadlých zvětralých břidlic a mající podobu šedobílých povlaků. Ty se vyskytují především na Kotouči. Avšak Štramberk v 2. pol. 16. stol. tvořil samostatný statek volně spojený s novojičínským panstvím, takže lokalizace na Štramberk by se musela v petici alespoň částečně projevit. Navíc tehdy na Kotouči byly v provozu lomy, kde se lámal vápenec pro stavební potřebu a zřejmě odtud byl dodáván pro svou kvalitu též do beskydských železných hamrů, kde se užíval jako přísada při hutnictví železa. Rovněž tato skutečnost by se nějak musela odrazit v Metzkově suplice. Pravděpodobnější se proto zdá sanytrářství provozované na úpatí beskydského hřebenu kolem Mořkova a Veřovic, kde se rozkladem břidlic doprovázejících veřovické vrstvy a pelosiderity mohly vytvořit obdobné podmínky, nebo v oblasti Libotína, kde na straně obrácené k Novému Jičínu vznikly v 1. pol. 19. stol. Sirkové lázně, využívající k léčbě sirovodíkového pramene a svědčící tudíž o přítomnosti síry v podloží pramenů. Břidlice svou strukturou jsou v podstatě kamenečnými břidlicemi o nízkém obsahu pyritu. Nezbytný vodní zdroj by tu byl k dispozici v podobě četných horských potůčků. Navíc Metzke uváděná souvislost s novojičínským špitálem by spíše vypovídala o lokalizaci Metzkova podniku do této oblasti. Pyrit mohl působit komplikace při její výrobě a její nerentabilitu. Hlavním produktem byl sanytr. Sekundárně byl též získáván vitriol (H_2SO_4). Metzke měl pro vitriol odbyt přímo u novojičínských soukeníků, kteří jej potřebovali k barvení sukna a plsti na černo.

Další osud Metzkova podniku a jeho pokusu o využití nerostných surovin Novojičínska k „průmyslové“ výrobě není znám. Zda se Metzke pokus skutečně podařil, zda získal horní svobodu a vybudoval kamencárnu a jak dlouho se jeho podnik udržel, není známo, neboť prameny scházejí. Vzhledem k torzovitosti zpráv a k tomu, že poměrně brzy se o podobném podniku na Novojičínsku neví, dalo by se předpokládat, že Metzkův podnik dlouhého trvání neměl a vzal za své. Buď to způsobil nedostatek kapitálu, nebo se ložiska ukázala málo mocná, či působily tu faktory obojí. Metzke chtěl svůj podnik zbudovat v době neobyčejně příhodné, kdy poptávka po sanytru byla vysoká (zmíněné nebezpečí tureckých válek), čehož projevem byl m. j. v roce 1557 zákaz vývozu sanytru z českých zemí. S Jakobem Metzke (Metschkem) je možno se opět setkat na přelomu 16.–17. stol. v Jablunkově, kde se podílel na obchodu s Uhrami (respektive se severním Slovenskem). Není však jisté, zda je to tatáž osoba, či již jeho syn nebo čistá shoda jmen. V každém případě Metzkovo podnikání (či spíše pokus o podnikání) tvoří zajímavou kapitolu z dějin využití nerostného bohatství Beskyd.

Důležitá písemná památka z roku 1461 k dějinám Slatiny

František Schwarz

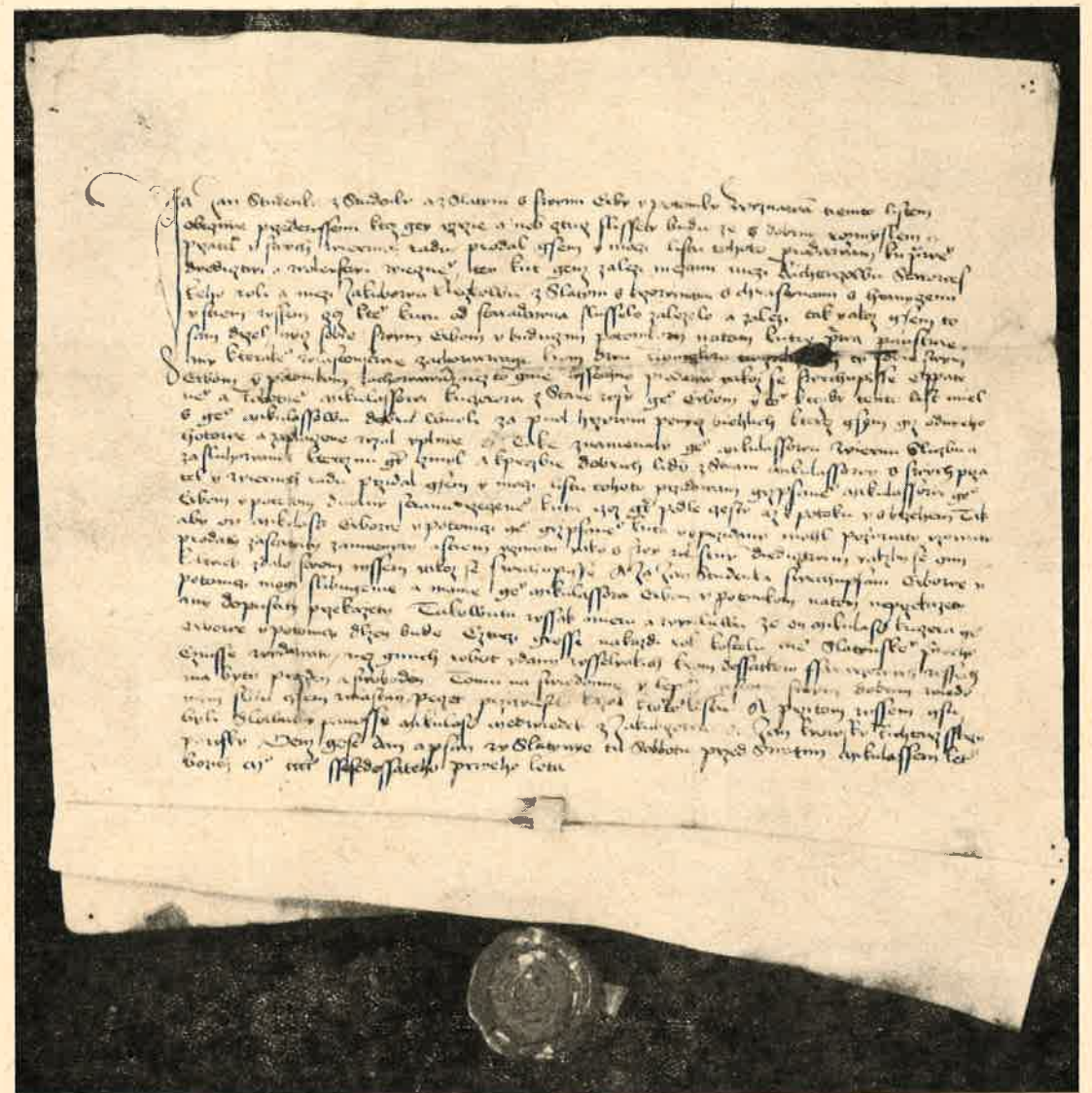
Obec Slatina, jež patří nepochybně k nejstarším českým obcím na Bílovecku, oslavila v srpnu 1971 600 let svého trvání. Stalo se tak na základě nejstarší dochované písemné zprávy z listiny Drslava z Kravař z r. 1371, jíž Drslav prodal mešťanům bíloveckým dvorec u Slatiny.

K tomuto výročí byla péčí MNV ve Slatině vydána pamětní publikace „Slatina 1371—1971“ (45 str.), jejíž historickou část (str. 3—20) zpracoval s důkladnou znalostí archivního materiálu historik PhDr. Adolf Turek. Druhá část (str. 21—44) obsahuje zprávy a informace o činnosti společenských organizací obce a o průmyslových závodech Koh-i-noor Bilovec, Vagónka Studénka a Vítkovické železárny K. Gottwalda v Ostravě. Vydání této publikace navazuje na pozoruhodné kulturní tradice této vyspělé a pokrokové obce. Připojujeme k jejímu jubileu text a fotokopii její nejstarší dochované české listiny z roku 1461, jež se týká bezprostředně dějin obce. Byla vydána zmíněného roku ve Slatině Janem Studénkou ze Studénky a Slatiny (1440 až 1477) a nese jeho pečť. Touto listinou prodává Jan Studénka pozemek ve Slatině Mikuláši Kučerovi ze Staré Vsi, kterého současně zavazuje k ročnímu odvádění 4 grošů a desátku slatinskému farnímu kostelu.

Listina z roku 1461, orig. perg., má rozměry 27 x 22,5 + 5 a zachovalou původní žlutohnědou voskovou pečeť, jejíž pole je nečitelné. Její opis z roku 1761 je obsažen v Slatinském kancionálu z 18. stol. a jako fotokopie zčásti zveřejněn ve zmíněné pamětní publikaci.

Kritický opis textu originálu:

Ja Jan Studenka z Studenky a z Slatiny s swymi erby a potomky wyznawam tiemto listem obecně przede wssemi, ktoz jey uzrzie a neb czucz slissety budu, ze s dobrim rozmyslem a przatel y swych wiernich radu prodal jsem i moczi listu tohoto prodawam ku prawemu dyedicztwi a wolenstwi wiecznemu ten kut, jenz zalezi mezami mezi richtarzowu staroweskeho roli a mezi Jakubowu Reczkowu z Slatiny, s krzowi-nami, s chrastynami, s hranyczemi y s tiem wssem, czoz k temu kutu od starodawna slusselo, zalezelo a zalezi, tak yakoz jsem to sam drzel, nycz sobie, swym erbom y buduczim potomkom na tom kutie prawa panstwie any kterakeho wlastonstwie zachowawaje, krom dwu ribniczkow tu zalozenych. Ty sobie, swym erbom y potomkom zachowawam, nez to jine wssechno prodawam, yakoz se swrchu pisse, oppatrnemu a robotnemu Mikulassowi Kuczerowi z Stare wsy, jeho erbom y tomu, ktoz by tento list miel s jeho Mikulassowu dobru wuoli za puol hrzywni penyez biehlích, kterež gsem jiz od nyeho hotowe a zaplaczene wzal uplnye. Take znamenaw jeho Mikulassowu wiernu sluzbu a zasluhowanye, kterež mi jest czinil a k prosbie dobrich lidy z strani Mikulassowu a swych przatel y wiernich radu przidal jsem y moczi listu tohoto przi-dawam jiz psanemu Mikulassowi, jeho erbom y potomkom duolny stranu rzeczeneho kuta, czoz jest podle czesty az k potoku y s brzehem, tak aby on Mikulass, erbowe y potomczci jeho jiz psaného kuta y s przi-danym mohl požywyty yako s swym vlast-

Listina Jana Studénky ze Studénky a Slatiny z roku 1461. Foto O. Zelenka

nym diedicztwim, yakzby se jim kolwiek zdalo s tym wssem, yakož se swrchu pisze. A ja Jan Studenka, swrchupsani erbowe y potomczy moji slibujeme a mame jemu, Mikulassowi, erbom y potomkom na tom neprzekazety any dopustity przekazety. Tako1 wutu wssak mieru a wymluwu, ze on Mikulass Kuczera, jeho erbowe y potomci dlzen bude cztirzi grosse na kazdi rok kostelu memu slatynskemu praweho czinsse wydawaty, nez jinich robot, y dany wssellyakich krom dessatkow ffararzowych wssech ma byty prazden a swobodnen. Tomu na swiedomie y lepssy jistotu swym dobrim wiadomim swu jsem vlastny peczet prziwiesity kazal k tomuto listu a przl tom wssem jsu byli slowutny panossy Mikulass Medwiedek z Jakubczowicz a Jan Kyowsky, richtarz sskrzipowsky, jenz jest dan a psan w Slatynye tu sobbotu przed swatim Mikulassem let bozich M⁰CCCC⁰ ssestdessateho prwego leta.

Mladopaleolitické osídlení Čertovy díry a Šipky na Kotouči u Štramberka

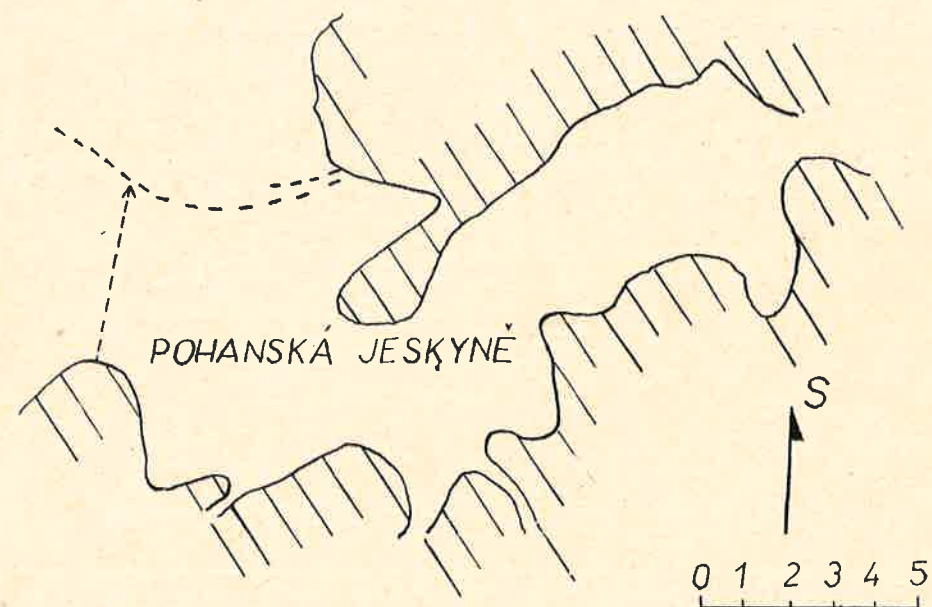
Emanuel Grepl

Skoro celé století uplynulo od chvíle, kdy se poprvé zabořily rýče do nánosů skrývajících tajemství obou známých jeskyní, Čertovy díry a Šipky na vápencovém vrchu Kotouč u Štramberka. Bylo to v roce 1879 pod vedením moravského archeologa K. J. Mašky, kterého upoutala zajímavá poloha tohoto ojedinělého přírodního útvaru.

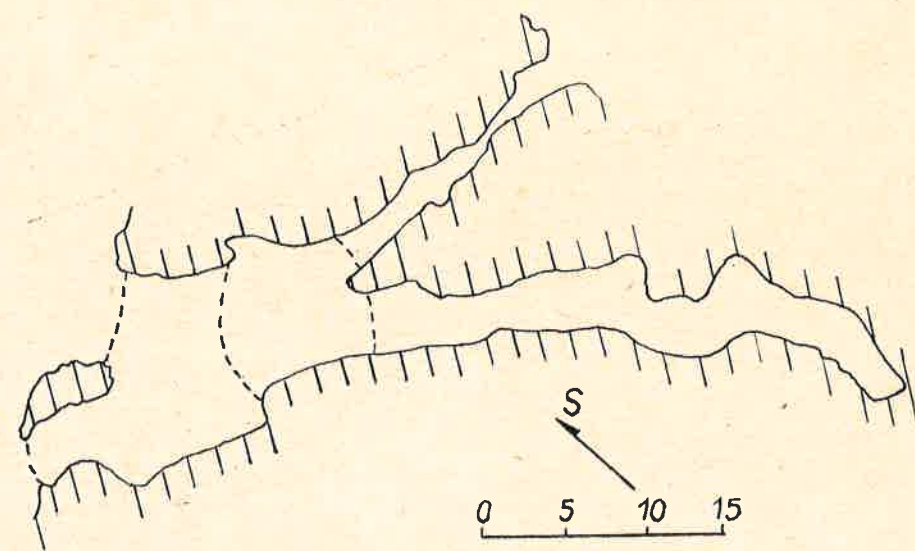
Kotouč u Štramberka patří mezi moravské krasové útvary, které vznikly v tithonském vápenci svrchní jury, tvořícím osamocené útesy vnějšího bradlového pásma karpatského oblouku.

Jeskyně Čertova díra ležela na severním příkrém svahu, v sedle na vrstevnici 510 m, asi 150 m vysoko nad úrovní Bařinského potoka (potok Bělá). Její vchod byl orientován k západu až severozápadu, byl 4 m široký a původně až 1,3 m vysoký. Přední část jeskyně byla 4 až 5 metrů široká a 2,5 metru vysoká, přibližně ve vzdálenosti 10 m od vchodu přecházel strop v téměř kolmý komín. Zde se chodba ohýbala doleva a pokračovala ještě asi dalších 10 metrů severovýchodním směrem, její šířka se měnila od 2,5 metru až do 8 metrů, přičemž strop, průměrně 2 metry vysoký, byl v nejnižším místě na počátku zadní části chodby ve výšce pouhých 90 cm. Jeskyně končila obkrouhlou prohlubní (M. Prosová 1952, K. Valoch 1965). (Obr. č. 1.)

Jeskyně Šipka leží v severním svahu Kotouče na vrstevnici 460 m, asi 130 m nad úrovní potoka Sedlničky. Její vchod 8 m široký a téměř 4 m vysoký je orientován k severu. Krátká vstupní chodba se otevírá do rozšířené prostory s prolomeným stropem, z níž vycházejí dvě chodby. Doleva Jezevčí díra 19 m dlouhá, 1–2 m široká a průměrně 1,4 m vysoká, jež ústí na povrch, doprava zahýbá krápníková chodba 38 m dlouhá, zhruba 3–4 m široká a až 5 m vysoká, ústící suťovým kuželem a komínem na povrch. Vpravo od vlastního vchodu je výklenek 8 m dlouhý a 4 m široký, se samostatným postranním vchodem (K. Valoch 1965). (Obr. č. 2.)

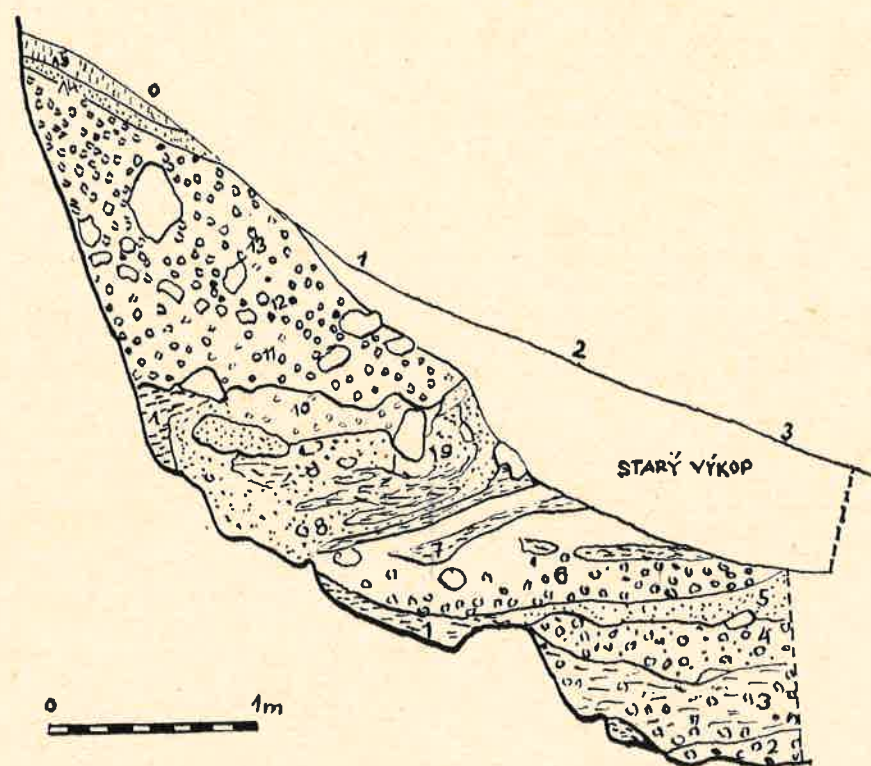

Obr. č. 1. Jeskyně Čertova díra (podle M. Prosové 1952)

Obr. č. 2. Jeskyně Šipka (podle M. Prosové 1952)

Při výzkumu obou jeskyní nacházel Maška velké množství kamenné industrie, z níž zasluhuje naši pozornost jen několik bíle patinovaných pazourků. V Čertově díře to byly bíle patinované úštěpky a radiolaritové škrabadlo, v Šipce nálezy čepelových nástrojů a bilaterálně retušovaný hrot. Všechny tyto nástroje byly poprvé interpretovány K. Absolonem (K. Absolon 1933) a zařazeny do svrchního aurignacienu a magdalenieniu. V novější době se studiem tohoto mladopaleolitického materiálu zabýval K. Valoch (K. Valoch 1957) a B. Klíma (B. Klíma 1960). Výsledkem jejich studií bylo zařazení bíle patinovaných pazourků do gravettieniu a magdalenieniu.

Obr. č. 3. Kontrolní profil ve vchodu Šipky odkrytý Fr. Proškem 1950 (podle J. Kukly 1954)

Pro datování stratigrafie z jeskyně Šipky (stratigrafie Čertovy díry je ekvivalentní) byla rozhodující zjišťovací sonda, provedená F. Proškem v roce 1950. Byla popsána v roce 1955 J. Kuklou:

- 15 — tmavošedá až černá humosní zemina,
- 14 — hnědá hlína s drobným vápencovým štěrkem,
- 13 — ostrohranný vápencový štěrk se žlutohnědou hlínou,
- 12 — ostrohranný vápencový štěrk s malým podílem žlutohnědé hlíny,
- 11 — drobný ostrohranný vápencový štěrk se světlou hnědošedou až žlutošedou hlínou; do nadloží neostrý přechod,
- 10 — hnědošedá až hnědá hlína s hojným vápencovým štěrkem; úlomky vápence jsou zčásti ostrohranné, otupené, zčásti okulacené,
- 9 — světlá hnědošedá až šedohnědá hlína, místy s lístkovitou stavbou, s drobným ovětralým vápencovým štěrkem,
- 8 — tmavošedá hlína s ovětralým vápencovým štěrkem se zaoblenými hranami a s příměsí hranatých otupených zlomků rohovce,
- 7 — šedá hlína s malým obsahem otupeného vápencového štěrku; odpovídá makroskopicky podložním hlínám, je ale od nich prostorově oddělen,
- 6 — ovětralý vápencový štěrk se zaoblenými hranami, s příměsí otupených hranatých úlomků rohovce, uložený v šedé hlíně; místy mají hlíny menší obsah vápencového štěrku,
- 5 — žlutohnědá hlína se zelenavým nádechem, s ojedinělými úlomky vápence,
- 4 — hnědošedá hlína se žlutavým nádechem, s hojnou otupenou až okulacenou drtí vápence a řídkými úlomky rohovců,
- 3 — hnědošedá hlína s velmi hojnými otupenými až okulacenými úlomky vápence, prostoupená inkrustací limonitu,
- 2 — hnědošedá hlína se žlutohnědým odstínem, s příměsí otupených úlomků vápence a rohovce,
- 1 — hnědá jílovito-hlinitá zemina se vzácnými úlomky rohovce a vápence (K. Valoch 1965, 14), (obr. č. 3).

Časově zařadil J. Kukla téměř celý profil do mladšího pleistocénu. Povrchová vrstva 15 je holocenní půda, hlíny s ostrohranným štěrkem (11—14) jsou würmského stáří, přičemž nejvyšší vrstva je analogická spraším. Hlíny a štěrky pocházejí asi z W₃, částečně snad i z W₂. Mezi vrstvou 10—11 předpokládá J. Kukla období sedimentačního klidu, spojené s půdními pohyby.

Minimální stáří tohoto období je fáze W₃, maximální interstadiál W_{1/2}. Šterkovité hlíny (9, 10) s hojnou vátou příměsí na bázi jsou rovněž velmi pravděpodobně würmského stáří, a to buď W₂ nebo W₁ (K. Valoch 1965, 15). Podle J. Kukly pokrývala holocenní zemina (15) pleistocenní sedimenty téměř v celé jeskyni, mimo krápníkovou chodbu, kde byla nahrazena travertinem. Žlutohnědá zemina s ostrohrannou sutí zahrnuje jen z části Kuklovu vrstvu 11—14. Nejmladší hnědá hlína 14, uzavírající pleistocenní souvrství (nebyla Maškou rozpoznána), patří do magdalenieniu. Zbývající vrstvy 11—13 se můžeme pokusit s jistou pravděpodobností rozpoznat u Mašky pomocí archeologického materiálu. V souhlase s J. Kuklou předpokládáme, že se jedná o mladowürmské uloženiny, v nichž mohl být jen mladý paleolit. Při rozboru mladopaleolitických nástrojů se vyskytlo několik nástrojů označených Maškou jako II. kulturní vrstva, jež byla na základě typologie zařazena do gravettieniu. Nejen podle typologie kamen-

ných nástrojů, ale také podle stratigrafie je nutno vrstvu č. 12 datovat do oscilace $W_2/3$ (K. Valoch 1965, 16).

Kamenná industrie

Kamenná industrie, kterou se zabývá naše studie, je převážně vyráběna z baltického rohovce, jen sporadicky z rohovce nebo radiolaritu. Zdroje baltického rohovce nemůžeme v dnešní době bezpečně odhadnout. Za místa zdrojů se nám nabízí několik variant, z nichž uvádím: glacialakustrinní písky s velkým obsahem pazourkových konkré, nalezených pod severozápadními svahy Libhoštské hůrky, a bočné nebo čelní morény halštrovského zalednění celé Moravské brány. Je rovněž možné, že obyvatelstvo usazené v obou jeskyních migrovalo za surovinovými zdroji do velkých vzdáleností mimo prostor Moravské brány.

Pazourková industrie z Čertovy díry a Šipky je na první pohled dost archaická tvarem u čepelí a způsobem retuše. Vyskytují se většinou širší čepel s častou strmě otupující retuší hran, která je příznačná pro retušování aurignackého materiálu v třetím stupni aurignacienu na Moravě. U některých artefaktů je použito výrazné plošné retuše ventrální a laterální strany, připomínající starší stupeň mladého paleolitu (szeletien). Výjimečným případem je použití levalloiské sbíjecí techniky s upravenou patkou.

Popis kamenné industrie

1. Škrabadla.

Čepelové škrabadlo s dokonalou funkční škrabadlovou hranou na pazourku patinujícím šedobílou patinou (38 x 25 x 11), jeskyně Šipka (E. Grepl 1968, 51, obr. č. 3).

Čepelové škrabadlo s levilaterální hranovou retuší na čepeli patinující šedobílou patinou (49 x 18 x 8), jeskyně Šipka (E. Grepl 1968, 51, obr. č. 2).

Čepelové škrabadlo s dokonalou obloukovitě retušovanou funkční hranou s retuší obou laterálních hran na skvrnitě bíle patinujícím pazourku (76 x 22 x 12), Čertova díra (E. Grepl 1968, 51, obr. č. 1).

2. Kombinované nástroje.

Kombinovaný nástroj - rydlo s protilehlým retušovaným koncem na pazourku patinujícím modrobílou patinou (45 x 28 x 9), jeskyně Šipka (E. Grepl 1968, 51, obr. č. 6).

3. Vrtáčky.

Jemný vrtáček na pazourku s šedobílou patinou (40 x 14 x 4), Čertova díra (obr. číslo 4).

4. Klínová a hranová rydla.

Klínové rydlo několikanásobné, na zlomené čepeli patinující šedobílou patinou (50 x 23 x 8), jeskyně Šipka (obr. č. 5).

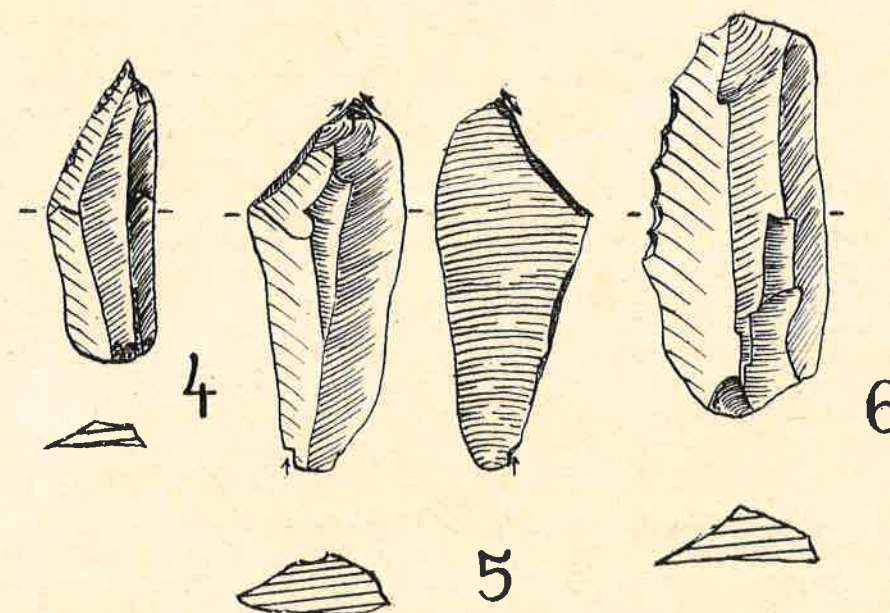
Klínové rydlo několikanásobné, na zlomené čepeli patinující modrobílou patinou (45 x 21 x 12), jeskyně Šipka (E. Grepl 1968, 52, obr. č. 12).

Obloukovitě kanelované rydlo, na zlomené čepeli patinující modrobílou patinou na okrově šedém pazourku (45 x 15 x 10), jeskyně Šipka (E. Grepl 1968, 52, obr. č. 10).

Hranové rydlo, na šikmo retušované čepeli s mléčně bílou patinou (45 x 16 x 10), jeskyně Šipka (E. Grepl 1968, 52, obr. č. 11).

5. Hroty.

Hrot typu Abri Audi na bíle patinujícím pazourku se zachovalou levalloiskou sbí-

jecí technikou, se zachovalou původní korou pazourkové hlízy (68 x 35 x 15), jeskyně Šipka (E. Grepl 1968, 52, obr. č. 13).

Hrot typu Abri Audi na bíle patinujícím pazourku s laterální hranovou retuší, s odlomeným vrcholem (102 x 40 x 25), Čertova díra (E. Grepl 1968, 53, obr. č. 14).

Hrot typu Châtelperron, na bíle patinujícím pazourku s drobnou retuší laterálních hran (65 x 24 x 6), jeskyně Šipka (E. Grepl 1968, 53, obr. č. 15).

6. Nože.

Čepel s částečně otupeným bokem na pazourku patinujícím modrobílou patinou (68 x 18 x 9), Čertova díra (E. Grepl 1968, 53, obr. č. 16).

Pazourková čepel patinující modrobílou patinou, se strmou aurignackou retuší obou laterálních hran (54 x 24 x 11), jeskyně Šipka (E. Grepl 1968, 53, obr. č. 19).

7. Drásadlovité a jiné nástroje.

Zoubkovaná čepel na modravě šedém pazourku patinujícím bílou patinou (54 x 23 x 8), Čertova díra (obr. č. 6).

Bilaterálně retušované drásadlo na šedobíle patinujícím pazourku (80 x 35 x 17), jeskyně Šipka (E. Grepl 1968, 54, obr. č. 20).

Ze škradel, které vytvářejí velmi početnou typologickou skupinu, jsou v gravettien zastoupena převážně čepelová škrabadla. V obou jeskyních se objevují ve velmi dokonalých tvarech s dokonalou funkční hlavicí.

Kombinované nástroje jako typický soubor kamenných nástrojů gravettských a magdalenských mladopaleolitických lokalit jsou zastoupeny jedinou kombinací rydlo-vrub známou pouze z Předmostí u Přerova. Vrtáčky mají vrtáčkovitý hrot poměrně

malý proti krčkovitým vrtáčkům. Jsou zastoupeny v nejstarším stupni gravettienu v Ostravě-Petřkovicích.

Rydla jsou zastoupena rydly klínovými a rydly hranovými. Z rydel klínových jsou to rydla na zlomené čepeli a klínová rydla několikanásobná. Hranová rydla jsou zastoupena rydly typu de Noailles a rydly s různě upravenou terminální hlavicí, např. hranové rydlo na šikmo retušované čepeli. Hroty jsou nejdůležitějším datovacím prostředkem jak celého kulturního stupně, tak i pro poznání jeho jednotlivých fází.

Tvarově méně dokonalými nástroji v podobě jednoduchých čepelí s terminální a laterální retuší jsou hroty typu Abri Audi. Hroty typu Châtelperron mají svoji analogii v západním Německu a v západním francouzském okruhu. V našem materiálu se vyskytují jednoduché čepele přihrocené nebo čepelovité tvary představující často dokonalé nástroje, jež je možno přiřadit k nevýrazným hrotům typu Châtelperron (B. Klíma 1956, 204). Gravettské hroty, vyskytující se v mladším gravettienu v Dolních Věstonicích a v Pavlově, jsou od šipeckých morfologicky rozdílné. Bohatě retušované nástroje, někdy starobylého vzhledu, jsou častým zjevem gravettském materiálu z Petřkovic.

Z nožů jsou zastoupeny částečně retušované čepele a čepel se strmou aurignackou retuší.

Z nástrojů drásadlovitých jsou zastoupeny zoubkované čepele s vrubovitě retušovanou laterální hranou.

Celou kamennou industrii z Čertovy díry a Šipky, uloženou v Moravském muzeu v Brně a v muzeu v Novém Jičíně, můžeme porovnat s kamennou industrií z Ostravy-Petřkovic z let 1924—1954.

Škrabadla jsou výhradně čepelová s obloukovitou hlavicí, z nichž pouze některá patří ke skupině vysokých škrabadel.

Rydlovité nástroje jsou typologicky velmi rozmanité, často obsahují i plošnými úderý odražené formy. Napovídají o pokročilém stupni vývoje rydlovitých nástrojů. Vedle jednoduchých tvarů, často na přelomených čepelích, se vyskytují i dokonalá několikanásobná rydla a jejich kombinace.

Ve skupině hrotů se výrazně objevují ty, jejichž hrany jsou po celém obvodu opracovány strmou aurignackou retuší. Že jde o lokalitu s gravettskou industrií, dokazuje radiolaritový hrot s vrubem, charakteristický pro 4. stupeň gravettienu, představovaný lokalitami Pavlov a Předmostí u Přerova. Jsou to hroty kostjenkovského typu.

Nože jsou zastoupeny pravidelnými, po celém obvodu retušovanými čepelemi. Zde se zachovala na hranách strmější retuš.

Čepelky s obitým bokem a mikročepelky nejsou početné. Pilečky, vrtáčky a další drobnotvaré nástroje spolu s touto skupinou jsou výrazným prvkem, kterým se industrie hlásí k pokročilejší fázi ve vývoji mladšího paleolitu — k okruhu gravettských stanic (B. Klíma 1955, 30).

Štramberská kamenná industrie vychází ještě z některých aurignackých forem a ve způsobu zpravování zaznamenává již v prvopočátcích velký rozvoj vůdčích gravettských tvarů: čepelová škrabadla s dokonale retušovanou obloukovitou hlavicí, kombinované nástroje (rydlo-vrub), klínová a hranová rydla různých typů; ve skupině hrotů jsou zachovány některé starší techniky (szeletien, aurignacien), ale celkově patří hroty gravettienu, nože mají strmou aurignackou retuš, pouze ve výjimečných případech jsou tvarově shodné s materiálem ostatních gravettských lokalit.

Mladopaleolitická industrie z Čertovy díry a Šipky patří tedy i přes některé starší techniky k výrazné skupině gravettské industrie, představované industrií z Ostravy-Petřkovic. Je vázána i na stratigrafické datování patřící do oscilace W_{2/3}. Přechodný pobyt gravettských lovců z Čertovy díry a Šipky spadá do interstadiálu W_{2/3} a je zcela současný se sídlištěm v Petřkovicích.

Seznam použité literatury

- Absolon K. 1933, O pravé podstatě paleolitických industrií ze Šipky a Čertovy díry na Moravě, *Antropologie* XX/3-4, 253—272, Praha.
Klíma B. 1956, Statistická metoda-pomůcka při hodnocení paleolitických kamenných industrií, *Pam. orch.* XLVII, 193—210, Praha.
Klíma B. 1955, Paleolitický výzkum v Ostravě-Petřkovicích, *ČSM* IV, 1954-55, 1-34, Opava.
Klíma B. 1960, Pozdně paleolitická stanice na Kotouči ve Štamberku, *Antropozoikum* 10, 93-112, Praha.
Kukla J. 1954, Složení pleistocenních sedimentů v kontrolním profilu v Šipce z r. 1950, *Přírod. sborník Ostravského kraje* XV/1, 105—124, Opava.
Prosová M. 1951, Štramberský kras, *Přírod. sborník Ostravského kraje* XIII, 417—446, Opava.
Valoch K. 1965, Jeskyně Šipka a Čertova díra u Štamberku, *Antropos* 17, 5 - 125, Brno.
Grepl E. 1968, Mladopaleolitické artefakty z novojičínského okresu, *Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín* sv. 2, 50 - 56, Nový Jičín.

Dva starší pamětníci z Trojanovic Alois Křoupal a Josef Kokeš

Bohumír Strnadel

Soubory lidové tvořivosti, které po skončení druhé světové války vznikaly i v našem kraji, někdy z prestiže, jindy na pokyn shora, ale i z vnitřní nutnosti a místního patriotismu, se pokusily zachránit a uchovat příštím generacím poslední zbytky písňové, taneční a slovesné lidové tvorby. Vystala potřeba najít staré pamětníky, staříčky a stařenky, kteří by uměli a byli ochotni zazpívat zapomenutou písničku nebo zatančit málo známý tanec, vyprávět zkazku nikde netištěnou. V oblasti pod severními svahy radhošských hor, kde se živel lašský pomíchal s valašským, se v letech 1945—1950 našly ještě desítky občanů, kteří tomuto požadavku vyhovovali. Nadšenci vydolovali dostatek materiálu, ba měli ho tolik, že vystačil pro dva soubory: frenštátský a trojanovický.

Tehdy se objevila řada jmen, širší veřejnosti neznámých. Potvrdila se zároveň skutečnost, že tanec a zpěv byly u nás ve dvacátém, technickém století záležitostí převážně ženskou. Tanečnice byly — ale kde vzít schopného mužského, který by měl v sedmdesátce lehké nohy a také odvahu obětovat celé večery nácviku? Byly zde rodiny muzikantů (Kokeš, Káňa, Trubač atd.), ochotu projevila Anna Šablaturová a pět šest dalších. Ale ze starší generace mužské jediný tanečník, pětadesátiletý Alois Křoupal z Trojanovic. Začalo se s nácvikem — a dvojice Šablaturová - Křoupal se prosadila i na širším Ostravsku.

Podmínky tkvěly v dlouholeté předchozí tradici. Již koncem minulého století se lidé vraceli k národopisu. Rozpad feudálních vrchností znamenal totiž v padesátých letech i konec staré lidové tvořivosti, kdy i venkované odhazují kroj, zapomínají písně a tance, odcházejí do ostravských závodů. Poostravšťují se i horalé z okolí Radhoště. Do nářečí se dostávají dosud neznámé výrazy, mizí poslední kvantity samohlásek (á, í, ú), mění se struktura společnosti. V devadesátých letech však vystupuje folklór znovu do popředí. Viz národopisné výstavy 1893 Příbor, 1895 Praha. Z truhel se vynášejí na světlo staré kroje. Narychlo se formuje v Trojanovicích družina, která v roce 1893 předvedla „valašskou svatbu“ ve frenštátské hospodě Na střelnici. Někteří její účastníci, např. Paulina Jandová-Maková, žili ještě po roce 1945, takže mohli podat svědectví o tehdejší národopisné nadšenosti. Po utvoření první republiky však nebyl veliký zájem o místní folklór — byly jiné starosti. Přesto i pod Radhoštěm účinkovaly při dožínkách, svatbách a různých slavnostech menší kapely v krojích, staré tance byly však zatlačeny novými, moderními.

Jiná situace vznikla za protektorátu. Vraceli jsme se ke „kořenům“ národnosti svébytnosti, jak se říkalo, pohled se stáčil do minulosti. Za velmi svízelných podmínek pracovala malá divadelní družina, později rozšířená i v pěvecký kroužek na Lomné, pod vedením Josefa Reka. Předvedla v ostravském rozhlasu devět písňových relací, zpestřených vyprávěním v nářečí. Výsledek byl dobrý: sborníček písní **Trojanovice zpívají** z roku 1944. — Ze školních dětí, jež pomalu odrůstaly, se brzy zformovala i taneční skupina, vedená Annou Petrovou, a zvětšovala se uprostřed válečné litice o řadu

starších členů, kteří učili mladé tančit. Tenkrát se objevuje jméno A. Murasové-Kahánkové a Aloise Křoupaly a několik jiných z části obce Bystré a Lomná. Po skončení války se skupiny rozpadly. Nový rozmach nastal až o několik let později. Za sebou se ustavují Valašská družina ve Frenštátě p. R. a soubor Radhošť v Trojanovicích. První po stránce taneční vedl Alois Křoupal, který se v krátké době stal nejproslulejším tanečním mistrem v podradhošské oblasti.

Kousek rodokmenu. — V konsignacích ze stol. 16.—18. bychom marně v kotlině pod Radhoštěm hledali jméno Křoupal. Bylo rozšířeno na Hané (Křópal) a na centrálním Valašsku (Křupal, Křúpala). Do Trojanovic přišel tento rod teprve v letech dvacátých 19. století, a to ze Vsetínska. Povožníci z našich hor rozváželi tovar po Moravě, do Slezska, do Uher, byli mezi nimi pasekáři Kocián, Mikeska, Šrubař a další. Jan Mikeska si přivedl z Hovězí na Vsetínsku chlapce Pavla z rodiny Křúpalů, kde bylo devět dětí. Pavlíkovi bylo něco přes šest roků. Byl vzat Mikeskou za vlastního, sloužil jako kravař (teprve když se ženil, dostal pořádný chlapský oděv), přiženil se na Mikeskovu paseku. Pavel Křupal měl tři děti, Františka, Jana, Josefa. Jeho jméno začínali psát místní matrikáři a starosta jako Křupal (s krátkým „u“), a nakonec v matrice docela počestně Křoupal. Pavel Křupal zemřel ve svých šedesáti čtyřech letech. Zahýnul v lesní robotě. Košile se širokými rukávy se mu zapletla do větví podřátého smrku, strhla ho se svahu, raněný brzy nato zemřel.

Svízně

Po-slech-ně-te všich-ti ři-dě, co je no-vé-ho,
sta-lo se to po-d mo-ří-šm, a je to dárv-no,
je tam naj-dě-né uh-lí od šez-kyř-ky Val-chář-ky,
je tam šach-ta vy-ko-pa-ná, na Bar-ví-to-vým!

Jeho syn **František Křoupal**, nar. 7. II. 1853, si vzal Marii Kozovou z Měrkovic a žil dále na usedlosti st. číslo 198, dnešní 265, kde obhospodařoval asi deset hektarů málo úrodné, kamenité země. Měl také tři děti, Anežku, Annu, Aloise. Zemřel na tuberkulózu ve svých třiatřiceti letech.

Jediný syn Alois Křoupal se narodil 21. ledna 1881 (v matrice je uvedeno 22. ledna), navštěvoval místní obecnou školu na Bystrém, která byla v roce 1884 otevřena, učil se dobře, školu vychodil 15. července 1894. — V Knize protokolů místní školní rady je uvedeno, že celkem 21 rodičů požádalo okres. inspektora v roce 1894, aby jejich dětem bylo prominuto pár měsíců, které ještě měly chodit po prázdninách. Alois

Mírně

Přes ko-ry le-sy, Pau-lin-ko, kde jsi? Kde jsi
ztra-ti-la pent-lič-ku z vla-sí?

by musel chodit až do ledna 1895, kdy měl dovršit 14 let. Okresní školní inspektor vyzkoušel koncem června žáčky — a těm, kteří dobře odpovídali, prominul zbývající měsíce školní docházky. Lojzek odpovídal na velmi dobrou — a přestal chodit do školy. Vypomáhal na pasece, na vojně sloužil u hulánů, pak se oženil. Vzal si vnučku posledního místního rychtáře, Pavlínu Hilšerovu, dceru Ignáce Hilšera, který byl synem proslulého místního šprýmaře Fr. Hilšera-Valcháře. Ignác Hilšer, jeho tchán, dvakrát ženatý, zemřel v roce 1919.

Alois Křoupal pracoval na pasece č. 265 přes dvacet roků, potom třicet roků jako dělník při hrazení bystřin. Za první války na frontu nemusel.

Pyt-lák se-dí za la-vi-ci, po-dr-bu-je se vče-pí-ci,
po-dr-bu-je tu-ze, cvě-da-mí ho hry-zí!

Alois Křoupal jako tanečník. — Ještě o prázdninách roku 1894 vzala Lojzka do tance starší dívka, Veronika Vašutová, která byla jeho první učitelkou tance. Bylo to ve známé hospodě U Bality, která je dodnes v provozu. Mladý chasník se hravě naučil všem tehdy běžným tancům, byl drobný a křehký, naučil se dlouhému „ptaní na svatbu“, a šestnáct let vystupoval jako první družba při domácích svatbách. Tímto prvním družbou byl celkem dvaadvacetkrát. — Počátkem druhé republiky, když se stal známým na různých estrádách a soutěžích, byl jmenován mistrem lidového tance na Ostravsku. Jeho tance zapsala řada odborníků, mezi nimi M. Bonuš aj. — Jako předtanečník ve frenštátské družině působil až do roku 1965, kdy i v tomto směru odešel na zasloužený odpočinek. Dostalo se mu četných uznání a veřejných ocenění.

Křoupalův význam. — Tento představitel nejstarší generace v našem kraji se stal za svého dlouhého života postavou napůl legendární. Jeho význam pro krajevou historii a kulturní život našeho okresu je několikerý.

Především jako **tanečník** naučil desítky mladých děvčat a chlapců na Frenštátsku polozapomenutým tancům. Jeho podání bylo velmi osobité, v mnohém nenapodobitelné. Měl výtečnou paměť pro rytmus a přecetné taneční figury, které jeho žákům způsobily mnoho krušných chvil. Ač byl postavy menší a nenápadné, strhával ihned na sebe pozornost, kdekoli se na podiu objevil. Tančil ve valašském kroji.

Korunou jeho taneční činnosti bylo vystoupení v barevném filmu režiséra Jaroslava Vlčka „Zítřka se bude tančit všude.“ Byl pro tento film doporučen brněnským kapelníkem Jar. Juráškem. — Filmovalo se na Soláni ve Velkých Karlovicích. Jeho spolutanečnicí byla Anna Křenková z Valašského Meziříčí. — Bylo mu nabídnuto filmem angažmá v Praze, avšak Křoupal odmítl, že by si na Prahu nezvykl.

Nemalý význam mělo i Křoupalovo **podání místních písniček**, z nichž jsou nejznámější „Pod Pustevnami v dolině...“, „Zachod' slunko, zachod', za ty dva javorce,“ ale zásluhu má i v tom, že jako jediný uměl zazpívat umělou píseň, kterou na otce jeho tchána, fojta Valcháře, složil jistý občan, zvaný Mynarčík, „Valchář a jeho havíři“, z níž se dovídáme o nálezu černého uhlí pod horou Noříčí.

Křoupal však vynikl i jako **pamětník** života pod horami, v oblasti potoka Bystrého. Znal ještě poslední trojanovické mlynáře, J. Šindlera a Josefa Kociána, i podrobnosti o zániku těchto vodních, kdysi vyhledávaných mlýnů. Protože se přiznal do rodiny posledního místního fojta Valcháře, získal velmi četné podrobnosti o životě tohoto pobeskydského Ullenšpíglu. Zapamatoval si humorky, které se do širšího okruhu ani nedostaly. Přispěl tak podstatně k obsahu nedávno vyšlé knížky Besedy na staré valše.

Alois Křoupal se dožil devadesátin v poměrném zdraví a myšlenkové svěžesti. Dosud neztratil zrak ani sluch, i paměť má výtečnou. Prokázal to při vzpomínkovém večeru, kdy zarecitoval další básničku, kterou sám složil k oslavě rodných hor. Jenom tančit odmítl. Má na to právo: je přece držitelem jedinečného mužského rekordu. Tančil plných sedmdesát let. — Na otázku předsedy MNV, jaký je recept na dlouhověkost, odpověděl: „Nevím. Nikdy jsem o tom neuvažoval“. A dodal, že až do narukování na vojnu (kde se zdržel krátce) v roce 1914, kouřil jenom dýmku, jak bývalo zvykem. Cigarety až později, nikdy nebyl silným kuřákem a celé desítky roků žil ve volné přírodě. A nějaký ten truňk? Muziky se bez něho neobejdou. Jisté je, že nikdy nepřekročil únosnou míru, jinak by tak dlouho nežil. Ještě před třemi roky dovedl naznačit těžší taneční figury domácím zájemcům.

Náš „staříček Křupala“ opustil svým významem hranice rodné obce, kouzelný kout pod Noříčím a Stolovou, (tak jako to před sto lety učinil fojt Valchář), a svým podílem přispěl nemálo do kulturní pokladnice našeho okresu. Do krajové historie vstoupil jako jedna z výrazných, vpravdě lidových postav.

Výrazným představitelem odcházející generace je také Josef K o k e š. — Narodil se 8. ledna 1892 v č. 206 u Kostelního lesa, ve středu Trojanovic, odkud se otevírá kouzelný pohled na Radhošské Beskydy. Ačkoli mezi ním a Křoupalem je věkový rozdíl necelých jedenáct let a žili skoro jako sousedé, jejich osudy byly velmi odlišné.

Kokšův otec František pocházel z Kunčic pod Ondřejníkem. Oženil se s Johankou Káňovou z Trojanovic, kam se brzy po svatbě odstěhoval. Po rozprodeji Kostelního lesa se stal jedním z pěti pasekářů-podílníků. Zaměstnáním byl kovář, avšak v mládí se také uplatňoval jako lidový muzikant.

Josef Kokeš zdědil po otci hudební nadání, výborný sluch. Vyučil se u Jana Mičulky v dolní Tiché a vbrzku se přidal k souboru Trubačovu v rodné obci. Hrávali v několika hospodách: Na Mazochově, U Bality, Na Vojtkově, i v Šenku na Bystrém, kde nejčastěji tančival Alois Křoupal. Byla to skupina šestičlenná, hodně vyhledávaná.

Josef Kokeš si v sedmnácti letech oblíbil klarinet, potom křídlovku. Ve skupině kapelníka Jana Mužného přešel k trubce; nakonec se zamiloval do hry na housle, která mu nejlépe vyhovovala.

Třetí kapelou, v níž působil, byla místní skupina Káňova. Hrávali často v krojích, na svatbách, křtinách, pohřbech, při různých slavnostech. Snažili se obnovit slávu starých domácích tanců, písní a zvyklostí. Někdy Kokeš sám skupinu místních muzikantů vedl a hrával druhé housle.

Už jako člen skupiny Mužného složil kvapík „Jarní den,“ pak asi deset valčíků, jež zhusta hrávali, pokoušel se o instrumentaci dechovou i smyčcovou v malém obsazení.

V letech 1912 — 1914 žil u příbuzných v Argentině, kde se stal kapelníkem menšího hudebního tělesa. Těsně před vypuknutím první světové války se vrátil, narukoval, šťastně prožil válečné strasti, v roce 1921 se oženil a postavil si nový domek u Kostelního lesa, jemuž zůstal věren, a který ho inspiroval k několika skladbám.

Po založení trojanovického souboru LUT-Radhošť se k němu připojil a složil pro něj „Pochod Valachů“ i s textem, dále „Na Havraním mostku,“ také s textem.

Složil čtrnáct smutečních pochodů a osm skladeb s valčíkovým rytmem. Z jeho nejlepších prací je třeba jmenovat: valčíky „Ohniváci“ a „Balitova hráz“, volnou polku „Masopustní dozvuky“ a zcela nedávný ještě jeden valčík „Na procházce v Kostelníáku.“ — Ve hře na housle vyučil i svého syna.

Již jako svobodný mladík docela snadno dovedl zapsat podle sluchu lidové písničky a tance. Těch tanců zapsal dvě desítky. Odevzdal je domácímu souboru Radhošť.

Z notových záznamů, pořízených v posledních letech, přinášíme: „Absauři choďá po dědině,“ vznikla před sto lety, dále taneční „Pytlák,“ z Bystrého pod Noříčím, z počátku našeho století, a polozapomenutou zpod Mjašího „Přes hory, lesy.“

Dne 9. října 1969 zapsal noty k zlidovělé kramářské písničce, složené neznámým místním sousedem Mynarčíkem, „Valchář a jeho havíři.“ Na zahradě u čísla 272 mu ji zazpíval staříček Alois Křoupal.

Tak se oba naši staří, dosud žijící pamětníci, každý svým osobitým způsobem, spojili k záchraně posledních jiskřivých střípků lidové tvořivosti pod Radhoštěm a předali tento odkaz dávných předků mladému pokolení.

Přírodní rezervace okresu Nový Jičín

Marie Sedláčková

V poslední době se stále častěji dostává do popředí otázka problematiky ochrany přírody, její úkoly a vztahy k jednotlivým složkám hospodářského života u nás. Ochranu přírody lze definovat jako obor lidské činnosti, který pečuje nejen o zachování zdravého a krásného životního prostředí, ale i o správné hospodaření s přírodními hodnotami s ohledem na zachování původní rovnováhy krajiny. Náš stát chrání přírodu, její významné části a výtvoř, její bohatství i vzhled krajiny s jejími typickými znaky. Tím napomáhá podle vědeckých poznatků a zásad zachovávat, obnovovat, zvyšovat a využívat nesmírné přírodní bohatství naší vlasti. Tyto nové a pokrokové názory jsou včleněny také do zákona 40/56 Sb. o státní ochraně přírody, který stanoví předmět a způsoby ochrany vymezených chráněných objektů, jejich vyhlášení, evidenci, působnost státních orgánů ochrany přírody a funkci dobrovolných pracovníků-konzervátorů a zpravodajů. Pozastavme se nyní nad jedním ze základních úkolů ochrany přírody, úkolu konzervačního, jehož cílem je zachovat ukázky původní, nejméně narušené přírody z důvodů vědeckých, didaktických, historicko-vývojových, kulturně-osvětových i estetických, jak vyplývá z § 3 citovaného zákona, který rozčleňuje typy chráněných území našeho státu.

Velké plochy původní nebo lidskými zásahy málo dotčené přírody, které mají zvláštní vědecký význam, jsou důležité z hlediska klimatického, vodohospodářského nebo zdravotního a vedle toho mohou sloužit k vzdělání našeho lidu, lze prohlásit za národní parky (Krkonose, Tatry).

Zachovalé typické krajinné oblasti (orografické celky jako Jeseníky, Beskydy, Vsačké hory) s rozptýlenými význačnými přírodními výtvoř, lze prohlásit za chráněné krajinné oblasti (Jizerské hory, Jeseníky).

Menší plochy původní nebo lidskými zásahy málo dotčené přírody, důležité převážně z hledisek vědeckých nebo výzkumných, lze prohlásit za státní přírodní rezervace.

Z uvedených tří druhů chráněných území je na našem okrese zastoupena forma poslední — státní přírodní rezervace, kterých bylo vyhlášeno zatím šest: v tektonické sníženině Moravské brány se rozkládají „Kotvice“ a rybník „Velký Oderský“, geologicky nejstarší Oderské vrchy mají bučinný porost „Suchá Dora“ a zbývající tři leží na území Moravskoslezských Beskyd — „Noříč“, Radhošť I, II, a „Trojačka“.

Novojičínský okres je zajímavý již tím, že svou geografickou polohou jako jediný v Severomoravském kraji zasahuje do všech geologicko-morfologických celků severní Moravy. Střední část okresu se rozkládá převážně v tektonické sníženině Moravské brány — styčném území mezi Karpaty a Sudety. Směrem na východ se připojuje reliéfově pestré pásmo Podbeskydské pahorkatiny, na ně navazují vrcholky Moravskoslezských Beskyd. Na západ od Moravské brány přiléhají jihovýchodní svahy Oderských vrchů. Každou z uvedených částí geologických celků charakterizuje specifické prostředí, které dotváří celkový obraz krajiny se všemi zvláštnostmi a zajímavostmi.

Rozsáhlému území Moravské brány byl již od pradávna přisuzován značný význam především z hlediska historie osídlení a fyto geografie rostlinných druhů. Tento

význam se výrazně projevil v době kolísání severského ledovce ve čtvrtohorách, kdy stávající vegetace nacházela jedinou možnost migrace ve směru sever-jih. Do dneška zůstala Moravská brána společným územím pro některé rostlinné druhy ze sousedních květenných oblastí: sarmatské z Polska, západopontické z Pomoraví a karpatské ze Slovenska. Asi dvacetikilometrový pás tektonické sníženiny Moravské brány tvoří aluviální niva řeky Odry s četnými meandry a slepými rameny, které charakterizují floristicky bohaté údolní louky, zbytky lužních lesů a rozsáhlá oblast jistebnicko-polaneckých rybníků. Dvě ze státních přírodních rezervací dokumentují zachovalou přirozenou biocenózu vodních rostlin a živočichů. Na katastrálním území obce Albrechtic se rozkládá státní přírodní rezervace „Kotvice“ o rozloze 62,84 ha. Prostřední z komplexu tří rybníků bývalého panství Vetrů přiléhá k zámeckému parku, který obklopuje barokní zámek z poloviny 18. století. Celý tento areál dotváří estetickou scénérii zámecké obory, která má charakter lužního lesa pralesovitěho typu s význačnými exempláři staletých dubů. Rybník zvaný „Kotvice“ představuje rezervaci botanickou a ornitologickou se zajímavými výskyty vodních rostlin a živočichů. Především je tato rezervace obohacena o chráněný druh, dnes již v Poodří mizející kotvici plovoucí (*Trapa natans*, L.), splývavou vodní rostlinou s nafouklými řapíky, svěže zelenými listy a pozoruhodnými plody, zvanými vodní ořechy. Pobřežní zónu provázejí kosatec žlutý (*Iris pseudacorus*), šípka štřelolistá (*Sagittaria sagittifolia*), žabník jitrocelový (*Alisma plantago-aquatica*), četné druhy rdestů (*Potamogeton natans*, *P. crispus*, *P. fluitans*), lakušník vodní (*Batrachium aquatile*). Hráze všech rybníků zarůstají tvrdými porosty rákosu (*Phragmites communis*), orobince (*Typha latifolia*) s příznačnými plody hnědých palic, „doutníků“. Vzrostlé aleje dubů a lip mají zde vedle své estetické hodnoty také významnou biologickou funkci. V těsné blízkosti toku Odry, uprostřed rybníků Kukla oderská, Křivý a Podhorník rozkládá se na katastrálním území obce Jistebník chráněný rybník „Velký Oderský“. Tato vodní nádrž, přiléhající k četným meandrům Odry při jejím soutoku s Lubinou, reprezentuje ekologicky vyhraněná společenstva vodních rostlin a živočichů. Klidné vodní hladiny přilehlých tůň s bohatou pobřežní vegetací rákosu (*Phragmites communis*) a orobince (*Typha latifolia*) zdobí žluté květy stulíku (*Nuphar luteum*), okřenek (*Lemna minor*), rdesno obojživelné (*Polygonum amphibium*) a vzácně i drobná kapradinka nepukalka plovoucí (*Salvinia natans*). Husté porosty rákosin a vysokých ostřic (*Carex fusca*, *C. gracilis*, *C. rostrata*, *C. vesicaria*, *C. panicea*) se stávají vhodným přirozeným úkrytem vodního ptactva. Z hlediska své funkce představuje rybník Velký Oderský významnou ornitologickou rezervaci v Poodří. Nejčastějšími hosty jsou čírky, roháči, potápky, lysky, volavky. Na písčitých březích jsou hojné čejky, kulíci, písíci, rackové, rákosníci a mnoho dalších. Rozlehlé údolní louky provázejí skupiny i solitery staletých dubů, lip, javorů a jilmů, které tak dotvářejí esteticky velmi působivá zákoutí přírody. Oderské louky jsou floristicky nejzajímavější na jaře, kdy rozkvétají žlutými květy blatouchů (*Caltha palustris*), prvosenek (*Primula elatior*), bělostnými kvítky sasaneček hájních (*Anemone nemorosa*) a bleďšíalkovým květenstvím řeřišnice luční (*Cardamine pratensis*). Jejich konečný vývoj vrcholí počátkem léta, kdy zde najdeme v plném květu příznačné druhy jako kopretina luční (*Chrysanthemum leucanthemum*), kakost luční (*Geranium pratense*), chrpina luční (*Centaurea jacea*), svízel povázka (*Galium mollugo*), svízel syříšťový (*Galium verum*), svízel jarní (*Galium verum*), zvonek rozkladitý (*Campanula patula*), štirovník obecný (*Lotus corniculatus*) a běžné zástupce

Severní svahy Radhošské skupiny pokrývají překrásné bukojedlové lesní porosty

Foto: Z. Holačka

trav jako bojínek luční (*Phleum pratense*), srha laločnatá (*Dactylis glomerata*), ovsík vyvýšený (*Arrhenatherum elatius*) a další.

Jen ojediněle se nalézají v údolní nivě Odry souvislejší lesní porosty, které, pokud jsou zachovány, mají zde zřetelný charakter lužního lesa s výrazným jarním aspektem. Vedle „Polaneckého lesa“ — přírodní rezervace na katastrálním území města Ostravy, vyskytují se obdobné lužní porosty u Suchdolu n. O., Bartošovic a v prostoru mezi Studénkou a Petřvaldíkem. Poslední ze jmenovaných lokalit — les Bažantnice, představující původní lesní typ jasanovojavorových lesů s bohatou vegetací v jarním aspektu, je navržena do kategorie nových chráněných území okresu. Rozkládá se na levém břehu Odry a je rozbrázděna několika slepými rameny s mírným úklonem ve směru toku. Časně z jara rozkvétají v podrostu jilmů, habrů, jasanů a lip bělostné sněženky (*Galanthus nivalis*), růžová květenství dymnívek (*Corydalis cava*), sasanky hájní (*Anemone nemorosa*) i žlutokvěté sasanky pryskyřníkovité (*Anemone ranunculoides*), fialky (*Viola silvatica*), prvosenky (*Primula elatior*) a zápalnice (*Isopyrum thalictroides*). Tento první jarní květnatý aspekt vystřídá později stadium s dominantním česnekem medvědí (*Allium ursinum*) a dalšími vytrvávajícími druhy jako plicník lékařský (*Pulmonaria officinalis*), mařinka vonná (*Asperula odorata*), bažanka vytrvalá (*Mercurialis perennis*), pryskyřník kosmatý (*Ranunculus lanuginosus*) a jiné.

Své podmanivé kouzlo mají i dosud málo známé Oderské vrchy, které svými jiho-východními výběžky spadají do Moravské brány. Jejich vrcholky mají ráz starých parovin o průměrné nadmořské výšce 500 m n. m., budovaných prvohorními drobnými a břidlicemi. Úboční svahy se ostře zařezávají do husté sítě drobných potůčků, potoků a říček směřujících k Odře. Samotné údolí Odry od Klokočůvky směrem k prameni je skutečně nádherné. Údolní louky, provázející četné zátočiny, rozkvétají pestrými květy zvonků (*Campanula patula*, *C. rotundifolia*, *C. rapunculoides*, *C. persicifolia*), kopretin (*Chrysanthemum leucanthemum*), chrp (*Centaurea jacea*) a celíků (*Solidago virgaurea*). Na úpatí přecházejí luční porosty v bukové, smrkové a dubohabrové lesy. Ve stinných habřinách orientovaných k jihu má bylinný podrost své charakteristické složení s převládající strdivkou jednokvětou (*Melica uniflora*), mařinkou vonnou (*Asperula odorata*), bažankou vytrvalou (*Mercurialis perennis*) a s průvodními druhy jako jsou kopytník evropský (*Asarum europaeum*), plicník lékařský (*Pulmonaria officinalis*), jaterník podléška (*Hepatica nobilis*), prvosenka vyšší (*Primula elatior*) a další. Na svahových sutích je floristické složení zachovalých bučin poněkud odlišné. Přebíhají zde druhy s vysokou náročností na vlhko, především kapradiny jako kaprad' samec (*Dryopteris filix-mas*), papratka samičí (*Athyrium filix-femina*), osladič obecný (*Polypodium vulgare*), hasivka orličí (*Pteridium aquilinum*), kaprad' rakouská (*Dryopteris spinulosa*), bukovinec osladičovitý (*Phegopteris dryopteris*) a vzácně i horská kapradina laločnatá (*Polystichum lobatum*). Reprezentantem překrásných bučin Oderských vrchů je vybraný porost severního svahu kóty 595 — Dory, který představuje první přírodní rezervaci těchto vrchů o celkové rozloze 17,60 ha s názvem „Suchá Dora“. Geologický podklad kulmské droby a břidlice a dobře vyvinuté půdní poměry vytvářejí mimořádně příznivé stanoviště staletým bukům, lípám a javorům. V bylinném podrostě rozkvétá z jara žlutými zvonky kýčelnice devítilistá (*Dentaria enneaphylla*) a příbuzná světlefialová kýčelnice cibulkonosná (*Dentaria bulbifera*), které provázejí další bučinné elementy jako mařinka vonná (*Asperula odorata*), hluchavka pitulník (*Galeobdolon luteum*), strdivka jednokvětá (*Melica uniflora*), karpatský pryšec mandloňovitý (*Euphor-*

bia amygdaloides), lýkovec jedovatý (*Daphne mezereum*) a další. Z horských druhů zde najdeme rozrazil horský (*Veronica montana*), čistec alpský (*Stachys alpina*) a zimolez černý (*Lonicera nigra*). Vedle botanických zvláštností je pozoruhodné několikileté hnízdění čápa černého, lejska malého, sluky lesní a dalších zástupců hájové ptáčí fauny. Karpatská část okresu představuje území Podbeskydské pahorkatiny s okrajovými vrcholky Moravskoslezských Beskyd. Její součástí je okolí Štramberka s Červeným kamenem, Kotoučem, Bílou horou, Libhošťská hůrka a Starý Jičín. Z malebné krajiny Štramberka zůstaly dnes zachovány jen nepatrné zbytky přírodní rezervace Šipka s přilehlým severovýchodním svahem Kotouče, který představuje vnější útes karpatského bradla tithonského vápence. Rozsáhlé archeologické výzkumy prováděl v letech 1878—1880 profesor K. J. Maška, jehož významný nález z r. 1880 — úlomek čelisti neandertálského dítěte staví jeskyni Šipku mezi nejstarší archeologické lokality na Moravě. Vápencový podklad a příznivé klimatické a půdní podmínky vytvořily v okolí Štramberka ojedinělé stanoviště xerothermní a kalcifilní flóry na severní Moravě. Z četných druhů jen ty nejzajímavější — lomikámen vždyživý (*Saxifraga aizoon*), devaterník italský skalní (*Helianthemum italicum* ssp. *rupifragum*), bělozářka větevnatá (*Anthericum ramosum*), tolita lékařská (*Vincetoxicum officinale*), rozchodník bílý (*Sedum album*), lilie zlatohlavá (*Lilium martagon*) a jiné.

Moravskoslezské Beskydy se skupinou Veřovských hor jsou nejmladším geologickým útvarem, který je výsledkem třetihorního vrásnění, s pestrým petrografickým složením flyšových hornin — godulské pískovce, těšinity, pikrity. Vrcholky Dlouhé, Krátké, Huštýna, Trojačky, V. Javorníku, Radhoště, Noříči, V. a M. Stolové, o průměrné nadmořské výšce 800—1000 m, jsou pokryty krásnými horskými lesy.

Lesní porost západokarpatského charakteru s dominantním bukem a jedlí vytváří vrcholovou část státní přírodní rezervace „Noříči“. Severní, západní a východní svahy budované na pískovcích a slíncích slezského příkrovu tvoří výrazný vrcholový fenomén kóty 1040, spadající do hlubokého údolí Ráztoky, katastrálního území Trojanovic. Acidofilní bučiny pralesovitěho typu zabírají rozlohu 52,4 ha a jsou provázeny charakteristickými druhy jako chrostice chlupatá (*Calamagrostis villosa*), metlice trsnatá (*Deschampsia caespitosa*), metlička křivolaká (*Avenella flexuosa*), kýchelnice cibulkonosná (*Dentaria bulbifera*), bika hájní (*Luzula nemorosa*), náprstník velkokvětý (*Digitalis grandiflora*), oměj vlčí mor (*Aconitum lycoctomum*) a horskými elementy jako plavuň pučivá (*Lycopodium annotinum*), kapradina laločnatá (*Polystichum lobatum*), rozrazil horský (*Veronica montana*), čarovník horský (*Circaea alpina*), věsenka nachová (*Prenanthes purpurea*). Obdobným typem lesní rezervace Beskyd jsou severní vrcholové svahy Radhoště, které na katastrálním území Trojanovic zahrnují dva izolované porosty pralesové jedlobučiny s příměsí smrku o rozloze 74 a 76 hektarů a tvoří tak největší rezervaci Beskyd „Radhošť I, II“. Vysoký sklon svahu (cca 35°), severní orientace, silný vliv převládajících větrů a zimní námrazy jsou hlavní příčinou toho, že tento pralesový porost má prořídlý a zakrslý charakter. Přesto je pokrývnost bylinného patra poměrně značná, uplatňují se kapradiny — samec — (*Dryopteris filix - mas*), samice (*Athyrium filix - femina*), kaprad' rakouská (*Dryopteris austriaca* ssp. *spinulosa*), puchýřník křehký (*Cystopteris fragilis*), bukovínek osladičovitý (*Phegopteris polypodioides*) a další průvodní horské druhy — bika lesní (*Luzula silvatica*), kokořík přeslenitý (*Polygonatum verticillatum*), kýchavice bílá (*Veratrum album*) a z jara nechybí ani bělostné sněženky (*Galanthus nivalis*).

Jedinečnou rezervací Beskyd však bezesporu zůstává lesní typ kleno-bučiny — státní přírodní rezervace „Trojačka“. Uprostřed lesního komplexu Veřovských hor v oblasti frenštátského Javorníku, asi 250 m pod vrcholem Trojačky — kóty 710,2, rozkládá se na katastrálním území Hodslavic, polesí Mořkov v nadmořské výšce cca 530 m n. m. bukový porost s jedlí a klenem o rozloze 14,93 ha. Chráněné území je součástí podhorní zóny Moravskoslezských Beskyd orientované k severu až severozápadu, spadající do Podbeskydské pahorkatiny na rozhraní obcí Mořkov a Hodslavice. Geologický podklad vytváří flyšové horniny zastoupené střídajícími se vrstvami jílu a písků, které vystupují na povrch a tvoří suťový reliéf. Půdním podkladem je slabý podzol, který na godulském pískovci vytváří balvanité eluvium. Klimaticky spadá území podle mapy M. Končeka — F. Reina — Š. Peroviče č. 1—5 v Atlase podnebí Československé republiky do oblasti mírně chladné typu C 1, což představuje okrasek oblasti tak chladné, že takové parametry platí na Moravě pouze pro nejvyšší vrcholky Jeseníků a Beskyd. Lokalita Trojačka je nejzápadnějším výběžkem beskydské chladné oblasti. Průměrná

Bylinný podrost biky lesní, četných kapradin a plavuní vytváří dominantní aspekt vrcholových partií přirozených bukojedlových lesů Moravskoslezských Beskyd.
Foto: Z. Hlačka

roční teplota vzduchu stanovená interpolací ze soustavy izoterm podle padesátiletého průměru je 5,6° C. Stejnou metodou odvozené průměrné roční srážkové množství je v těchto místech 1018 mm. Po stránce vodního režimu má chráněné území dobré podmínky dané především svou expoziční polohou, návětrnou stranou pohoří a samotným mikroreléfem odvodňovaným třemi horskými bystřinami do Zrzávky. Značně vlhkému prostředí ekologicky odpovídá výskyt celé řady vlhkomilných druhů: blatouch bohenní (*Caltha palustris*), ostřice lesní (*Carex silvatica*), devětsil bílý (*Petasites albus*), čarovník pařížský (*Circaea lutetiana*) a další. Dřevinné patro reprezentuje buk s jedlí a silně převládající klen (*Acer pseudoplatanus*). Floristicky je velmi bohatý bylinný podrost, na jehož složení se podílí bažanka vytrvalá (*Mercurialis perennis*), hluchavka pitulík (*Galeobdolon luteum*), mařinka vonná (*Asperula odorata*), měsíčnice trvalá (*Lunaria rediviva*), ječmenka evropská (*Cuviera europaea*), plicník lékařský (*Pulmonaria officinalis*), válečka lesní (*Brachypodium silvaticum*), pižmovka mošusová (*Adoxa moschatellina*) a jiné. Z karpatských elementů jsou hojné pryšec mandloňovitý (*Euphorbia amygdaloides*), svízel Schultesův (*Galium schultesii*) a šalvěj lepkavá (*Salvia glutinosa*). Horské druhy zastupuje zimolez černý (*Lonicera nigra*), kapradina laločnatá (*Polystichum lobatum*), věsenka nachová (*Prenanthes purpurea*), čísteček alpský (*Stachys alpina*), udatna lesní (*Aruncus vulgaris*). Přítomnost vzácné chráněné kapradiny jelního jazyku celolistého (*Phyllitis scolopendrium*), která zde tvoří nejzápadnější výskyt Karpat a současně třetí lokalitu na Moravě, je dokladem botanické rarity tohoto přirozeného lesního porostu Moravskoslezských Beskyd.

Přírodní bohatství našeho okresu je dosud veliké a je proto na nás všech, aby zůstalo budoucím generacím zachováno v celé své přirozené kráse!

DROBNÉ ZPRÁVY

Od čeho pochází název Mankovice

Mankovice (2. pád do Mankovic, 6. p. v Mankovicích; mankovský), ves ležící tři kilometry jihovýchodně od Oder, patřila do roku 1949 k okresnímu soudu v Odrách a k politickému okresu Opava; nyní náleží k okresu Nový Jičín.

1188 Stephanus de Monkowicz (A. Rolleder, Geschichte der Stadt und des Gerichtsbezirkes Odrau, Steyer 1903, str. 26 — příklad nejistý); 1383, 1397 Mankindorf v latinských listinách CDM XI, 5, 62—64, CDM XII, 363, 365. — 1437 (Brandl, Libri citationum et sententiarum sv. III, 599, 628; 1466 a 1467 Mikuláš Fulštejn pohaní Křištofora z Tvor-kova „z Mankowicz“, Kapras, Pozůstatky zemských knih knížectví opavského I, 93, 96. Roku 1505, 1517 Mankendorf (Rolleder, 74—75); 1604 Mankovice, Stát. archiv Opava, roky III, f. 71; 1604 dědina mankovská tůž roli z robotovati musí, tamtéž f. 84; 1634 Manekendorff, 1635 Mankendorff (R. Schünke, Jahrbuch des Museumsvereines für Neutitschein und das Deutsche Kuhländchen, 1914, 79); 1636 Manckendorff (A. Turek, Soupis urbářů Ostravského kraje, Opava 1954, 50); 1650 in Manekendorff, Rolleder 204; 1659 Manghendorff, Schünke, 79; 1683 Manckhendorff, Turek 71; v 16. a 17. století česky všeobecně Mankovice, německy Mankendorf; 1707 Manckendorff, Rolleder 239; 1720—1724 Manckendorff, SA Opava Karol. katastr XI, XX. — Ve statistických lexikonech 1880—1930 německy Mankendorff, česky Mankovice.

Místní jméno Mankovice odvozuje F. Liewehr, Die Ortsnamen des Kuhländchens, Praha 1926, str. 74, od německého osobního jména, které je do-

svědčeno v několika podobách: Mahn-ke, Mancke, Manecke, Manke, Menke. Je však možno při výkladu také vycházeti od jmen Manek nebo Manka, domáckých tvarů ke jménu Emanuel (Schünke 79). Na závadu tomuto výkladu je však to, že se ve starých pramenech shora vzpomenutá hypokoristika nevyskytují. F. Š. Kott, Česko-německý slovník, VI, 928 připomíná ze slova Emanuel toliko zkratku Maník; odtud vznikl podle A. Profouse, Místní jména v Čechách, III, 22 název vsi Maníkovice. Liewehr vyslovuje pochybnost nad tím, zda jméno Manek lze vůbec odvozovat od Emanuel, a soudí, že tu nejde o místní jméno českého původu. Schünke vyslovil také domněnku, že název této osady pochází od Mang, tj. od zkratky ze jména Magnus v hornobavorském nářečí; vede ho k tomu především psaní tvaru Mangkendorff v pramenech.

Alois Gregor

Výklad názvu města Oder

Odry (do Oder, v Odrách; přídavné jméno oderský), město 39 km jihozápadně od Opavy na dráze Suchdol-Budišov. Do r. 1949 náleželo k politickému okresu Opava, poté k okresu Vítkov, od r. 1960 k okresu Nový Jičín. Za německé okupace v l. 1938—1945 patřilo s celým soudním okresem k landrátu Nový Jičín.

Roku 1360 je jméno města zapsáno ve formě Oder (Rolleder 42), 1362 in Oder (CDM IX, 209, 229, CDM X, 209, 211); 1374 in oppido nostro Odra, (Rolleder 44—45); 1362, 1373 a 1376 de

Odra (Zemské desky brněnské ve vydání Chlumeckého IV, 80, a olomoucké II, 267, III, 261); 1375 in bonis odrensisibus (CDM XI, 8). 1377 mit der Stadt Oder (Codex diplomaticus Silesiae VI, 196); 1394 in civitatibus Hranitz, Odry (CDM XII, 213); 1406 Odrae prudentes viri, tota comunitas civitatis nostrae in Odra, cives de Odra (Rolleder 48); 1423 in meiner Stadt Oder (Rolleder 63); 1428 furbas uf die Odr gerukt sein; derselb Rewsisch herczog, t. j.; Zikmund Korybutovič, uf die Odr gefurt und gesaczt ist worden; ... die Kätzer von der Oder und von andern posatken, zur belegung des geslosses Oder (Scriptores rerum silesiacarum VI, 49—50, F. Palacký, Urkundenbuch zur Geschichte des Hussitenkrieges I, 510—512); 1431 Hauptmann uff der Oder, 1433 von der Oder, (Rolleder 58—59).

1437 „jeho služebníci pobrali mi v pravém landfrydē na Odry“; Ješek z Oder (Brandl III, 506, IV, 545); 1440 Lacek Lukovský pohnán z Oder (Kapras I, 32); 1447 fratres de Oder (Zem. desky X, 615); 1451 Beneš z Liděřova a z Oder 1464—1465 pohánějí různí šlechtici Ješka Šternberského z Oder a 1480 Jan z Žerotína Jeronýma z Liděřova a z Oder, (Kapras I, 66, 67, 74—76, 105, II, 61); 1481 Jeroným z Liděřova na Odrách (Brandl V, 159); 1482 nosil plat na Odry, ves. Vražné příslušela k Odrám, (Brandl V, 64); 1485 O-dere (Rolleder 73, Schünke 79); na listině z roku 1485 je přivěšena nedatovaná pečeť s popisem: S. (Sigillum) civitatis Oder. 1490 Jeronýmovi z Liděřova a na Odrách (Kapras II, 128); 1493 Jeroným z Liděřova a z Oder (Zemské desky olomoucké ve vydání F. Matějka II, 79); 1501 Die Oder (Schünke 79); 1502 gesessen auff der Oder (Rolleder 72); 1520 z Oder, 1525—1533 na Odrách (Kapras II, 182, 208, 211—212,

216, 218); 1545 auff der Oder (Rolleder 143); alhier zue Oder (Rolleder 145); 1584—1585 Herr der Oderburgischen Herrschaft (Stát. archiv Opava, Zuka-lova pozůstalost, heslo Odry, a Rolleder 130); 1592—1593 Stadt Odrau (Stát. archiv Opava, gruntovní kniha Oder III, f. 21, 15, IV, f. 16); 1583 O-derburgk, 1584 a 1588 Odera, 1590 Odra, 1591 Odera, 1603 Odra, vesměs v německých textech (Rolleder 96—97, 120, 107, 149, 153); 1608 Odraw (Stát. archiv Opava, Mustruňk z r. 1608, Zem. hejtmánství opavské); 1610 Kirchenbuch der Stadt Odra, titulní list nejstarší matriky ve St. archivu Opava; 1611 pastor ecclesiae Oderanae, tamtéž folio 5; 1618—1628 rector scholae Odrensae, Rolleder 162; 1625 Erbherr auf Oder, Rolleder 175; 1627 Dorothea von der Oder (Prasek, Organizace práv Magdeburských na severní Moravě a v rakouském Slezsku, Olomouc 1901, str. 27); 1632 die Oder, Schünke 79; 1636 Odrau (Turek, str. 70); 1637 Die Odrische (Zuka-lova pozůstalost, heslo Odry); 1643 Odrau, 1646 Odraw, 1650 Odra (Rolleder 165, 191, 200); 1655 Odra (Schünke 79); 1665 Schloss Odraw (Prasek, Organizace 276); 1697 dominus in Odera, 1707 Odrau (Rolleder, 239, 265—266). Statistické lexikony zaznamenávají v letech 1880—1930 německý tvar Odrau a český tvar Odry, platný dodnes.

Město dostalo svůj název pravděpodobně od řeky Odry. Jde tu bezpochyby o slovo neslovanského původu. Schünke, str. 79 vyslovil domněnku, že jde o slovo ze sanskrtu, kde znamená útok, vodu, řeku.

Alois Gregor

Původ jména Vražné

Vražné (neutrum, druhý pád do Vražného, 6. p. ve Vražném; přídavné jméno vraženský, zachované jako vlastní jméno Vraženský v nejstarším urbáři hranického panství z doby kolem roku 1530 ve Státním archivu v Třeboni ve vsi Veselí. Starousedlíci v okolí skloňují zpravidla takto: Vražného, ve Vražném atd., tedy s dlouhou samohláskou a v základu slova. Rozlišení na Velké a Malé Vražné se v živé mluvě nezachovalo; mluvilo se obvykle jen o Vražném, resp. Vražném. Někdy — např. v některých statistických příručkách, v katalogích cleri a ve sborníku Moravské Kravařsko z r. 1898 lze nalézt i po německém vzoru méně správné tvary Velké a Malé Vražné, ves, ležící 5 km na jih od Oder. Původně se skládala ze dvou částí. První slula Malé Vražné neboli Horní Vražné, druhá Dolní neboli Velké Vražné. Malé Vražné náleželo k soudnímu okresu Odry a k hejtmánství Opava; od 15. stol. zůstalo u panství oderského. Naproti tomu větší půlka, Velké Vražné, náleželo od téhož století k panství fulneckému, od r. 1584 jesenickému a od r. 1850 k hejtmánství Nový Jičín.

1374 incolae de Petersdorff (Rolleder 45); 1473 ve Wraczen aneb Petersdorf německy; 1481 drží si ves mŭ Vražné (Brandl VI, 159); ves Vražné příslušela k Odrám, lidé ze vsi Vražného; 1490 což se vsi Vražné česky a německy Petersdorf dotýče; 1492 ve vsi Vražné (Brandl V, 64, 209, VI, 197, 305); ves Vražné vkládám do desk (Matějek, 37, 214, 320 k letům 1480, 1520, 1541); 1567 Pittschdorff (Schünke, 76); 1607 z Vražného (Prasek, Organizace 222); 1608 Petersdorff (Mustruňk 1608); 1633 Ludvík z Tharoulu na Jesenici a Vražnej (Matějek, II, 576); 1636 Malé Vražné se nazývá Klein Pettersdorff (Tu-

rek 70); 1646 Pöterssdorff (Státní ústřední archiv, fond ČDKM, sign. 0 V); Groszpötersdorff pro Velké Vražné (Rolleder, 191); parochus Pettersdorffensium, tamtéž; 1683 Khlein Pettersdorf (Turek 71); 1707 Klein Peterwitz (sic!), (Rolleder 239); 1789 Petersdorf (Rolleder 405). — Roku 1842 a 1854 i 1857 Velké Vražno (Catalogus cleri k příslušným letům); ve statistických lexikonech v letech 1880 až 1930 německy Klein und Grosz Petersdorf, česky Horní a Dolní Vražné.

Jméno Vražný, od původu adjektivum, je utvořeno od slova Vráž, a to zase vzniklo z osobního jména Vrah (srovnej staročesky vrah ve významu „nepřítel“). O slově Vráž existuje již malá literatura. Výklad Palackého (Radhošť I, 132, podle něhož je třeba vkládati slovo Vráž ze substantiva vrch, trvale neuspokojil, a proto se po několika desetiletích hledalo vysvětlení nové. Pokusil se o ně především Václav Tille (Národopisný věstník československý 11/1916, 53-58 a násl., 12/1917, str. 204). Došel k závěru, že jméno Vráž je příbuzné se staroslovanským vražiti „čarovati“ a vražiju-„kouzelník“ a s ruským vorožiti-„věštiti“ a vorog-„kouzelník“. Bylo mu nápadné, že se slovem Vráž označují jen výjimečně vsi, zpravidla však samoty a místa neobydlená. Vyslovil proto domněnku, že slovo Vráž znamená původně místo neobydlené, hlavně návrší, na nichž se konaly čarodějnické obřady. S tímto článkem, o němž psaly též brněnské Lidové noviny 16. 6. 1916 a Agrární archiv 1916, str. 325 a násl., projevil plný souhlas Josef Janko v Národopisném věstníku 11/1916, 58-63, a v podstatě ho uznal i Alexander Brückner tamtéž 12/1917, str. 77. Tillovy a Jankovy výklady odmítl však Roman Jakobson ve Slově a slovesnosti IV/ 1918, str. 225. Podle něho souvisí

Vráž s ruským ovrag ve významu „proláklna“, „rokle“, „výmol“. K tomu názoru se přichýlil též Václav Machek. Srov. k tomu i Profous - Svoboda, Místní jména v Čechách (IV/1957, str. 622). Na podporu Jakobsonova výkladu lze uvést zjištění Josefa Skutila v Českém lidu IV/1949, str. 49-52, že nikde v českých a moravských Vrážích nebyly nalezeny sakrální předměty. Liewehr ve své knize na str. 64 a násl. v podstatě souhlasí s Tillem a Jankem a poznamenává, že tok tekoucí mezi oběma částmi vesnice Vražné má už ve falsu z r. 1201 jméno Vražný („Wrasni“ a „Wrazni“). Sluší dodat, že zeměpisec Bohuslav Horák (srov. IV. díl Místních jmen v Čechách, s. 622) má jisté pochybnosti, zda jména typu Vráž, Vražné opravdu označují prolákliny, když je najdeme hojně na horách a v lesích. Zbývá ještě odpovědět na otázku, zda v tomto místním jméně je na místě dlouhé á. Všimneme-li si tvarů stráže, chůze, nůže ap., vidíme, že i v subst. vráže (vráž) je délka oprávněná. To, že se v pramenech 19. a 20. stol. vyskytuje krátkost (Vražno, Vražné), nepřekvapuje, neboť jde tu o lašskou oblast, kde se slabiky vyslovují veskrze krátce. Není vyloučeno, že na vznik krátkosti samohlásky a mohlo působiti příbuzné slovo vrah. Liewehr (1. c. 66) podotýká, že je v kraji slyšet vedle Vražno též Vračno, a domnívá se, že tvar Vračen, doložený v podvrhu k r. 1201, možno vysvětlovati jako poněmčenou formu z českého Vračno (postupem: Vračno odsunutím koncové samohlásky o Vračn - Vračen) s průvodní samohláskou e před slabikotvorným l.

Alois Gregor

Za docentem Aloisem Gregorem

8. září 1971 zemřel ve věku 83 let známý pedagog, bohemista a slovakista doc. PhDr. Alois Gregor. Naši veřejnosti byl znám nejen svým dlouholetým působením na dívčím reálném gymnasiu v Brně a na brněnské filosofické fakultě, nýbrž i svou rozsáhlou badatelskou a publikační činností. Oba ušlechtilé zájmy se mu staly od mládí smyslem a náplní jeho celoživotního usilování. Zejména hluboko se zapl do niyslí celých generací posluchačů brněnské filosofické fakulty, na níž působil od jejího založení jako lektor a později docent pro spisovnou češtinu a slovenštinu.

Jeho badatelský a publikační zájem se dotýkal téměř všech oblastí bohemistiky a slovakistiky a vycházel především z potřeb pedagogické praxe, zvláště z potřeb učitelského vzdělání. Tento záměr sledovaly jak jeho práce literárněhistorické (Katechismus dějin české literatury a Rukověť českého jazyka a československého písemnictví, jichž byl spoluautorem), tak i jeho příručky mluvnické (Mluvnice jazyka českého pro vyšší třídy středních škol a Mluvnice spisovné slovenštiny). Vůbec problematika slovenštiny, jíž se zabýval z hlediska diachronního, synchronního i dialektologického, zaujímá významné místo v jeho badatelské a publikační činnosti. Díky jeho čilé publikační činnosti byla česká veřejnost pravidelně informována o všech významných dílech slovenské literatury.

Neméně důležitým tématem jeho vědeckého zájmu byla moravská a slezská nářečí, jimž věnoval početnou řadu zasvěcených studií a statí. V komparatistických pracích z této oblasti vícekrát pojednal i o nářečích lašských. Jim jsou věnovány jeho příspěvky též v bývalém Kravařsku. Příspěvky k etymo-

logii místních názvů na Odersku publikoval v 1., 3., 5., 6. a 7. čísle našeho Vlastivědného sborníku. Poslední z nich zveřejňujeme v tomto čísle, kdy Alois Gregor již není mezi námi. Zůstává však nezapomenutelný jako vysokoškolský učitel pro svou skromnost, neúnavnost, neúnavnou pracovitost a svůj věrný vztah k našemu Příbořsku. Zůstane nám trvale příkladem obětavého učitele, myslitele a člověka. František Schwarz

Tábor lidu v Příboře 27. srpna 1871

Národní obrození proniklo do našeho kraje po obnově ústavního života v šedesátých letech minulého století. Města se začala zbavovat německého náteru a německé správy (Frenštát v r. 1863, Brušperk v r. 1867), vznikaly prvé české spolky a rostly snahy po rozvoji českého školství. Za mezník v tomto historickém procesu lze pokládat tábor lidu v Příboře, který se konal před Včelínkem (hostinec mezi Příbořem a Drnholcem) v neděli 27. srpna 1871.

Tábor svolal Hospodářský spolek paskovský a dal na pořad jednání dva body: 1. proč je zapotřebí hospodářských spolků; 2. jaké musí býti očekávané politické vyrovnání.

Zmíněný spolek, později přezvaný na Hospodářskou jednotu severovýchodní Moravy, založil v r. 1862 paskovský učitel Eduard Vrána, který od r. 1865 působil v Rybí, kde r. 1874 zemřel a je pochován. Spolek měl charakter krajinského sdružení a vedle otázek dotýkajících se zemědělského pokroku sledoval též snahy školské a politické. Velmi se zasloužil o národní probuzení našeho venkova. V provolání, otištěném v „Našinci“ a „Opavském týdeníku“, vyzval veřejnost k účasti na tomto shromáždění a podotkl, že tá-

bor má být buditelem našeho lidu, povznést jeho mysl k věcem vyšším a ušlechtilějším, prokřestit má cestu pravdě a právu.

Pod toto provolání se z Příboře a Kopřivnice na prvních místech podepsali: Felix Dvorský, místopředseda; Josef Raška, statkář; Frant. Peřina, měšťan; Rudolf Vícha, farář; Lambert Marák, obchodník; Frant. Šimíček, právník.

Dále ještě podepsali:

z Frenštátu: Valentín Kostelník, Rudolf Kallus, Emil Kostelník; z Místku: Dr. Ant. Javůrek, JUC Jos. Pištecký; z Frýdku: JUDr. Kottek, Dr. Ed. Kallus; z Fryčovic: Ludvík Kubala, Josef Blažek; z Brušperka: Rudolf Vašica, Jan. Štalmach, Ludvík Mácha; ze Staré Vsi Jan Perna, farář; z Příboře Josef Půr, lékař; z Ryčaltic Bedřich Kaun, farář; z Hukvald Josef Sviták; ze Sklenova Josef Matula; z Hájova Vojtěch Kovařík, správčí; ze Štramberka Jan Vysloužil a J. E. Figar; ze Staré Bělé Frant. Zelinka; z Vítkovic Jakub Fota; ze Skotnice Jan Binar; z Lichnova Čeněk Tesař a J. Kubarta, fojt.

K první otázce promluvil na táboru lidu Ludvík Kubala, rolník z Fryčovic, ke druhé redaktor „Našince“ z Olomouce Josef Vrla. Táboru se zúčastnilo podle „Našince“ na 10.000 osob. I když údaj pravděpodobně předstihl skutečnost, šlo v každém případě o velkou masovou akci, pořadatelé dobře připravenou.

Přijatá rezoluce požadovala: zřízení české hospodářské školy, spravedlivější volební řád, úplnou samosprávu českých zemí v záležitostech školských, finančních a veřejných, zřízení nejvyššího soudu pro české země, korunovací v Praze. O politickém vyrovnání mínila, že může nastat jen po vzájemné úmluvě mezi „nejmilostivějším“ panovníkem a politickým národem českým.

Jak známo, hlavní požadavky o vyrovnání a královské korunovaci se neuskutečnily. Vládní vrstvy rakousko-uherské odmítly české snahy a setrvaly na dualismu, který se ukázal vratkým základem pro starobylou monarchii a v podstatě urychlil její rozpad. Příborský tábor lidu je nesporně významnou historickou událostí pro náš kraj.

Karel Špaček

KRONIKA

Nová kulturní zařízení v našich obcích

Rok 1970, v němž jsme si připomínali 25. výročí osvobození naší vlasti Sovětskou armádou, dal podnět k zahájení nebo k urychlenému dokončení výstavby některých kulturních zařízení, která zlepšila společenský život v obcích okresu Nový Jičín. 50. výročí založení KSČ a nezbytná potřeba takovýchto zařízení vyvolaly další rozvoj aktivity a iniciativy národních výborů, občanů a mládeže. Byli jsme svědky nesmírného odhodlání, občanské obětavosti a velkého úsilí občanů i národních výborů, čestně se vyrovnat právě v jubilejním roce KSČ s tak náročnými úkoly.

Jestliže píšeme o některých z těchto akcí, chceme tím vzdát hold konkrétní lidské práci a zachovat v několika poznámkách a faktech alespoň základní informace o tom, jak byla vybudována kulturní a společenská střediska ve Starojické Lhotě, v Hájově a v Petřkovicích. Všechny tři objekty byly budovány v akci „Z“. To předpokládalo z velké části dobrovolnou práci občanů, která byla také rozhodujícím činitelem pro dosažení pozitivních výsledků.

Jako prvé v pořadí bylo dáno do užívání kulturní a společenské středisko ve Starojické Lhotě. Stalo se tak v sobotu dne 17. července 1971 za účasti představitelů okresu Nový Jičín v čele s předsedou ONV s. Milanem Tomančákem, poslance České národní rady s. dr. Turka z Opavy a více jak 500 občanů, rodáků a hostů.

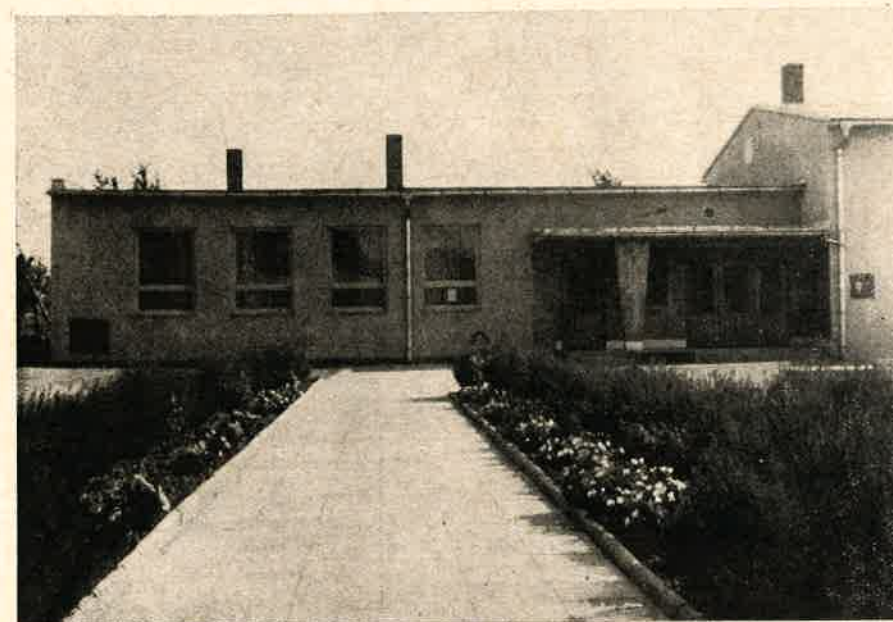
Stavbě kulturního a společenského střediska předcházelo zjištění, že v obci není objektu, kde by se občané, mládež, členové místního JZD i společenských organizací mohli scházet ke kulturně společenským a politickým akcím. Proto se na podzim roku 1969 občané rozhodli postavit si svépomocí v letech 1970—1971 vhodnou budovu pro tuto činnost.

Po úspěšných jednáních na ONV bylo díky pochopení občanů 12. května 1970 započato s hloubením základů stavby a 14. května 1970 byl položen základní kámen. V témže roce byla dokončena hrubá stavba včetně zastřešení a zazimování stavby.

29. dubna 1971 plenární zasedání MNV rozhodlo dokončit celou stavbu včetně terénních úprav v I. polovině měsíce července 1971 tak, aby na žně restaurační část již sloužila k občerstvení družstevníků i ostatních občanů - stavitelů. Vycházelo se z toho, že v této převážně zemědělské obci nebude později pro žňové a podzimní práce dost času na dokončení. Rozumnost a prozíravost tohoto rozhodnutí nakonec ocenili i funkcionáři místního JZD tím, že podle potřeby stavby uvolnili svoji stavební skupinu a jiné odborníky na dokončovací práce.

Na výstavbu střediska poskytlo JZD ze svých fondů 25.000 Kčs, kromě toho však členové družstva provedli zdarma práce v hodnotě dalších 38.000 Kčs.

Stavba, dokončená v rekordní době

Kulturní dům ve Starojické Lhotě. Foto M. Lossmann

Kulturní dům v Hájově. Foto M. Lossmann

14 měsíců od zahájení prací, je krásným dokladem úzké spolupráce MNV a JZD v péči o životní prostředí. Na celé stavbě střediska bylo odpracováno 16.314 brigádnických hodin, z nichž pouze 3.800 bylo za mzdu, ostatní zdarma. Mimo to si na celou stavbu sami občané zhotovili škvárobetonové tvárnice, při jejichž výrobě odpracovali dalších 3.500 brigádnických hodin. Náklady vynaložené na stavbu činily 600.000 Kčs, přičemž hodnota vytvořeného díla dosáhla výše 1.200.000 Kčs. Ve středisku je sál s jevištěm a balkónem, vstupní hala se šatnou a sociálním zařízením a pohostinská místnost, v které je stolové zařízení pro 60 hostů. Celá tato část je podsklepena a vybavena ústředním topením.

Ti, kteří se nejvíce zasloužili o vybudování a dokončení střediska, obdrželi od MNV čestné uznání. Byli to: předseda MNV Bohumil Horník, tajemník MNV Josef Adamčík, člen rady a předseda komise MNV pro výstavbu Josef Dorazil, člen rady a vedoucí stavební skupiny Josef Fabík a poslanec MNV a vedoucí údržbářské dílny JZD Glogar. Další občané obdrželi děkovné dopisy MNV.

Uznání za pomoc a umožnění výstavby střediska bylo předáno radě ONV v Novém Jičíně a prostřednictvím ní i všem funkcionářům a pracovníkům ONV, kteří se o výstavbu jakýmkoliv způsobem zasloužili. Občanům Starojické Lhoty se dostalo ocenění jejich práce i tím, že otevření střediska natáčela Československá televize Ostrava. Pořad byl vysílán 19. 7. 1971 v 18.30 hodin v krajo­vém zpravodajství.

Vybudováním kulturního a společenského střediska byly naplněny dlouholeté snahy o vytvoření lepších kulturně-společenských podmínek v obci.

V malé obci na Příborsku - Hájevě

byl v neděli 18. července 1971 velký svátek. Jako v druhé obci novojičínského okresu došlo zde k otevření nového kulturního domu, který byl postaven svépomocí občanů v akci „Z“. Slavnostního otevření se zúčastnila delegace ONV Nový Jičín v čele s předsedou s. Milanem Tomančákem, který ve svém projevu vysoce ocenil obětavou práci funkcionářů a občanů této malé obce.

Se stavbou kulturního domu bylo započato v I. čtvrtletí 1970, dokončena byla za 16 měsíců od zahájení výstavby. Občané a mládež odpracovali 10 tisíc brigádnických hodin. Při nákladech 490.000 Kčs vytvořili dílo v hodnotě 668 tisíc Kčs.

V kulturním domě je sál se sociálním zařízením, v přízemí jsou klubovny a jiná společenská zařízení. Součástí kulturního domu je pohostinství Jednota, které bylo dodavatelsky vybudováno téměř současně s výstavbou kulturního domu.

Tím byly v další obci vytvořeny příznivé podmínky pro rozvoj kulturního a společenského života.

Třetí obcí, kde dokončili svépomocí v akci „Z“ objekt pro kulturní a společenský život, jsou Petřkovice. Tato obec již po řadu let postrádala vhodné středisko pro pořádání různých kulturních a společenských akcí. Vhodné místnosti neměl ani místní národní výbor. V dřívějších letech projevíli funkcionáři několikrát snahu o vybudování objektu pro tuto činnost, ale teprve koncem roku 1968 se setkala s úspěchem. Po předběžném jednání na ONV byla zajištěna projektová dokumentace s tím, že výstavba bude zahájena v roce 1969.

V dubnu 1969 byly započaty práce na výstavbě tohoto kulturně společenského střediska. Původně bylo v projektové dokumentaci počítáno s výstavbou sálové části budovy, s pohostinskou

místností včetně kuchyně, a dvěma místnostmi pro potřebu MNV. V průběhu stavby byl projekt rozšířen ještě o třípokojový byt a klubovnu mládeže. Během roku 1969 byla stavba provedena v hrubé výstavbě bez pokrytí. Během roku 1970 byla dokončena a kolaudována pohostinská část budovy, takže od 20. prosince 1970 je v provozu. Ostatní části budovy, t. j. sál, místnosti MNV, klubovna mládeže a bytová jednotka byly dokončeny v průběhu roku 1971.

Tato část byla dána do užívání 14. srpna 1971 za účasti předsedy ONV s. Milana Tomančáka. Současně se konal sjezd rodáků, kteří se sjeli z celé naší republiky, aby se podívali na dílo vytvořené jejich spoluobčany.

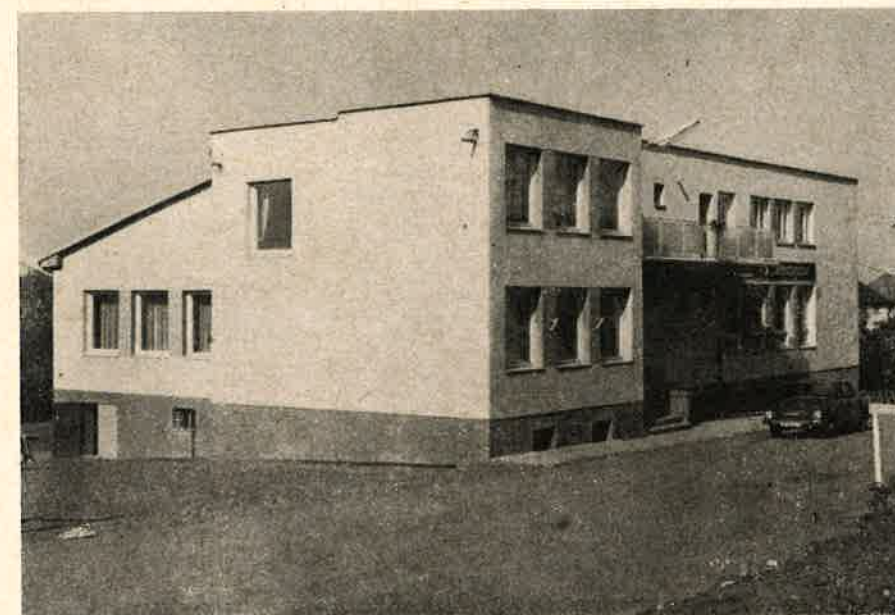
Přes obtíže při výstavbě budovy bylo nakonec dílo dokončeno a dnes slouží svému účelu. Občané a mládež odpra-

covali během celé stavby 32.200 pracovních hodin, z čehož bylo odpracováno 6500 hodin zdarma. Náklady na stavbu budovy včetně zařízení činily 690.000 Kčs, při čemž se vytvořila hodnota díla ve výši 1.400.000 Kčs. Na příjezdovou silnici spolu s kanalizací bylo vynaloženo 240.000 Kčs a vytvořena hodnota díla za 330.000 Kčs.

Vzhledem k tomu, že počet obyvatel obce Petřkovic se pohybuje kolem 235 osob, bylo v obci za období let 1969—1971 odpracováno na 1 občana v průměru 140 pracovních hodin.

Provedení tohoto díla bude jistě nadlouho zapsáno v historii obce jako vyvrcholení dlouholetých snah o zlepšení podmínek pro kulturně společenskou činnost.

Vybudování všech tří společenských a kulturních středisek je dokladem péče

Kulturní dům v Petřkovicích.

Foto M. Lossmann

socialistické společnosti o všestranný rozvoj člověka. Je současně vyznáním občanům těchto obcí k jejich socialistické vlasti, která jim umožnila vybudování těchto středisek, i k jejich rodné obci. Tím, že všechny akce byly vybudovány a dokončeny na počest dvou významných výročí — 25 let od osvobození ČSSR Sovětskou armádou a 50 let od založení KSČ — ještě více vyniká vztah občanů obci Starojická Lhota, Hájov a Petřkovice k současné politice KSČ a vládě Národní fronty, které po hluboké společenské krizi opět pevně vedou naše národy k vybudování vyspělé socialistické společnosti.

Miroslav Kolář

25 let gymnasia v Bílovci

Oslavy 650 let trvání města Bílovce byly v roce 1971 vyplněny dvěma výročími českého školství v Bílovci — 50. výročím zřízení české měšťanské školy a 25. výročím otevření českého gymnasia. Jestliže vznik české měšťanské školy 16. října 1921 souvisel s prosazením národních práv české menšiny v Bílovci a českého obyvatelstva okolních obcí po obnovení českého státu v roce 1918, pak otevření gymnasia 3. září 1946 je jednou z vymožeností osvobození našeho státu a vítězství naší národní a demokratické revoluce v r. 1945. Jeho založení bylo výsledkem mnohaletého úsilí a faktickým dovršením budování českého školství na Bílovecku. Otevřelo cestu ke vzdělání stovkám studentů z dělnických a rolnických rodin, jimž by vyšší vzdělání zůstalo jinak nepřístupné. V důsledku tíživé hospodářské a finanční situace poválečných let mohlo být bílovecké gymnasium zřízeno jen jako ústav soukromý — Spolkové reálné gymnasium Matice opavské, která v l. 1946 až 1948 garantovala veškeré jeho fi-

nanční náklady. Od r. 1948, kdy se stalo ústavem státním, převzal veškeré náklady a péči o jeho další rozvoj socialistický stát. Ústav dosáhl zásluhou řady obětavých profesorů v poměrně krátké době uznávané úrovně a svou budovatelskou a kulturní činností si získal též dobré jméno na veřejnosti.

Za 25 let opustilo jeho bránu (gymnasium, JSŠ a SVVŠ) 963 abiturientů, z nichž většina po úspěšném absolvování vysokých a nástavbových škol působí na nejrůznějších úsecích politického, hospodářského a kulturního života především v našem okrese a kraji.

K 25. výročí otevření gymnasia byla uspořádána dvě slavnostní setkání abiturientů, jichž se sešlo s profesory a hosty na 600. Na obou setkáních pronesl slavnostní projev k historickému výročí města předseda MěstNV s. Zdeněk Loučka. Abiturienty uvítal na půdě školy ředitel gymnasia s. Ota Hon. K důstojnému průběhu oslav významným způsobem přispěl houslový koncert Jana Stanovského. K jejich zpestření přispěla též prohlídka školy a návštěva nové historické expozice vlastivědného muzea.

Odbor školství SmKNV v Ostravě udělil škole k jejímu jubileu za významné výsledky v pedagogické práci čestné uznání, které ji zavazuje k cílevědomé práci i do let příštích. Ze setkání v Bílovci si abiturienti i profesori odnesli trvalé vzpomínky a dojmy.

František Schwarz

Zemřel Alois Sivek

V úterý 12. října 1971 zemřel v Ostravě po těžké nemoci známý vědecký, kulturní a pedagogický pracovník prof. PhDr. Alois Sivek, CSc.

Narodil se 10. února 1920 v Dolní Suché, gymnasium absolvoval v Čes-

kém Těšíně a studium slovanské filologie na filosofické fakultě v Brně dokončil po okupaci v r. 1946. Další jeho činnost byla zaměřena pedagogicky. Dva roky působil jako universitní lektor českého jazyka a literatury v Poznani, následovalo místo ředitele pedagogické školy pro vzdělání učitelů národních škol a od roku 1953 se stal jedním ze zakladatelů vysokého pedagogického školství na Ostravsku. Od r. 1964 do poslední doby stál v čele Pedagogické fakulty v Ostravě jako její děkan.

Jeho takřka čtvrtstoletá činnost pedagoga, literárního vědce, folkloristy, polonisty i odborného spisovatele a kulturního publicisty, náležející převážně Ostravsku, vzbuzuje úctu a vysoké uznání. V bibliografickém soupisu v jubilejní publikaci k 15. výročí PF v Ostravě můžeme pod jeho jménem najít víc než 200 publikovaných prací. Vždyť A. Sivek byl soustavným dopisovatelem Slezského sborníku, Radostné země, Červeného květu, Listů Památníku Petra Bezruče, vlastivědného zpravodaje Těšínsko, přispíval do denního tisku a do mnoha polských kulturních časopisů.

Bylo by nevděčné nepřipomínat na těchto stránkách, že A. Sivek si specificky všiml literárního života na Novojičínsku v rámci celkového výzkumu literárního a kulturně historického dění české společnosti. Studie „Literární život Nového Jičína“ (Příspěvek k literárnímu dějepisovi města),¹⁾ publikace „Dopisy Otakara Bystřiny Petru Bezručovi“²⁾ a mnoho literárně historických přednášek v Novém Jičíně jsou dokladem jeho zájmu o náš region.

Odchodem A. Sívka ztratilo Ostravsko vůdčího představitele svého kulturního života a všichni, kdož ho znali, vědí, že také člověka bez falše, upřímného, nesobeckého a vždy pokrokového.

PhDr. Jaromír Pavlíček

Poznámky:

¹⁾ Vyšlo ve sborníku Čtení o Novém Jičíně k výročí 650 let města, vydal MěstNV N. Jičín 1963.

²⁾ Vydal Vlastivědný ústav v Novém Jičíně 1967.

Alois Krumpolc, zasloužilý člen KSČ, zemřel

Po dlouhé a úporné nemoci zemřel dne 9. prosince 1971 známý politický pracovník na Novojičínsku, Alois Krumpolc, zakládající a zasloužilý člen KSČ. V něm odešel neúnavný a poctivý bojovník za práva pracujících a organizátor stranického života nejen na Novojičínsku, ale i na vsetínském okrese.

Alois Krumpolc se narodil 11. června 1893 v Kopřivnici. Po dokončení školní docházky nastoupil do automobilky Tatra ve svém rodišti a vyučil se tu zámečnickem. V závodě pracoval i po vyučení. Již od mládí se zajímal o politické otázky, hlavně o postavení pracujících. Roku 1910 vstoupil do sociálně demokratické strany, v níž oživil politickou aktivitu v závodě. Při tom pilně četl a studoval socialistickou literaturu. Pohnutý rok 1912 v Kopřivnici, kdy v automobilce došlo k velké stávce, byl pro něho rokem neúnavné agitací práce a rušné činnosti přímo mezi stávkujícími soudruhy.

Po převratě v roce 1918 zúčastnil se pilně politické činnosti jako člen sociálně demokratické levice a podílel se také na organizování známé prosincové stávky v Kopřivnici i v jiných městech na východní Moravě. Po založení Komunistické strany Československa v květnu 1921 vstoupil do jejich řad jako zakládající člen. Tu teprve nastala pro něho

intenzivní politická činnost, která směřovala k zakládání stranických buněk a k organizování stranické práce.

K ustavení okresního výboru KSČ došlo na Novojičínsku až v roce 1923 a Alois Krumpolc byl zvolen jeho předsedou. Tuto funkci zastával až do října 1938, kdy byla strana úředně rozpuštěna. Po celou dobu od vzniku strany, v dobách velké hospodářské krize i za ohrožení ČSR fašismem vedl neúnavný boj se všemi nepřáteli dělnické třídy a podněcoval dělnictvo k odboji proti třídnímu i národnímu útisku.

Brzy po obsazení pohraničních částí republiky, po Mnichovu na podzim 1938, do nichž bylo zahrnuto i Novojičínsko a Kopřivnice, byl Alois Krumpolc zatčen gestapem a odvezen do vězení v Novém Jičíně. Po řadu měsíců byl vyšetřován pro svoji politickou činnost, zejména gestapo chtělo zjistit něco o ilegální činnosti komunistického hnutí, avšak Krumpolc přes silný nátlak a týrání nic neprozradil. Když mu nebylo možno nic podstatného prokázat, byl na revers z vězení propuštěn. Alois Krumpolc viděl, že v nacisty obsazeném pohraničí by byl příliš v zorném poli gestapáckých slídilů, proto se rozhodl opustit Kopřivnici a 1. ledna 1940 se odstěhoval na Vsetín. Zde pracoval až do roku 1945 jako zaměstnanec pojišťovny, avšak při svém povolání udržoval tajné styky s ilegálně pracujícími členy strany až do konce války.

Květen 1945 znamenal pro naše národy nový život. Rudá armáda přinesla osvobození a Alois Krumpolc se znova pustil do politicko-organizačnické práce. Vrátil se nyní na Novojičínsko a pilně napomáhal při zakládání stranických organizací v závodech i v obcích. Jezdil po okrese, přednášel na schůzích, diskutoval a živě obhajoval politiku strany proti útokům ze strany reakce. Když

došlo k ustavení OV KSČ v Novém Jičíně, byl v květnu 1945 zvolen do funkce tajemníka strany a brzy nato předsedou strany v okrese, kteroužto funkci zastával až do roku 1949.

Členové strany se s ním pravidelně setkávali na stranickém sekretariátu v prvním patře v domě č. 4 na Leninově náměstí, později v prvním poschodí známého „Laudonu“. Znali ho jako obětavého pomocníka, rozvážného rádce a dobrého organizátora, který dovedl každému poradit a ostře potíral bezpráví.

Pracoval současně také ve veřejné správě. V prvních měsících po osvobození zastával funkci předsedy ONV a setrval v ní až do podzimu 1945. Kromě toho pomáhal při očistě národního života jako přísedící mimořádného lidového soudu i jako přísedící trestní nalézací komise až do května roku 1947 a dbal o poctivé potrestání nacistických zločinců a jejich přísluhovačů. Současně s občanským povoláním pracoval v pojišťovně a v okresní spořitelně a záložně. Strádání v mládí i vězení a namáhavá politická práce podlomily jeho zdraví tak, že koncem padesátých let byl nucen odejít na zdravotní dovolenou a později na trvalý odpočinek. Nicméně i za své nemoci se zúčastňoval, pokud mohl, stranického života a pravidelně navštěvoval členské schůze ve své uliční organizaci.

Všichni, kdo znali Aloise Krumpolce, a ti mnozí, kdo s ním přišli do styku, budou na něho vzpomínat jako na poctivého a nezištného pracovníka, který vždy svědomitě plnil úkoly, které mu strana i veřejná správa ukládaly.

Miloslav Baláš

LITERATURA

Jaroslav Pleskot

Fulnecké intermezzo
Jana Amose Komenského

Vydalo nakladatelství Profil v Ostravě, 1970. Stran 202 + 16 stran obrazových příloh. Cena vázaného výtisku 22,50 Kčs.

K 300. výročí úmrtí Učitele národů vyšla pěkně vypravená kniha, jejíž autor se pokusil shrnout a kriticky zhodnotit vše, co bylo dosud napsáno o pobytu Komenského (zkracuji dále J. A. K.) ve Fulneku. V úvodě nastínil dosavadní názory o tomto úseku života J. A. K. Poněkud nadsazeně působí však Pleskotovo tvrzení, že vliv J. A. K. na společenské poměry na Novojičínsku se projevoval hlavně útekem poddaných do ciziny. Příčinou tohoto útěku zejména z panství kunínského, byly však především neutěšené poměry sociální; o útěku z fulneckého panství v 18. století neslyšíme vůbec. V prologu věnuje Pleskot pozornost studiím J. A. K. v cizině a jeho návratu do Přerova až po r. 1616.

V další kapitole jsou probrány prameny k fulneckému pobytu J. A. K., a to nejprve zmínky nebo náznaky v jeho spisech a dopisech, s jejichž výčtem — ne však vždy s výkladem — lze souhlasit, a pak prameny ostatní. Tu se však dopouští Pleskot metodické chyby: 5 pramenů vcelku soudobých, totiž zprávy knihy smluv svatebních a sirotčí z Přerova a městské knihy třebíčské, Drabíkův deník a relaci P. Bonaventury z Kolína z r. 1623, jakož i o něco mladší dílo Tomáše Pešiny z Čechorodu, Mars Moravicus (1677), které však samo nepřináší data, která by podstatně obohatila naše vědomosti, staví na roveň

pochybným literárním výplodům z počátku 19. století, jako je svým způsobem proslulá Jaschkeho fulnecká kronika a dodatky k ní z pera J. H. Horkého. Dále vypočítává mezi prameny k danému tématu nekrologia Jednoty bratrské a Akta Jednoty, která však o pobytu Komenského ve Fulneku neříkají nic. Konečně uvádí ještě tři místní prameny s nepřímými zprávami, z nichž však prvé dva po důkladném rozboru odpadají. K tomu se ještě vrátíme. (Jde o farní kroniku Sedlnice, protokol K. J. Welde-manna a zápisky Hanse Bärnera).

Při rozboru jednotlivých pramenů nalézáme u Pleskota některé nepřesnosti. Tak hned na str. 19 uvádí, že v 18. kapitole Labyrintu světa je zmínka o protivinství, jež musel J. A. K. snášeti od klášterních kněží. Nehledě na to, že příslušná nářážka je příliš všeobecná, než abychom ji mohli jednoznačně vztahovati na Fulnek, překvapuje, že Pleskot v dalším textu na toto místo z Labyrintu nenavazuje. Na str. 21 užívá nesprávných tvarů z Kletné místo z Kletného, Gastendorf a Jasterdorf místo Gastersdorf (Jastersdorf), Klithen místo Klethen. Na str. 22 se cituje pozemková kniha města Třebíče, jako by tento pramen byl novým objevem, aniž by bylo v poznámce uvedeno, že zápisy této knihy jsou již v literatuře dávno známy; poprvé je otiskl Patera v ČČM 1905, str. 133—134. Kniha je ostatně uložena v okresním archivu, nikoliv v městském muzeu v Třebíči. K poznámce 16 k téže stránce by se slušelo podotknout, že Volf přetiskl část Drabíkových zápisků v ČČM 1924, a poznámku 17 lze doplnit, že celá relace Bonaventurova je zpřístupněna H. Kolmannem v edici Acta Sacrae Congregationis de propaganda fide res gestas bohemicas illustrantia, tomus I/1, Praha 1923, str. 232-36, 332-336, 342-345, 411-425 a tomus II/2,

Pragae 1954, (z pozůstalosti), str. 6-14, 61-64, 98-100 aj. Na stránce 23 v odst. 1 by bylo snad vhodnější užití termínu správu sboru místo farnost. Také výklad suchdolských rodáků z r. 1742 (str. 32) je už z literatury známý.

Velkou pozornost věnuje Pleskot na str. 27—34 kronice Jaschkeho. Přesto, že tato kronika právem není uznávána za spolehlivou pokud se týče údajů před koncem 18. století, snaží se z ní Pleskot zachránit co nejvíce. Domnívá se, že Jaschke (píše střídavě Jaschek i Jaschke) při koupi budovy kláštera získal i archiv fulneckých augustiniánů, z něho čerpal a pak zprávy ničil; na jiném místě zase mluví v tomto smyslu o klášterní knihovně. Na str. 28 a 138 zase říká, že při zrušení kláštera v roce 1785 (správně má být 1784) odvezl značnou část do augustiánského archivu rada Schwanenberk, zbytek — asi 20 fascikulů — byl uložen v bývalém Zemském archivu moravském.

Podle mínění Pleskotova „umožnil patrně Schwanenberk Jaschkemu opsání mnohého z tohoto archivu, který by mohl být bohatým zdrojem zpráv nejen pro život J. A. K., ale i pro podrobné poznání tehdejší doby po stránce kulturní, zejména pak pro poznání vztahu mezi katolíky a bratřimi, kdyby se nedostal do rukou podivína Felixe Jaschkeho; ten ve své krátkozrakosti a zároveň i ješitnosti všechny písemnosti, k nimž měl jen on sám přístup (neboť jen on byl jejich majitelem), po přepsání hned odstraňoval, patrně ničil; v tom třeba vidět i vysvětlení skutečnosti, že Jaschke také nikde neuvádí, odkud co bral a čerpal.“ — Že Jaschke ničil nebo zahanušil mnohé archiválie, zejména cechovní nebo ze soukromých rukou, o tom netřeba pochybovat. Netýká se to však archivu fulneckých augustiniánů, který se zachoval jako samostatný, po-

měrně bohatý a dobře dochovaný fond, uložený nejprve v Brně a od doby okupace v nynějším Státním archivu v Opavě; je k němu vyhotoven moderní inventář. Kromě toho mnoho korespondence a řada rukopisů a listin se podnes uchovává v některých sbírkách Státního archivu v Brně. Tu by byl postačil Pleskotovi dotaz anebo průzkum v těchto archivech, aby se byl vyvaroval nesprávného tvrzení. Ostatně líčení náboženských a společenských poměrů ve Fulneku na základě tohoto materiálu podali ve svých pracích již Oppl (1928), Turek (1940), bratři Kadlčíkové (1958) aj. Na základě Jaschkeho kroniky drží se Pleskot i výkladu o Žakovském háji, ačkoliv název Schülerbüschel mohl pocházeti od měšťana Schülera, žijícího ve Fulneku v druhé polovině 16. století, anebo mohl býti majetkem školy katolické, o čemž by svědčila česká stížnost v klášterním archivu z doby kolem roku 1612, které Jaschke neporozuměl a kterou vztáhl na dobu J. A. K.; totéž platí o zavádění včelařství ve městě zásluhou J. A. K., přestože máme o něm řadu zpráv pro celé panství i okolí již v druhé polovině 16. věku.

Podrobně rozebírá Pleskot zápisky Drabíkovy. Tu by se slušelo u poznámky 56 ke stránce 36 citovati výše zmíněný otisk Volfův. Výklad Pleskotův je sice správný, ne však nový. Již celá řada autorů v čele se Součkem a Volfem zápis správně vyložila a Volf jej také poprvé správně datoval, čímž je nutno korigovat tvrzení Pleskotovo na stránce 38. Drabíkovy zápisky je možno ještě doplnit kronikářskými zápisy, které kládou příchod Španělů do Valašského Meziříčí na 24. 3. 1621 (F. Dostál, Valašské Meziříčí v pamětech třicetileté války, Ostrava 1962, str. 121). Pleskotovi ušel též článek B. Indry, Mikuláš Drabík a jeho vztahy k Valašskému Mezi-

říčí, Naše Valašsko, ročník 13, 1950, str. 111—112. Tam by se byl dočetl, že Drabík byl po vysvěcení v Žeravicích 5. 5. 1616 nejprve ordinován za pomocníka do Valašského Meziříčí, v listopadu 1617 se tam bohatě oženil, koncem téhož roku byl ustanoven za samostatného správce sboru do Měrovic na Hané a teprve 17. 6. 1618 do Drahotuš. Tím padá hlavní opora Pleskotova výkladu, že Drabík po vysvěcení v roce 1616 přešel do Drahotuš a Komenský do Fulneka.

V další kapitole, nazvané Záhady fulnecké chronologie, se Pleskot přiklání k názoru bratří Kadlčíků, že Komenský se učil němčině na fulnecké škole někdy mezi lety 1605—1608. Není to vyloučeno, i když přímých dokladů nemáme. Víme však, že sem byli dávání na němčinu žáci z Drahotuš, Dřevohostic, Ivančič, Kralic, Lipníka, Prostějova, Přerova, Třebíče a Ždánic. Vedle toho studovala na škole řada rodilých Fulňanů. Všechna známá jména fulneckých žáků byla již publikována; v tom smyslu je třeba upřesnit poznámku 23 ke stránce 46 až 47 a je třeba opravit, že záznamy vlastní fulnecké školy neexistují vůbec (str. 47—48); srov. k tomu A. Turek, Bratrský sbor ve Fulneku, Nový Jičín 1970.

Na stránce 48 a následující se Pleskot obírá rokem příchodu J. A. K. do Fulneka a polemizuje s bratry Kadlčíky, kterým stejně jako celé řadě jiných autorů vyčítá, že přijali bez odůvodnění rok 1618. Ovšem všichni tito autoři věřili raději přímo výroku J. A. K. nežli nepodloženým moderním literárním kombinacím anebo podvrženým pramenům minulého století, jako je Jaschkeho kronika s datem 1617, Horkého dodatky a zápis Tomáše Jurena z roku 1802 k roku 1616; Pešina, jehož se Pleskot dovolává, mluví ostatně stejně jako Ju-

ren o tom, že J. A. K. přišel kolem roku 1616. Pleskot se snaží vyvodit rok 1616 z děl Komenského, resp. z dopisu Montanovi a z díla Schola ludus, která však svým zněním nemohou dát této hypotéze patřičný jednoznačný výklad, neboť přímých zpráv vůbec neobsahují; výklad podle díla J. A. K. Lux e tenebris padá rovněž. J. A. K. tam říká, že byli po vysvěcení na kněze později (postea) posláni Drabík do Drahotuš, Komenský do Fulneka. Nebyli tedy posláni hned, nýbrž z různých pramenů víme, že Drabík byl ustanoven do Drahotuš až v červnu 1618, když předtím dělal nejprve pomocníka v Meziříčí a správce v maličkém sboru měrovském. Komenský tedy zřejmě zůstal v Přerově jako pomocník br. Lanecia při sboru a škole; svědčí o tom odkaz Jana Škopa z Přerova z r. 1617 „Bratru Amosovi 8 dukátů“. Ironií osudu podceňuje Pleskot tento zápis, jediný nový pramenný doklad, který ve své knize uvádí. Kdyby byl J. A. K. roku 1617 už ve Fulneku, bylo by se to muselo poznamenat v přerovské sirotčí knize; poněvadž však bydlel v Přerově, nebylo třeba udávati místo pobytu, poněvadž tam byl všeobecně známý. Nesmíme zapomenout ani na to, že bratři nedávali nikdy mladé kněze hned po vysvěcení za samostatné správce sboru, nýbrž jako pomocníky na praxi ke zkušeným kněžím. Také souvislý sled bratrských správců a učitelů ve Fulneku do roku 1617 a vlastní slova J. A. K. v úvodu k dílu Opera didactica omnia jasně ukazují na počátek roku 1618 jako na datum příchodu do Fulneka, kde pobyl tři léta. A konečně ještě jeden nepřímý doklad: na jaře 1618 umírá v Zábřehu přítel J. A. K. br. Tomáš Dubin (Hrejsa, Sborové Jednoty bratrské, Praha 1939, str. 153), rodák z Valašského Meziříčí, který působil jako správce školy ve Fulneku v roce 1616 nebo do počátku ro-

ku 1617, (Turek, Bratrský sbor ve Fulneku, str. 16). Pleskot rozebírá i známou smlouvu J. A. K.; tu je možno dodat ke stránce 52, poznámka 36 (str. 170), že národnostní poměry ve Fulneku v té době nelze posuzovat podle tohoto jediného zápisu. Z pramenů i literatury je dostatečně známo, že ve Fulneku byla v 16. až 17. století česká menšina. Konečně možno na tomto místě a v této souvislosti doplnit, že prvá manželka J. A. K. Magdalena Vizovská byla 1616 vdána a 1618 vdova po Jiříku Loubském (Jan Pavelčík, První dvě ženy J. A. K., 2. mikulovské symposium: J. A. K. a jižní Morava, Mikulov 1970, str. 116—120).

Dále se zabývá Pleskot odchodem J. A. K. z Fulneka. Na základě narážek v jeho díle je jasné, že se tak stalo během roku 1621. Pleskot se nadto zmiňuje o zápisech v pamětní knize augustiniánského kláštera (str. 60), o které však nic bližšího neříká. Z ostatních pramenů uvádí Pleskot na prvním místě Jaschkeho, který mluví o odchodu J. A. K. z Fulneka jednou v době okolo vánoc 1620, podruhé v květnu 1621. Drabíkovy zápisy neposkytují prý o odchodu J. A. K. nic pozitivního (str. 61), ačkoliv se přece z nich dovídáme, že byl ve Fulneku ještě 9. 5. 1621. Dalšími prameny s nepřímými zprávami jsou podle Pleskota zápisky Hanse Bärnera ze 17. stol. a sedlnická farní kronika z 19. století (ta na základě staršího zápisu).

Vyslovil jsem svého času teorii, že J. A. K. opustil Fulnek patrně současně s Janem Skrbenským z Hřiště, svou vrchností a ochráncem. Skrbenský je naposled doložen ve Fulneku 23. 4. 1621, 25. 5. byl naň vydán zatykač, 1. 6. dlela na Fulneku jen jeho choť s dětmi a podle relace z 11. 6. utekl ze země a připojil se k nepříteli. Jejich postavení, t. j. J. A. K. a Skrbenského, bylo ve Fulneku neudržitelné, jakmile se přiblížilo císař-

ské vojsko. Dne 31. 5. 1621, na svato-dušní pondělí, setkal se zaměstnanec kunínské vrchnosti Hans Bärner v Hranicích se sborem plukovníka Spinoly a Gonchiera, složeného ze Španělů (vlastně Neapolitánců), kteří dostali rozkaz obsadit m. j. i Fulnek a Nový Jičín. Vojsko španělské a německé (Gonchier, zvaný i Kosche, měl s sebou praporec německé pěchoty) vskutku dorazilo téhož nebo následujícího dne do Fulneka, neboť vojsko španělské a německé zde leželo podle zprávy zlomku fulnecké kroniky z počátku 18. století (StA Brno, Sběrka Geschichtsvereinu č. 199, fol. 21, a Sběrky Cerroniho II 248/6) od svato-dušních svátků. Tato zpráva je potvrzena i v knize pozůstalostních inventářů (OAr N. Jičín, MAF, I A 22, fol. 152), podle níž byl dům vdovy po Janu Mudrákovi dlužen 100 zl. 2 1/2 gr. daní a činže a kontribuce za období od svato-dušních svátků 1621, kdy tu dlelo španělské a německé vojsko, do 15. 2. 1622. Kupodivu by s tím souhlasila i jedna ze zpráv Jaschkeho. Také P. Bonaventura z Kolína píše, že roku 1623 zaujal modlitebnu pikarty vystavěnou a opuštěnou pro neapolitánce. Na základě těchto dokladů jsem usoudil, že J. A. K. opustil Fulnek mezi 9. resp. mezi 25. až 31. květnem 1621.

Podívejme se nyní na to, jak reaguje na tuto hypotézu Pleskot. Ten na str. 63 praví, že hypotéza spočívá na tom, že po vydání zatykače bylo postavení J. A. K. a Skrbenského ve Fulneku neudržitelné. Tato věta je vytržena z širšího kontextu a čtenáře mate. Na str. 65 a následujících se zabývá některými mnou citovanými prameny. Pokud se týče relace Bärnerovy, resp. novojičických kronik, podotýkám, že je publikována na dvou místech (Das deutsche Kuhländchen I, str. 28, a VI str. 9—10). Při jejím výkladu nezáleží tolik na tom, kdo

byl velitelem oddílů španělských, resp. ke kterému pluku patřily, nýbrž kdy došlo k obsazení města. Gonchier byl podřízen Spinolovi, který byl ostatně podle práce Schulzovy (srovnej níže) vrchním velitelem celého tažení na severovýchodní Moravě, jak si povšiml již Beck. Všechny ostatní prameny, jichž jsem použil, ukazují jasně a jednoznačně na obsazení města Španěly (Neapolitanci) počátkem června. Proč by nemohla španělská posádka nepřetržitě přetrvat ve Fulneku do 24. 7. 1621?

Jako hlavního protiargumentu používá Pleskot na stránce 26, 66 a 67 sedlnické farní kroniky, ale na základě článku A. Bönischové v časopise Das deutsche Kuhländchen, roč. 13. z r. 1938. Ta uvádí, že podle staré „listiny“ (správněji záznamu) faráře Vavřince Hesza působícího v Sedlnicích v letech 1641—1663 se potulovaly španělské tlupy, které byly v roce 1621 poraženy krnovským knížetem u Nového Jičína v celém okolí a vydrancovaly a vypálily celou Sedlnici. Tento citát z farní kroniky uvádí Bönischová v uvozovkách. Pak píše Bönischová „Diese Plünderung mochte vor dem Juli 1621 erfolgt sein. Um den 21. Juli herum wandten sich — wie bekannt — die Spanier gegen die Stadt Fulnek und beschossen sie. Die Sedlnitzer, die sich vor dem Kriege vielfach zur evangelischen Kirche bekannt haben, 1617 aber dem Drucke des Bischofs folgend wieder zur katholischen Kirche zurückgekehrt waren, beschlossen sich an den Spaniern für die Plünderung des Dorfes zu rächen und zugleich den evangelischen Fulnekern zu Hilfe zu eilen. Am Hirschberge wurden sie aber von den Spaniern niedergemacht.“ Snad měla Bönischová v ruce jiný exemplář, neboť v dochované farní kronice Sedlnice, počínající rokem 1902, jsem záznam o drancování vsi nenalezl; pou-

ze na str. 7 je zmínka o poplenní obce Švédy v r. 1643. Farář Hesz jakožto fulnecký augustinián by byl jistě neopomněl do sedlnické kroniky zapsati údaj o bitvě sedlnických sedláků u Fulneka. Slova „jak je známo“ se tedy vztahují na jinou předlohu Bönischové. Jsou to články G. Becka, Versuch einer Geschichte der Mähr. Brüdergemeinde in Fulnek, Das Kuhländchen II, N. Jičín 1920, str. 69, a Fulnek im Dreissig-jährigen Kriege, tamtéž III, str. 80, kde se v obou případech odvolává na pověst, kterou mu sdělil známý německý badatel o Kravařsku Stephan Weigel. (V druhém článku jsou přehozeny citace, poznámka 4 náleží až za poznámku 6 za předposlední odstavec). Podle této pověsti přišli prý Sedlničtí na pomoc bojujícímu Fulneku, ale byli poraženi a na místě jejich pohřbu byla vybudována „švédská kaple“; na místě bitvy byly prý nalezeny olověné a hliněné kulky. Avšak nápisy na křížích na tomto udánlivém bojišti nemají ani zmínky o sedlnických sedlácích, nýbrž hovoří jen o „zde zabitých mužích“. Událost se zřejmě vztahuje nanejvýš na švédskou okupaci. Je ostatně nepravděpodobné, že by byl postaven kříž podle katolického ritu na památku padlých evangelíků. Nadto nemáme v soudobých nebo málo mladších pramenech (gruntovní kniha Sedlnice z poloviny 17. stol. se staršími revokacemi, fond Vs Bartošovice ve StA Opava, dále v matrikách fulneckých tamtéž, počínajících rokem 1619, ve fulneckých městských knihách v OAr Nový Jičín ani u Bärnera a v novojičických kronikách) zprávy o tomto boji. Neví o něm nic ani literatura, která se přímo zabývá tažením krnovského vévody Jana Jiřího na základě písemností Státního archivu v Srbišti. Je to kniha Hanse Schulze, Markgraf Johann Georg von Brandenburg — Jägerndorf, Halle 1899,

a stejnojmenný článek J. Ullricha v Kuhländchen III, str. 25—29. Nutno tedy odmítnout bitku sedlnických sedláků s císařskými roku 1621 jako událost prameny nedoloženou tím spíše, že Fulnek pravděpodobně nebyl vůbec roku 1621 při příchodu Španělů dobyt a vypálen, nýbrž císařskými prostě obsazen, jak přijímá ostatně i Pleskot. Není vyloučeno, že pověst o sedlnických sedlácích a nedoložené dobytí Fulneka 13. července spadá do okruhu výplodů Jaschkeho a jeho spolupracovníků, i když už přešly do Pleskotem citované literatury. Případné drancování Sedlnice španělskými oddíly, pro obsazení Fulneka naprosto irelevantní, mohlo se klidně provádět z posádky novojické nebo fulnecké.

Vývody Pleskotovy na stránce 70, kde odmítá záznam ve fulnecké knize pozůstalostních inventářů, neobstojí. Zápis o zatižení domu Mudrákova je zcela jasný, nehledě na to, že je podepřen dalšími prameny, jejichž rozbořením se Pleskot nezabýval, ač o nich ví (viz. str. 172, pozn. 44). Obsazení Fulneka spadá jednoznačně na dobu po svatodušních svátcích 1621, jak je si možno ověřit nahlédnutím do této knihy. Argument, že daně od 15. února 1622 nahoru kniha nepředepisuje (resp. nezapisuje), neplatí, poněvadž 15. únorem 1622 byl dluh uzavřen.

Zůstává tedy pravděpodobné, že J. A. K. ušel i s rodinou už koncem května 1621 před Španěly (Neapolitanci), o nichž se v soudobém pramenů praví: „Jaký pak kvál od Italiánův císařských nad ženským pohlavím, kterouž tak dostat mohli, o tom by hrozné psáti bylo.“ (Dostál, str. -45.) Není ovšem zcela vyloučeno, že se po příchodu krnovské armády koncem července J. A. K. vrátil, nemohl však zůstat déle než nejvýše do prosince 1621. Tato otázka

zůstává otevřena. Ani otázku směru útěku J. A. K. nelze pro nedostatek pramenů vyřešit. Je logické, že v červnu by nemohl jít směrem na Přerov či na Uhry, tedy vstříc Španělům, ani směrem na Olomouc obsazenou císařskými. Je nutno odmítnout údaj Jaschkeho kroniky o útěku na hrad Víkštejn ke šlechtici Schluppovi, eventuálně podle Zappeho k panu Sadovskému ze Sloupna, avšak ten byl až mnohem později jeho hostitelem na Bílé Třemešné v Čechách. Pleskot k těmto zkomoleninám výkladu nepodává, ačkoliv je všeobecně známo, že Víkštejn náležel vlažným evangelíkům a pak katolíkům bratřím Oderským z Lideřova. Není však vyloučeno, že se J. A. K. odebral alespoň dočasně na severomoravské statky Žerotínské — spíše však než na Losiny do Zábřehu na panství Ladislava Veleny z Žerotína, kde měl možná známé a příbuzné jeho zesnulý tchán Burian Vizovský anebo ještě spíše na Nisu, kde již 12. 6. 1621 dlel krnovský vévoda. Ten vyrazil z Nisy teprve 13. 7., tedy ne skoro ve stejnou dobu, kdy jsem předpokládal odchod Skrbenského a J. A. K. z Fulneka. Pleskotova polemika na str. 84 je tudíž zcela zbytečná. Cesta do Slezska byla nejen nejbližší, ale pro tu dobu i nejjistější. Slezsku byl na základě drážďanského akordu na zákrok saského kurfiřta dán císařem pardon a císařského vojska v sousedství Moravy na území slezském koncem jara a na počátku léta nebylo.

V kapitole Šťastná léta zkoumá Pleskot školní, vědecké a literární působení J. A. K. ve Fulneku i náboženské poměry ve městě. Zde shrnuje většinou známá fakta a pokouší se o rozbor děl J. A. K. pokud souvisejí s jeho fulneckým pobytem, a to celkem se zdarem. Názorům ohledně umístění školy a bydliště J. A. K. nevěnuje příliš pozornosti,

avšak v příloze otiskuje pohled na starou školu vedle kostela, zbořenou roku 1838, označovanou tradicí za byt a působiště Komenského. Dnes víme, že škola byla od 16. století trvale při sboru, který byl mezi lety 1611 až 1618 zvětšen přístavbou školy. Ostatně moravští emigranti označovali ještě v počátku 18. stol. obydlí a školu J. A. K. u sboru. Budova školy při kostele sloužila škole katolické a po r. 1784 městské.

Největší kapitolou v Pleskotově knize je stať, v níž jsou rozebrány, otištěny a do češtiny přeloženy domnělé Komenského dopisy, adresované K. J. Waldemannovi. Pleskot nepochybně správně (také ve starším článku) vystihl prostředí a osoby, z jejichž činnosti dopisy počátkem 19. věku vznikly.

Tyto dopisy odmítla však ze závažných věcných i jazykových důvodů už před Pleskotem celá řada badatelů, takže jeho údaje na str. 133 přesně neinformují. Poněvadž Pleskot se kloní k datu 1616 jako k datu příchodu J. A. K. do Fulneka, snaží se alespoň něco uhájit i z těchto dopisů. Je to osoba domnělého odpůrce J. A. K. Karla Josefa Waldemanna, jehož existence byla brána v pochybnost. Proto se Pleskot opírá o jedno místo z Jaschkeho kroniky k roku 1617 (I 280), avšak příslušné líčení je naprosto nepravděpodobné; přejal je doslova v dodatcích k Jaschkeho kronice i Horký, StA Brno, Sbirka Geschichtsvereinu 455, fol. 6—7, což Pleskotovi ušlo. Tyto dva citáty není třeba brát v úvahu. Jiné soudobé prameny Waldemanna neznají a v době Komenského neexistovaly. Opravdu však žil o sto let později; je doložen mezi členy augustiniánského řádu v letech 1717—1734, zemřel po 36letém kněžství 3. 1. 1736 jakožto administrátor v Děrném (StA Brno, Sb. Cerroniho II 76, fol. 132 v) a jeho se týká i protokol

datovaný 14. 6. 1623, což je opraveno soudobou rukou na 1723; tento protokol vedl Waldemann počínaje rokem 1723 v době, kdy ve Fulneku proboštvoval Filip Bernard Lerch, až do své smrti. Pleskot nepoznal, že celý rukopis je psán v 18. století, nikoliv v 17. století, a že zápisy hned na fol. 1 v počínají datem 1723 a pokračují nepřerušene dále (StA Brno, G 13-263). Pleskot, který znal zápisy z let 1717—1734, si pomohl tím, že jednomu Waldemannovi dává — ač ne bez rozpaků — žiti v době J. A. K., druhému ve století následujícím (str. 9, 135—136, 180 pozn. 27). Na stránce 137 je zbytečná poznámka o Brandlovi a Zoubkovi — Zoubek prostě ze slušnosti děkuje Brandlovi, že mu dal pořídit opisy zmíněných dopisů z Jaschkeho kroniky, zřejmě podle rukopisu, který Pleskot označuje jako B.

Na závěr knihy následuje stručný epilog, dále poznámky (ke každé kapitole zvlášť, což poněkud ztěžuje manipulaci) a konečně celý přehled literatury, která se jakýmkoliv způsobem dotýká života a působení J. A. K. ve Fulneku. Zde chybí snad jen kniha Milady Blekastadové, Comenius, Oslo - Praha 1969, a článek B. Indry, Škola fulneckého kláštera a Jan Skrbenský z Hřiště, Slezský sborník 1948, str. 60—62. U poznámek, jinak pečlivě citovaných, se někdy dosti dobře nerozlišuje původnost anebo přebírání zpráv jednoho autora od druhého, zejména při různých variacích zpráv převzatých z dílny a okruhů Jaschkeho. Autor se nevyvaroval citací z druhé ruky; tak poznámka 36 na str. 66 cituje StA Brno, registratura Vs Fulnek, ačkoliv trosky tohoto fondu, pokud se dochovaly po válečných událostech na jaře r. 1945 jsou uloženy od r. 1940 ve StA Opava, čili není možné, aby je autor znal z Brna. Totéž platí o poznámce 54 na str. 182. Na str. 179 po-

známku 20 je třeba doplnit, že hádání Helicovo s fulneckým augustiniánským mnichem Fridrichem Volf otiskl celé. Několik tiskových chyb (Schülerbüschel místo Schülerbüschel, na str. 33, Grotter místo Grotten na str. 140) si pozorný čtenář opraví jistě sám.

Celkem lze shrnout, že přes dobrou snahu a píli Pleskotova kniha nesplnila, co se od ní očekávalo. Jako novum lze hodnotiti zprávu o Komenském k r. 1617 a podrobný, lze snad říci doslovný rozbor a zjištění původu jeho domnělých listů. Tím prakticky vyplňuje dobrou třetinu knihy. Za velmi cenný lze považovati též soupis literatury o pobytu J. A. K. ve Fulneku. Avšak na druhé straně autor téměř nebadal v archivním materiálu, uloženém ve Státním archivu v Opavě a v Okresním archivu v Novém Jičíně; archiv brněnský vyčerpал jen zčásti. Také v použité literatuře se vyskytují některé mezery. Rozbor narážek a zmínek o jednotlivých spisech J. A. K. tento nedostatek nenahradí, stejně tak jako nevyvážené hodnocení pramenů a literatury. Přes všechnu někdy až upřílišněnou kritičnost v detailech neoprostil se zátěže Jaschkeho okruhu z počátku minulého století.

Adolf Turek

Oderské vrchy. Vlastivědný zpravodaj, roč. III., čís. 1—4/1970. (Vydává vlastivědný kroužek Oderských vrchů ve Spálově, redigují František Šustek a Antonín Brňák s redakčním kruhem).

Třetí ročník vlastivědného zpravodaje Spálova a okolí vyšel jako čtyřčíslo v jednom svazku. I ve třetím ročníku udržuje si linii, jak ji nastoupil v předchozích ročnících; možno však říci, že co do obsahové náplně i výzdoby je pestřejší. Svazek je uveden vzpomínkou Fr. Šustka na návštěvu novojičínských učitelů

telů v Leninově rodišti Uljanovsku. Nejzávažnější články se dotýkají výkladu místního jména Spálov. Dr. Rudolf Šrámek v článku „Místní jméno Spálov“ dovozuje, že název je českého původu, utvořený přivlastňovací příponou -ov od osobního jména Spal; František Šustek v článku „Vývoj názorů na výklad místního jména Spálov“ shrnuje názory různých autorů, A. Turka, F. Boráka, A. Profouse a J. Svobody (u posledních dvou, pokud se týká výkladu tohoto názvu, vyskytujícího se v Čechách) a připomíná lidovou tradici, která spojuje název Spálov se slovem „spáliti“. V dalších článcích vypisuje F. Šustek dějiny spálovského Sokola „Padesát let Sokola ve Spálově“, zaznamenává zajímavou zprávu o „Lovecké kulovnici císaře Karla VI. ve Spálově“, kterou od císaře obdržel 10. 6. 1732 spálovský pán František Ferdinand z Osnic jako nejvyšší lovcí, a dále popisuje osudy „Staré jedle na Nečíně“. Antonín Brňák pokračuje i ve III. ročníku v „Soupisu rodů a příjmení na Spálovsku od 16. století“ a společně s F. Šustkem pojednává o „Zaniklém mlýně Lhota na Odře“, k jehož historii připojili autoři i stručný přehled dějin Lhoty na Odře. Zajímavou statí o „Pohřbívání v hrobce kostela ve Spálově“ napsal A. Brňák. Dr. I. Krška vzpomíná v nekrologu vlastivědné práce přerovského učitele Antonína Frela; dr. J. Svátek píše o hudebním skladateli a spisovateli Zachariáši Schubertovi z Budišova a uvádí početnou citaci pramenů. J. a M. Mikulíkovi vzpomínají veliké povodně ve Stříteži r. 1871; J. Šilhan vybírá některé místně významné zprávy z vlastivědných materiálů Musejního spolku v Brně a písmák R. Mik popisuje některé „Staré zvyky a vypravování starých lidí na Spálovsku“. Sborník je doplněn recensemi vlastivědných publikací z poslední doby, kroní-

kářskými záznamy za rok 1970, vtipně vybranými a oblíbenými notickami „Víte, že...“ a citacemi dopisů čtenářů v oddílu „Listárna“. Ikonografickou výzdobu tvoří obrazová příloha na křídovém papíře s ilustracemi k článku o mlýně ve Lhotě, reprodukce fotografie jedle na Nečíně (na obálce) a řada obrázků v textu.

Čtyřčíslo III. ročníku Oderských vrchů přijmou čtenáři pro jeho pestrý obsah s povděkem a vlastivědní pracovníci v něm najdou nejen jeden zajímavý údaj k vlastivědné práci.

- mš -

Nový Jičín, údaje o okresním městě (vydala komise pro cestovní ruch při ONV v Novém Jičíně, 1971 — kvartový formát, 24 stran, cena neuvedena).

Okresní komise pro cestovní ruch při ONV se v poslední době zasloužila o vydání několika zajímavých brožur a knih o novojičínském okrese. Letos k nim připojila pozoruhodnou, skoro reprezentativní publikaci o Novém Jičíně. Je to dílko obrazové, které četnými reprodukcemi fotografií - z nichž je devět celostránkových a čtyři několikabarevné - seznamuje čtenáře s uměleckými památkami a urbanistickou podobou okresního města.

Jednotlivé záběry dokumentují architektonickou bohatost a malebnost různých částí města. Zvlášť je podtržena jedinečná úhlednost náměstí a sličnost Staré pošty, a to v detailu i celkovými pohledy. Některé snímky prokazují, jak je historická kulisa ladně doplněna moderní výstavbou. Vladimír David, který publikaci redigoval, doprovodil obrazy informativními texty o jednotlivých objektech. Fotografie k reprodukcím, vynikající dobrým provedením, provedli Jan Ján, František Cahel, V. David, Boh. Konečný a Zdeněk Val-

chář. Grafickou úpravu navrhl Karel Kordiovský, který nakreslil také sugestivní obálku a pořídil několikabarevnou mapu okresu a jeho okolí, viděnou z nahledu a působící téměř plastickým dojmem. Hodnotu tisku zvyšuje skutečnost, že byl vydán i cizojazyčně: rusky, německy, anglicky a francouzsky.

Tisk provedla s péčí Dílna umělecké grafiky při Okresním vlastivědném ústavu v Novém Jičíně.

Nový obrázkový průvodce po Novém Jičíně svým celkovým vzhledem i bohatostí obrazového materiálu obstojí dobře ve srovnání s různými jinými zahraničními publikacemi, vydávanými pro potřebu cestovního ruchu.

Miloslav Baláš

Beskydy, okresy Frýdek-Místek, Nový Jičín a Vsetín (vydaly okresní komise pro cestovní ruch ONV Frýdek-Místek, Nový Jičín a Vsetín, 1971 — 28 stran textu, 24 obrazových příloh, jako samostatná příloha mapa Beskyd. Cena neudána).

Nelze říci, že by malebná a turisticky vyhledávaná oblast Beskyd měla dostatek propagačního materiálu, skládáček a prospektů. Proto tím více lze uvítat vkusně upravenou čtyřjazyčnou publikaci, o jejíž vydání se zasloužily společně komise pro cestovní ruch tří okresů beskydské oblasti. Textová část podává s citlivým přístupem charakteristiku uvedených okresů v konfrontaci zeměpisně-historických údajů s přírodními i uměleckými památkami a duchovním děním beskydského regionu na východní Moravě.

Kapitolu „Okres Frýdek-Místek“ zpracovali Vladimír Škuta a Jiřina Veselá. Rozdělili ji do pěti odstavců s popisem nejvyhledávanějších částí okresu, přitom vedle přírodních krás a turistických zajímavostí snažili se postihnout i odraz

okresu v kulturním životě; neobešlo se to pochopitelně bez připomínky jmen básníka Petra Bezruče, hudebníka Leoše Janáčka a básníků Čeňka Ostravického a Ondry Lysohorského.

Ve statí „Oblast Beskyd na Novojičínsku“ položil její autor důraz nejen na nejnavštěvovanější místa okresu, k nimž patří malebný Štramberk a Frenštát p. R. s Radhoštěm, ale vyzvedl i turistickou důležitost těch obcí a měst, která kulturními památníky připomínají světově významné osobnosti, jako Fulnek s památníkem učitele národů J. A. Komenského, Hodslavice s rodným domkem Františka Palackého, Hynčice s památníkem genetika J. G. Mendla a Příbor s muzejní expozicí věnovanou zakladateli psychoanalýzy dr. Sigmundu Freudovi. Kapitulu doplnil přehlednými charakteristikami měst novojičínského okresu.

V kapitole „Vsetínský okres“ rozvíjí Miroslav Langer obraz průmyslového města Vsetína v kontextu s jeho historickým vývojem, dále vyzvedá urbanistickou přestavbu Valašského Meziříčí a vhodně určuje jeho kulturní význam pro duchovní život okresu a konečně podtrhává turistickou důležitost malebného Rožnova pod Radhoštěm, jehož muzeum lidové architektury v přírodě zůstává přitažlivou turistickou atraktivitou okresu. Připomíná také rekreační význam obou přehrad ve vsacké oblasti, na Bystřičce a na Horní Bečvě.

Textovou i obrazovou část převedl pečlivě do ruštiny, němčiny a angličtiny profesor valašsko-meziříčské střední hospodářské školy, Vlastimil Götzl, který tak umožnil i zahraničním návštěvníkům naší vlasti poučit se o krásách a zajímavostech Beskyd.

Obrazová část publikace obsahuje na devadesát barevných, ne ovšem vždy zdařile reprodukováných fotografických

záběrů. Vytiskly ji Středočeské tiskárny v Praze. Jejich autoři Jaromír Bachorek, P. Jan Bártek, Rudolf Cimala, Vladimír David, P. Jan Ján, Miroslav Holínka a Miroslav Langer upjali svůj fotografický zájem nejen k turisticky významným objektům a památkám, ale pokusili se postihnout i lyrickou malebnost a celkový vzhled beskydské krajiny. Z reprodukováných fotografií zvláště vynikají snímky Miroslava Langra, fotografie P. Jana Jána a Vladimíra Davida a záběry Jana Bártka a Rudolfa Cimaly. Celkovou redakci dílka provedla Božena Dadáková.

K průvodci je vhodně připojena mapa popisované oblasti se čtyřjazyčným seznamem zařízení, důležitých pro cestovní ruch.

Publikaci vkusně upravil s použitím kresby národního umělce malíře Antonína Strnadla Břetislav Dadák, který navrhl také obálku; použil k ní působivé barevné fotografie krojované skupiny, pořízené objektivem Miroslava Langra.

- mš -

Almanach ke 100. výročí gymnasia ve Valašském Meziříčí (vydal výbor pro oslavy 100. výročí gymnasia ve Valašském Meziříčí ve spolupráci s MěstNV ve Valašském Meziříčí v létě 1971, 166 a 77 stran, cena neuvedena).

Jé zvykem vydávat u příležitosti oslav výročí školských ústavů různé vzpomínkové publikace, které si obvykle rozebírají žáci ústavu. Tuto tradici dodrželo i gymnasium ve Valašském Meziříčí, jemuž stoleté jubileum poskytlo příležitost k vydání obsažného svázku pod názvem „Almanach ke 100. výročí gymnasia ve Valašském Meziříčí“. Almanach meziříčského gymnasia se jaksí vymyká z rámce tradičních vzpomínkových publikací obsahem i celkovým zaměřením. Redakční rada „Almanachu“

upustila od rozvláčné historizující stereotypnosti a položila důraz především na kulturní přínos ústavu v oblastech umění a vědy. Tato část publikace se stala také nosným pilířem celého „Almanachu“. V ní několik autorů sestavilo přiléhavý obraz, ve kterém se odráží veliký význam ústavu, jenž od svého založení byl po celá desetiletí nositelem rozvoje duchovního hnutí a osvěty téměř po celé východní Moravě. O tom, co dalo valašskomeziříčské gymnasium naší kultuře, poučují jednotlivé statí, z nichž každá svým způsobem má dokumentární význam pro poznání kulturních dějin Moravy.

V první studii této části, nazvané **Co dalo valašskomeziříčské gymnasium krásné literatuře**, zamýšlí se Jiří Demel nad podílem ústavu na poli české beletrie. Autor zpracoval tuto stať s důkladnou erudicí školeného literárního historika a podrobnou znalostí krajo-
vého písemnictví. Vede čtenáře stoletým obdobím literárního ruchu na Valašsku a představuje v charakteristických rysech jednotlivé žáky ústavu, spisovatele i básníky, v jejichž čele stojí romá-
pisec a povídkář Metoděj Jahn se svým generačním druhem, autorem historických románů Čeňkem Kramolišem, za nimi následují pak básníci Max Kurt, Bartoš Vlček, Miloš Jirko, Jaroslav Nečas a z nejmladších Ladislav Nezdařil, dále pak prozaici Jan Petrus, František Kropáč, Amalie Kutinová a Josef Strnadl.

Kapitola **Přínos gymnasia vědecké práci** ukazuje, jak se gymnasium čestně zapsalo do vědeckého bádání. V široké paletě vědních oborů defiluje řada jmen, jejichž nositelé jako vysokoškolští pedagogové dosáhli namnoze světového věhlasu. Probíráme-li jednotlivé obory, setkáváme se nejprve s vlastivědou, v níž pracovali E. Domluvil, prof. Josef

Válek, Miloš Kašlik a dr. A. Kubeša; filologie a literární historie je zastoupena kmenologem J. V. Novákem, orientalistou D. Zbavitelem, překladatelem Svatoplukem Horečkou a řadou jiných. Na úseku teologické vědy představuje se mezi mnohými hlavně Josef Luki Hromádka; geografii zastupují profesor dr. V. Dědina a světoznámý badatel v geofysice prof. dr. Alois Zátapek; přírodní vědy reprezentuje zakladatel pražského zoo, ornitolog Jiří Janda. Konečně defiluje tu početná řada universitních profesorů z úseku lékařské vědy a novinářských pracovníků se jmény Fr. Vratislava Váhalika, Bohuše Svěráka a prof. Marie Poubové-Nečasové, z nichž poslední dva zahynuli v koncentračním táboře.

Úsek divadla a filmu, zpracovaný rovněž J. Demlem, připomíná z žáků ústavu tenoristu Jaroslava Gleicha, Fr. Hanuše, a Radoslava Brzobohatého, divadelní a filmové herce, členy Vnohradského divadla a dramatickou umělkyni Věru Bublíkovou z divadla „Za branou“. Z režisérů mají vztah ke gymnasiu VI. Hamšík a Sv. Papež, Luboš Kučera vzpomíná ve své statí výtvarníky s národním umělcem Adolfem Zábanským v čele a František Kraus v článku „Naši hudebníci“ hodnotí příspěvek gymnasia hudební kultuře, spatje se jmény skladatele J. N. Poláška, soprannistky Zd. Špačkové, skladatele S. Havelky, šefa opery V. Kašlika i virtuosů Hynka Kašlika, Ant. Jemelika a dalších.

Vzpomínkovou část naplnilo patnáct žáků ústavu. Některé z jejich příspěvků nabývají dokumentární hodnoty, např. vzpomínky dr. Fr. Hýži, profesora A. Suchomela; milé jsou latinské zdravice dr. A. Bátorli a vzpomínkové reminiscence dr. B. Šmýda, prof. dr. A. Zátopka („Fueramus Pergama quondam“) i úsměvná evokace Františka Hanuse, ja-

kož i dopis **J. Gleicha** a vzpomínkové črty **prof. dr. R. Jeřábka** a **V. Bublíkové**.

Ozvěnou lásky k beskydskému kraji zaznívá lyrický doprovod pročitěně vybraných ukázek básnických děl žáků ústavu **Miloše Jirky**, **Jaroslava Nečase**, **M. Jahna** a **Františka Kropáče**. Mezi nimi zvláště mile zní básnická vzpomínka „Valašský kraj“ od bývalého profesora ústavu a pozdějšího ředitele gymnasií v Novém Jičíně a v Brně, **Vladimíra Poláka**. Pro úplnost je třeba uvést historickou retrospektivu ředitele **Fr. Vlkovského**, postihující výstižně historii ústavu zvl. v posledních desetiletích, a pak stati blahopřejného charakteru od rady MěstNV, předsedy ŠKK Severomoravského KNV **Fr. Místeckého** a ředitele družebního ústavu v Šahách na Slovensku **F. Zborovjana**. Almanach uzavírá tradiční seznam ředitelů, profesorů a žáků ústavu, pečlivě sestavený **Viktorem Martinkem**, a přehled autorů se stručnou informací o jejich občanském působení.

K „Almanachu“ je připojena důkladná a namnoze objevná studie **Ladislava Baletky** „Valašské Meziříčí, črty o vývoji města a jeho památkách“, která názorně doplňuje stoletou minulost gymnasia. Bohatý obrazový doprovod reprodukcí dobových fotografií poslouží jistě k poznání dřívějšího i dnešního Valašského Meziříčí.

Ikonografickou výzdobu „Almanachu“ tvoří reprodukce dvou tušových kreseb žáka ústavu, **národního umělce Adolfa Zábranského** „Píštec“ a „In memoriam“ a čtyři tužkové kresby **Marie Bognerové**, jež přílehavě doplňují textovou náplň. **M. Bognerová** provedla také grafickou úpravu a vhodnou volbou písma dala „Almanachu“ sličný vzhled, žel projevila i zřejmou upravovatelskou nezkušenost, protože na některých místech jí vyšly prázdné stránky.

„Almanach stoletého výročí valašsko-meziříčského gymnasia“ staví se do prvé řady mezi těmi almanachy ústavů (Brno, Třebíč, Hranice, Břeclav, Pelhřimov), které oslavily svá jubilea v posledních dvou letech.

- mš -

650 let města Bílovce je název nejobsáhlejší publikace, která byla v našem okrese v letošním roce vydána. Do budoucna bude nejcennější připomínkou k jubileu, které letos Bílovec oslavil.

Vydavatelé - Okresní vlastivědný ústav v Novém Jičíně a Městský národní výbor v Bílovci, jakož i redakční rada - chtěli naší veřejnosti v této práci ukázat bohatou minulost i velké úsilí, které v poválečné době čeští lidé vyvinuli k obnově válkou zničeného města a jeho přeměně v čisté, výstavné a kulturně žijící město na okraji průmyslové oblasti Ostravy.

Počátky města Bílovce v zasvěcené studii vyložil prof. Ladislav Hosák. Ukázal jak na spojitost začátků Bílovce s nejdříve českou a později německou středověkou kolonizací v jihovýchodní části Opavska a přílehlém pásu severní Moravy, tak i na původ a rozsah panství, které v těchto končinách vytvořili páni z Kravař, pocházející z mocného českého rodu Benešoviců. Prof. Hosák přičítá založení města Bílovce Vokovi z Kravař a přijatelnými argumenty vysvětluje dobu vzniku města, název a národnostní složení v době jeho počátků.

Dr. Františka Schwarze, historika a germanistu zaujaly nesmírně cenné bílovecké městské knihy ze 16. a 17. století. Rozboru obsahu knih a jejich jazyka předchází zasvěcený výklad hos-

podářských, náboženských a sociálních dějin města Bílovce, zvláště před Bílou horou. Práce postihuje i otázku národnostní, rozvoj městské správy a počátky i rozmach městské kanceláře. Velmi podstatná je rovněž poznámková část, zvláště plné znění textů českých zápisů, které nasvědčují, že i v silně poněmčeném Bílovci 16. století se v městské kanceláři úřadovalo ještě česky.

Národnostní otázce města Bílovce věnoval v publikaci pozornost a mnoho studijního úsilí vynikající znalec tohoto regionu dr. Adolf Turek. Jeho práce se v některých místech stýká se studiem obou předchozích badatelů, v mnoha směrech se s nimi ztotožňuje. Otázku národnostní však pojímá z větší šíře.

Autor spojuje zcela správně národnostní otázku s poměry hospodářskými a kulturními, zvláště náboženskými. Zdárně vystihl jednotlivé etapy vzrůstu a poklesu českého živlu v Bílovci, příčinnou souvislost úbytku českého obyvatelstva s šířením luterství a násilnou rekatolizací i postupný návrat češtiny do města ve spojitosti se zrušením nevolnictví a s počátky kapitalistického podnikání.

K hospodářským otázkám a poměrům sociálním se zaměřili dr. Jaroslav Bakala a dr. Milan Myška.

První z nich ukázal, jak se Bílovec v 18. století, tehdy středně veliké město na Opavsku, připravoval k nástupu do pozdější průmyslové revoluce. Zajímavý je výčet cechů a cechovních mistrů této doby, i poměry v zemědělské výrobě ve městě a v nejbližším okolí.

Dr. Milan Myška se v nejrozsáhlejší práci sborníku zabývá osudy vlnařského průmyslu na počátku a v průběhu průmyslové revoluce. V práci soustředil velmi mnoho ekonomických údajů převedených do grafů a tabulek. Snesl ve své studii mnoho argumentů,

kteří potvrzují, že i v Bílovci měl počáteční kapitalismus řadu problémů. Ukázal na změny ve struktuře kapitalistické výroby i na důsledky, které tyto změny znamenaly pro život obyvatel města. Autor se živě zajímá o sociální poměry nově vzniklého továrního dělnictva, o jeho mzdové, bytové a pracovní podmínky i o cesty, které vedly ke stmelení různorodých dělnických skupin v uvědomělou dělnickou třídu. Naznačuje, že to nebyla cesta jednoduchá, že vedla přes třídní zápasy, které jsou v Bílovci doloženy již v roce 1845 i v druhé polovině 19. století.

Poslední dvě práce přenášejí čtenáře do nové a nejnovější historie města. Josef Hruška sice svou práci o n. p. „Koh-i-noor“ začíná výstižným osvětlením vzniku největší bílovecké továrny, založené Salchery na počátku druhé pol. 19. stol., ale jádro pojednání dává do let po druhé světové válce, kdy čeští pracující převzali vedení závodu. Přesvědčivě ukazuje, jak se od r. 1945 postupně měnil sortiment výroby, jak se závod rok od roku měnil, jak se modernizovala výroba, jak se opravoval, přestavoval a rozšiřoval a jaký dopad měly všechny změny na práci dělníků továrny a na jejich životní úroveň. V závěru dokládá podíl závodu na růstu města, na jeho výstavbě, i vliv továrny na život v širokém okolí Bílovce, které bylo vždy zdrojem pracovních sil bíloveckého Koh-i-nooru.

Vývoj města Bílovce od osvobození do současnosti vylíčil Emil Přikryl, kronikář města. Ukázal na těžký život osídlenců, kteří do zničeného města přišli po válce, aby zde založili nové domovy. Složitá doba prvních poválečných let se promítla do všech úseků. Grafy a tabulky přesvědčivě dokazují, jak se město postupně měnilo, jak se stavělo, opravovalo, jak se řešila trvalá bytová

tíseň. Autor statě si dále všímá rozvoje menších továren a provozoven, obchodu, služeb, zajímá ho vývoj zemědělství, které mělo v městě významné ekonomické postavení. Nemalá pozornost je v závěru věnována bíloveckému školství, kultuře, památkám a zdravotnictví.

Na textovou část publikace navazuje a vhodně ji doplňuje řada pěkně

provedených fotografií, zobrazující především kontrast zničeného Bílovce po přechodu válečné fronty v roce 1945 s čistým a výstavným Bílovcem současných dnů.

Vydáním publikace byl učiněn další záslužný krok v regionální historii našeho okresu.

Jan Hanák

VLASTIVĚDNÝ SBORNIK OKRESU NOVÝ JIČÍN

Obsah svazku 8—9

Květoslav Kadlčík:	Z historie Rudých odborů ve studénsko-butovické vagónce	1
Cyril Hykel:	Zmizelé památky na Kotouči	8
Jan Štoviček:	Zaniklá výroba ledku na Novojičínsku ve 2. pol. 16. století	27
František Schwarz:	Důležitá písemná památka z roku 1461 k dějinám Slatiny	30
Emanuel Grepl:	Mladopaleolitické osídlení Čertovy díry a Šipky na Kotouči ve Štramberku	32
Bohumír Strnadel:	Dva staří pamětníci z Trojanovic Alois Kroupal a Josef Kokeš	40
Marie Sedláčková:	Přírodní rezervace okresu Nový Jičín	46
Drobné zprávy:	Od čeho pochází název Mankovice — Výklad názvu města Oder — Původ jména Vražné — Za docentem Aloisem Gregorem — Tábor lidu v Příboře 27. srpna 1871	53
Kronika:	Nová kulturní zařízení v našich obcích — 25 let gymnasia v Bílovci — Zemřel Alois Sivek — Alois Krumpolc, zasloužilý člen KSČ zemřel	58
Literatura:	Jaroslav Pleskot: Fulnecké intermezzo Jana Amose Komenského — Oderské vrchy, vlastivědný zpravodaj — Nový Jičín, údaje o okresním městě — Beskydy, okresy Frýdek-Místek, Nový Jičín, Vsetín — Almanach ke 100. výročí gymnasia ve Valašském Meziříčí — 650 let města Bílovce	65

Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín
Vydává Vlastivědný ústav v Novém Jičíně
Svazek 8—9 vyšel v roce 1972

Řídí a odpovídá redakční rada v čele s předsedou Janem Hanákem

Registrováno Sm KNV v Ostravě RM 37 ze dne 28. června 1967

Cena 8 Kčs

Vytiskly Moravské tiskařské závody Olomouc, n. p., provoz 27, Nový Jičín
Mtz 27 H 72 2310

Na první straně obálky snímek instalace výstavy kreseb národního umělce Václava Rabase v nově vybudované výstavní síni Žerotínského zámku v Novém Jičíně. Foto O. Zelenka.

Na čtvrté straně obálky snímek opravy věže kostela v Novém Jičíně - Šenově, kterou provedla Stavební skupina pro údržbu památek při Vlastivědném ústavu v Novém Jičíně. Foto O. Zelenka.

